

Ha Sligax

ON THE TRACES

915
Ч. 2 (6)

РІК II.

З М І С Т

Стор.	Стор.
Роман Смаль-Стоцький: Необхідно скликати му- зейну конференцію 1	Антон Кущинський: Український Національний Музей і українці в південній Америці 20
Інж. Юрій Лісовий: Старинність української культури 2	Український Архів-Музей у Шікаго 22
Ген. Михайло Крат: Симон Петлюра в 3-ій За- лізній Дивізії під Бершадом 5	Марія Т. Янішевська: Перша українська радіова- аудиція в Сан Павло в Бразилії 23
Богдан Левицький: З боротьби за український університет у Львові 7	Іван Ярема: Носій здібностей і вартостей 25
О. Козловський: "Український Технічно-Госпо- дарський Інститут" за німецької влади 9	Проф. Вадим Щербаківський 27
Ще про Музей у Саскатуні 14	Генерал Борис Палій Неїло 28
Леонід Бачинський: Книжкові видання в Клів- ленді від 1915 року 17	МУЗЕЙНІ ВІСТІ: Пожертви для Українського Національного Му- зею в Каліфорнії 29
Де відома всім нашим жертводавцям грошми і матеріалами 19	Справлення помилок 30
	До У.Н.Музею поступили цінні речі 31
	Відзнаки, монети, значки і марки видані Укра- їнським Національним Музеєм 31

LEONID W. BACHYNSKY
3425 BROADVIEW RD.
CLEVELAND, OHIO U.S.A. 44109

II КВАРТАЛ
1956
Ontario, California
U. S. A.
diasporiana.org.ua

НА СЛІДАХ ON THE TRACES

Виходить при Українському Національному Музеї
Онтаріо, Каліфорнія.

РІК II.

I КВАРТАЛЬНИК

Ч. 2.

Редагує Колегія

Редакція застерігає собі право правити мову в надісланих матеріялах.
Кожна підписана автором стаття не завжди висловлює думку редакції.

Адреса Видавництва

UKRAINIAN NATIONAL MUSEUM and LIBRARY
312 East "H" Str., Ontario, California

Адміністрації і Редакції
і канцелярія У. Н. М. і В.

122 E. Maple St., Ontario, Cal.

УКРАЇНСЬКІ ВИДАВНИЦТВА, ЯКІ ПОСТІЙНО НАДСИЛАЮТЬ СВОЇ ВИДАННЯ ДО АРХІВУ У. Н. М. І В В ОНТАРІО, КАЛ.

(Продовження)

130. "Наша Культура", Вінніпег, Канада	УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА ПРЕСА нараховує 181	
131. "Бунчук", Лондон, Англія	часописів і журналів, бюлетенів. З них до Музею	
132. "Визвольний Шлях", Лондон, Англія	поступає регулярно 143. Нижче подаємо таблицю	
133. "Наша Церква", Лондон, Англія	видань по державах.	
134. "Рідна Церква", Мюнхен, Німеччина	У ЗДА	з 51 до Музею надсилають 46
135. "Українські Вісті", Новий Ульм, Німеччина	Канада	з 49 до Музею надсилають 37
136. "Урядовий Вістник", Мюнхен, Німеччина	Німеччина	з 27 до Музею надсилають 22
137. "Всесвіт", Новий Ульм, Німеччина	Англія	з 18 до Музею надсилають 15
138. "Американо-Український Медичний Центр", Нью-Йорк, Н. Й., ЗДА	Аргентина	з 12 до Музею надсилають 9
139. "О.Д.Ф.Ф.У.", Нью Йорк, Н. Й., ЗДА	Франція	з 9 до Музею надсилають 7
140. "Український Бюлетень", УКК, Нью Йорк, Н. Й.	Австралія	з 7 до Музею надсилають 1
141. "Вісті Українських Інженерів", Нью-Йорк, Н. Й.	Бельгія	з 3 до Музею надсилають 3
142. "Спорт Ріпорт", Нью Йорк, Н. Й., ЗДА	Бразилія	з 2 до Музею надсилають 1
143. "Українське життя", Шікаго, Ілл., ЗДА	Еспанія	з 2 до Музею надсилають 1
144. "Пороги", Буенос Айрес, Аргентина	Австрія	з 1 до Музею надсилають 1
		181 143

Просимо всі видавництва присилати нам свої видання. Ми опрацюємо в річники, забезпечуємо хемічним способом від нищення, та переходимо на будуче. Ми висилаємо всім видавництвам наш журнал "На слідах", а тому хто не одержує його, просимо написати і ми Вам вишлемо.

Обкладинка журналу "На Слідах"
роботи мистця Якова Гніздовського.

Умови передплати:

На рік: 2.00 дол. Ціна одного числа 50 центів.

РОМАН СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ
Президент Гол. Ради НТШ

Необхідно скликати музейну конференцію в Америці

По першій світовій війні московська окупація України скоро припинила працю українських музеїв та в дійсності розпочала систематичну руйнацію наших національних пам'яток. Національне музейництво й архіварство змогло вільно розвиватися тільки поза Большевією, у вільнім світі, на Заході, де згодом витворилися два його великі центри, а то у Львові і в Празі. Друга світова війна закінчилася трагічною втратою всього нашого музейного дорілку поза сучасною залізною заслоною.

Наші музеї за добу поміж обома світовими війнами провели крім систематичних збірок музейних матеріалів ще й велику виховну працю серед української суспільності. Вони виховали поміж усіма свідомими громадянами зрозуміння для музеїв, як осередків пам'яток нашої визвольної боротьби, вони виховали в суспільності потребу для їх зорганізування й існування та конечність складати пам'ятки і зберігати їх у музеях і в архівах. і саме цій виховній праці музеїв посеред нашого громадянства, зокрема між молоддю, завдячуємо сучасний розріст нашого музейництва й архіварства тепер в Америці, що, на мою думку, є дуже додатньою сторінкою нашої сучасної політичної еміграції та її культурного життя на вигнанні. По відновленні праці АНТШ, а потім і УВАН, тут в Америці де ми застали вже Стемфордський Музей, музейництво та архіварство за останніх 10 років гарно розвинулися. Засновано Український Національний Музей у Каліфорнії за ініціативою мецената Каленика Лисюка, засновано Музей-Архів у Шікаго, завдяки меценатові д-р М. Сіменовичеві й ініціативі проф. Ю. Каменецького, і Музей-Архів у Клівленді завдяки ініціативі проф. Л. Бачинського; є теж задуми організації музеїв у Нью Йорку та у Філадельфії.

Засадничо розглядаючи цей розмах музейництва й архіварства в Америці, мусимо підкреслити, що він є проявом кріпкого здоров'я нашої еміграційної спільноти. Проте, розмах без плану й без контролі криє в собі велику загрозу для нашого музейництва з багатьох точок зору нашого національного життя.

Ось тому виринула вже давно в Науковій Раді Українського Національного Музею думка, щоб АНТШ скликало конференцію представників наших музеїв-архівів і бібліотек та поставило на її порядок денний ті справи, що

відносяться до всіх існуючих тут установ та до майбутності нашого музейництва й архіварства в Америці.

Поміж цими справами є ось такі:

1. Встановлення форми центральної організації музейництва й архіварства, а то: а) для Америки, еwentуально б) для всієї еміграції. Найліпшою формою, на мою думку, було б створення федерації всіх музеїв під назвою "Український Національний Музей", в яку всі музеї ввійшли б як крайові або місцеві філії. Якщо справа ще до цього не дозріла, то треба вибрати форму "Ради Музеїв і Архівів", що її можна сполучити з АНТШ або Головною Радою НТШ.

2. Конференція повинна б передискутувати й встановити повну співпрацю всіх існуючих музеїв і архівів. Зокрема повинна б ухвалити:

а) видання спільного каталогу цінніших експонатів,

б) обмін дуплікатами,

в) засади каталогізації, консервації й об'єкту музейного добра,

г) організацію доповідей і спеціальних конференцій,

г) організацію спільних рухомих виставок,

д) справу співпраці з американськими музеями, еwentуально організації по американських місцевих музеях репрезентаційних постійних вистав,

е) справу спільного журналу присвяченого музейництву.

3. Конференція повинна звернутися окремою відозвою до громадянства і прилюдно ствердити, що всі музеї-архіви творять у дійсності одну цілість і є власністю української нації. Тому всі вони відкидають думки будь-яких взаємних "конкуренцій", а стверджують, що не конкуренція а кооперація для добра справи й визвольної боротьби є їх спільною платформою. Це неважливо, для якого музею хтось щось жертвує. Важливим є, щоб усі патріоти та громадяни жертвували музеям усе, що має для музеїв будь-яку цінність.

Пропонований час конференції: рання весна 1957 року.

Місце: Нью Йорк або Шікаго.

Було б дуже вказаним, якщо б усі зацікавлені забрали в цих справах слово на сторінках нашого журналу.

СТАРИННІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Музеї — це місця, де люди переховують всячину. Збирання почалося так давно, що початок загубився в сірій минувшині. Місцями збірок були звичайно святині, деколи приватні дома.

З записків істориків знаємо напр. що в святині богині молодости Юнони (юної) в Картагені переховували шкури двох жінок, які були порослі волосом мов звірі. Цих волохатих людей знайшов Ганно на островах Горгадес. Македонці переховували в святині Геракля роги надзвичайної величини биків, які нищили колись їх край. Найціннішим предметом у святині Аполона в Дельфах були роги якогось екзотичного звіра нашої землі України-Скитії. В цих рогах держали святу стигійську воду, що мала роз'їдати всі начиння, за винятком згаданих рогів. Еліянус Клявдіус з Пренесте (140 по Хр.) згадує, що на цих рогах був якийсь таємничий напис. Про переховування різного рода дивоглядів, старинних пам'яток, костей звірів, статуй і т. п. пише Аристотель, Плутарх та ін.

Птоломей Філадельфос побудував у 280 р. до Хр. окремий будинок для цього роду збірок і цей будинок назвали МУЗЕЙОН. Мабуль, тоді вперше охрестили музеї. Музей мав римський цар Август, про що пише Светоніус. Найстарший існуючий нині музей має італійське місто Флоренція, що його заложив король Космо Великий.

У нас в Україні, музеями можна б назвати всі церкви. У наших церквах переховувалися пам'ятники людської творчості, дивовижні кості звірів, якісь природно змуміфіковані невідомі сотворіння, врешті історичні архіви. Таке діялося в Україні від непам'ятних часів.

З прийняттям християнства наші церкви не перестали бути музеями, змінили тільки свій характер. Прийшли нові священики, з новою вірою, зробили переверстування вартостей, нову класифікацію предметів. При цьому показалося, що для добра нової віри треба понищити багато старих експонатів. Цілий ряд предметів, що їх наші церкви переховували як святість перед прийняттям християнства, християнські священики в тому часі — поголовно греки по національності — заклали як "бісівські речі" і наказали понищити. Впродовж довгого часу тривала несамолюбна нагірка хитрих греків на сліди української, дохристиянської культури. В цьому часі вимели греки-християни в нас наше давнє минуле так совісно, що тяжко по ньому

слід знайти. Часто-густо лише натякають літописці того часу на нищення "бісівських предметів", розбивання статуй богів і п., і з того натякування можемо частинно відгадати, як багатою була Україна тоді на культурну спадщину минулих тисячоліть.

Деякі чужі й наші науковці поширювали погляди, що Україна приблизно до прийняття християнства була пустелею. Шлецер писав "певно, якісь люди може там і були, але вони жили як звірі, чи птахи..." Щойно коло тисячу років тому — (за поглядом істориків - норманістів!) — почалося в Україні організоване життя, почала творитися культура, яку, очевидно мали прищепити автохтонам германські варяги. Зорганізована варягами Київська Русь розпалася ніби на ряд народів, причому наші сучасні історики не були певні, коли народився український нарід. Кордуба ставив початок української нації на 15 століття, але більшість наших істориків на своїх наукових засіданнях в Празі між обома війнами була думки, що наша нація народилася в XVII ст., себто десь уже за часів Хмельницького. Тим часом історія нашої землі не виглядає так сумно, як її малював Шлецер і його "школа".

Старинні історики вказують, що Україна була все дуже густо заселена і українці були культурним, рільничим народом. Археологічні викопки показують напр., що там, де нині Київ, там була вже людна оселя, можна сказати місто, за часів т. зв. трипільської культури, себто коло 6 тисяч років тому, але у фундаментах трипільського города Києва знайдено залеження старших будівель, які сягають заворотної дати — 30 тисяч років!

Найцікавіше при розгляданні залишків так зв. трипільської культури це те, що вона має дуже виразний етнічний характер, що вона має ті самі основні складові елементи, що й нинішня українська. Ці елементи такі виразні, такі різні від інших відомих культур, що навіть московський учений Ростовцев запропонував, щоб закінчити для ясности ужитий В. В. Хвойкою термін "трипільська культура", а на його місце впровадити "Українська культура". Того роду голос неприхильного українству москаля найкраще засвідчує про існування українського народу у виразній етнічній формі яких 6 тисяч років безперервно аж до наших днів.

Наша земля, як матір і сторож нашого духа заховала у своїх надрах, зберегла й передала нам багато таємниць про нас самих.

І так на нашій землі є тисячі могил. В одних із цих могил лежать люди високого росту у скуленому положенні. Цього роду могили знайдено і в інших далеких краях і це вказує на експансію наших предків, на те, що наші предки були підприємливі і несли своє знання і свою культуру в інші країни. Пізніше приходять могили т. зв. скитських володарів. В тисячоліттях до Хр. скити мали могутню імперію, їх володіння крім середньої і східної Європи простягалися теж на край від Єгипту по Індії включно. Ці скити це прямолінійні наші предки — русичі-українці. Є велике число доказів на те, що вони вживали для себе назви "Русь".

Історію білої раси уявляють собі учені в скороченні так: є два погляди — за одним поглядом в Україні існувала від початку світу біла раса підприємливих людей, які витворили високу хліборобську культуру, освоїли домашніх звірят. Надміром людної ці жителі України колонізували край, що були пусті, або в яких жили дикі антропoidи. Друга думка учених є, що ця первісна раса білих людей не виросла з української землі, лише, що її колискою був Іран. Деяк коло 20 тисяч років тому ці люди з Ірану перейшли в Україну. Щодо колонізування інших країв з України згідні всі учені.

Найважливішим культурним здобутком цієї білої раси була її мова. Ряд західних учених твердить, що прамовою всіх білих людей була руська мова, себто наша мова, мова відвічних автохтонів України. Як наш наріз є прабатьком довгого ланцюга білих народів, так само основні черги нашої русько-української мови ввійшли в склад багатьох інших мов. Наші слова є основою т. зв. арійських-індо-європейських мов, але, як залишок і свідок панування наших предків над Сходом — осталося багато наших слів і в старосипетській, біблійній і інших семітських мовах.

Напр. слово — музей — виводиться з "грецького" Муза. Музи це були богині жіночого роду, надприродні істоти, які опікувалися науками і мистецтвами. Слово "Муза", за розшуками автора цих рядків, є жіночим відповідником нашого слова "Муж". В грецькій мові дуже багато українських слів. Советські учені перевели аналізу слова "муж" і ствердили, що воно не є означенням статі. Це слово в наших хроніках має те саме значення, що англійське "лорд". Муж — це провідна людина.

Слово "муж" вживалося як основний титул у старосипетських іменах, як напр. Рамзес, Тотмес, Птагнес і п. В такій формі, як ці імена відомі з шкільних підручників вони в Єгипті ніколи не вживалися. Рамзес правиль-

но відчитане є Гари-Муж (H'RAMS), ТОТа-МУЖ, ПИТАГа-МУЖ. (ПИТАГ-кормитель). Бог сонця Ра писали як Г(а)РА (горіння). Провідника жидів, Мойсея, називає невокалізована біблія МШ, що означало, очевидно "муж".

Советські археологи розкопали тепер тисячі городищ в Україні. Україна в часах трипільської культури була густіше заселена, ніж нині. П. Н. Третьяков досліджував ряд городищ скитської України і пише, що "даже сейчас, спустя две с половиной тысячи лет, их остатки поражают воображение своей грандиозностью". В каменському городищі біля Ніколя "обнаружено следи развитого железоделательного мастерства" ("Восточно славянские племена" Москва 1943, ст. 55 і 57). Значиться в тисячоліттях до Хр. були в Україні навіть залізні заводи.

Найбільшим археологічним курйозом України є т. зв. кам'яні баби. Чужі дослідники дивуються звідки вони взяли, бо на 1000 км. навколо немає такого каменя і часто треба 20 волів, щоб їх тягнути. Всі ці кам'яні баби звернені лицями на схід — вони мають високомистецькі, стилізовані форми. Ці баби це праобраз первісної богині-матері, тої самої, що її греки переймили від нас і почитали під іменем Кибели. На цих бабах є сліди різьби коня, турового рога й меча. Зі Саксона Граматика (XII ст.) знаємо, що ці самі символи були на статуях-різьбах Світовида, бога поганської України.

Одну того роду статую Світовида згаданими символами вилучено в 1848 році зі Збруча. Скільки статуй різних поганських богів України лежить ще по наших ріках — Бог один знає. Їх обтовкли і кинули в ріку, як бісівський символ, в часах навернення.

В канадійській газеті "Новий Шлях" свого часу пп. Митро Пасічник і С. Михайлович писали про знайдення ними великого числа глиняних табличок із дивними знаками. Не знаючи, що це таке, цими табличками "пускали качориків" на Дністрі. В розмовах із нашими людьми доводилося не раз чути про різні дивні знахідки, які, звичайно, стрінула та сама доля, що і архів п. Михайловича.

Від доброї тисячі років в Україні замість збирання ішов процес нищення старовини. Нині Україна має вже велике число музеїв, в яких переховується знахідки, лише ці музеї не в українських руках, їх контролюють, ними завідувають люди, які ворожі нашим змаганням і нашому минулому. В цих музеях на нашій землі знайдені речі залясифіковують не так як належить, дають до них невірні пояснення, переробляють і підроблюють, щоб затерти слід по нас. Того роду "оберігання" по

музеях на нашій землі буде йти так довго, як довго Україна буде поневолена. Це заставляє нас творити, там де дається — у вільному світі — нові музеї, такі, які зберігали б сліди нашої культури й національної відрубності в незмінному, непідробленому виді.

Ясна річ, що музеї, що їх ми творимо на чужині, не можуть рівнятися з музеями в краю. На чужині ми не можемо теж творити всіх музеїв, напр. не мало б ніякого глуду творити музеї природничих наук. Ціллю наших еміграційних музеїв є вибірувати і переховувати матеріальні прояви нашої праці, духової творчості в чужому середовищі, обєрігати документи чи інші пам'ятки нашого минулого, що їх дехто вспів забрати з горючого дому, коли покидав рідний край. Врешті збирати все, що наше, чи про нас. Практика показує, що серед чужинців є дуже багато для нас прямо безцінних пам'яток. Напр. автор цих рядків в одному невеликому англійському місті знайшов вісімдесят кілька старинних мап України від 1540 року почавши. Ці мапи тепер знаходяться в "Осередку Української Культури і Освіти" у Вінніпегу — Канада.

Ми не можемо заповнити наших еміграційних музеїв тими експонатами, які викопають археологи в могилах доісторичних володарів України. Ми не можемо мати тут статуй первісних богів нашої землі, знярядь, прикрас і зброї наших предків, т. зн. ми не можемо мати тут тих експонатів, на які горді державні народи. Але ми можемо в кожному кутку землі знайти якийсь слід про нас, щось вартісне, що можна набутити, і зложити в музеї на переховання. Ми можемо виловити бодай частинно українську — її дуже багато. Ми можемо зібрати і зберегти в цих музеях духові і матеріальні прояви нашого життя.

Речі пропадають дуже скоро. Нині напр. не можна вже знайти слідів по газетах, які друкувалися по останній війні, нині погубилися персоналії людей, які жили й боролися ще 10—15 років тому. Все прямо внаслідок недбалости.

Наші музеї і архіви повинні зберегти праці учених, поетів, артистів — всі друковані речі, це все належно забезпечити. В них ми маємо переховувати від знищення все те, що нам оставили наші предки, що ми зберегли, і те, що ми придбали для нащадків.

Внаслідок недбалости поколінь і вандалізму ворогів ми нині бідний і майже невідомий нарід. Все ж на думку чужих учених, наш нарід є сіллю землі, є прабатьком всіх білих народів, наша мова правзором всіх індоєвропейських мов. Наші предки створили першу цивілізацію і культуру. Мова, письмо, ре-

лігія, тваринництво й рільництво і п. — все це своїм корінням знаходиться в українській землі, про це не має сумніву.

Матеріальні дані стверджують безперервність нашого існування. Як свідома етнічно-відрубна одиниця ми існували вже 6 тисяч років тому — це стверджують чужинці. Однак дехто з нас сумнівається в тому, бо в давнині не було людей, які переховали б нам ненарушену спадщину дідів. Нині зіставляють учені наше минуле з тих обломків буття, які заховала земля у своїх надрах і з обривків у записках старинних істориків.

Напр. є загально поширена думка, що дохристиянська Україна не знала письма, але так воно не є. Арабські історики з X століття згадують про наявність письма на Русі. В селі Буша, де ріка Буж впадає у Дністер, є печера, в якій заховався передісторичний рельєф. Є на ньому образ оленя, дерева з птицею й чоловіка, який молиться. Цю печеру досліджував Б. Д. Греков і каже, що "композиція має явні черти античності", а що найважливіше, що на рельєфі є якийсь затертий напис. (Київська Русь" — ст. 397).

Йоан, Екзарх Болгарії (чорноризець Храбр) в X ст. подає, що слов'яни (Русь) мали своє окреме письмо ще до винаходу Кирила і Методія. Це все ясно показує, що Україна мала письмо в давнині, але — не обєрігали пам'ятників і це все з'їв зуб часу.

Київська Русь мала тисячі бібліотек — з мільйонами оригінальних і перекладних творів. Нині з того багатства осталося кілька десятків. Як високою була дохристиянська література України, показує "Слово о полку Ігореві". Це незрівняний твір, а такі твори є завершенням культурного процесу, а не його початком.

Коли ми нині хочемо довідатись правди про наше минуле, нам треба виловлювати з тяжким трудом дрібні записки в чужинців, або відчитувати їх дослівно з черепків розбитого начиння чи переїлої ржею зброї. Коли були б збереглися музеї старовини, ми мали б нині легку працю в переконуванні світу, що ми, українці нинішнього дня, є безперервними, прямими нащадками Київської Русі, антів, сарматів, скитів, трипільців і п.

Напр. назва анти означає українці, це безсумнівний факт, про це можна легко переконатися з перських чи індійських словарів. На цих мовах анти це люди з пограниччя, українці. Неясне тут тільки, як ця назва з Ірану чи Індії дійшла до нас — чи наоборот.

Англійський учений Лятгам каже, що русичі в далеких тисячоліттях до Хр. пішли з України військовим походом на Орієнт і Схід, зайняли Іран і Індії і з цих часів у Пер-

сії і Індіях осталися сліди руської мови. Святу мову Орієнту санскрит Лятгам уважає руським діалектом. Ідучи за думками Лятгама, треба припускати, що слова анти уживалося колись в русичів в значенні українці, з бігом часу воно, видко, вмерло, бо слова, як і люди, живуть і вмирають. Всі дослідники антської історії згодні з цим, що анти це без сумніву наші предки, їх держава була виявом життя вічного нашого народу — їх матеріальні залишки і свідчення сучасників це все підтверджують. Коли б до наших днів були доховалися архіви, будь-які писані пам'ятники, ми могли б певно знайти підтвердження, що "анти" наше слово. Але — дохристиянські пам'ятники понищили греки нашими руками — спадщину християнських віків знищила татарва. Решту наша недбалість.

Коли ми нині не подбаємо про музеї, не зложимо в них наших надбань і цінностей, колись повториться те саме — з нашого існування остануться лише черепки, які ніколи не в силі розказати цілої правди. Оснування Українського Нац. Музею в ЗДА є великим здобутком наших днів. Для порозкидуваних по широкому світі мільйонів українців він повинен би стати осередком об'єднання і місцем оберігання національних надбань. Музей знаходиться в місці, яке далеке від т. зв. стратегічних теренів, отже є всі вигляди на те, що його не знищить війна, а цього ніяк не можна сказати про наші європейські осередки. Варто подумати над тим, щоб бодай найцінніші збірки, які мають різні наші установи, забезпечити в Українським Нац. Музеї.

МИХАЙЛО КРАТ
генерал-хорунжий

Симон Петлюра в 3-ій Залізній Дивізії під Бершадом (ІЗ СПОМИНІВ)

Була осінь 1919 року. Обидві українські армії — Наддніпрянська й Галицька відходили на захід після першої зустрічі в Києві з військами т. зв. Добрармії ген. Денікіна. Згідно з наказом Головного Отамана ми ухилялись від боїв із новим ворогом, бо була ще надія на якое порозуміння з московськими протибольшевицькими силами, за якими стояла переможна в першій світовій війні Антанта.

Так по довгих переходах 3-а Залізна Дивізія 11 жовтня станула на відпочинок у с. Четвертинівці й околиці на схід від м. Бершад на Поділлі. Я тоді командував 8-им пішим Чорноморським полком цієї Дивізії. Старшина й козацтво розійшлися по хатах на відпочинок по марші. Раптом відчинилися двері селянської хати, де перебував я зо штабом полку. Увійшов Симон Петлюра зо своїм ад'ютантом-сотником Доценком. Привітався з господарем хати, що чогось тоді порався коло дверей, а тоді вже привітавшись зо мною й моїми старшинами, дав наказ зібрати полк на вулицю села.

Наказ було негайно виконано. Команда "Струнко, вправо глянь!" Оркестра заграла полковий марш, у якому лейт-мотивом була мелодія: "Не пора, не пора". Потім, під рухи гимну Головний Отаман пройшов перед фронтом, а після цього наказав усім скупчитись коло нього (полк був невеликого стану — кількасот багнетів, як більшість полків нашої армії влітку 1919 року) і звернувся до чорноморців.

Головний Отаман, що його козаки залюбки звали "батьком Петлюрою", говорив, як батько до своїх дітей:

"Ось хлопці, досі ми мали надію, що вдасться якое порозумітись із "білими", бо ж ми й вони маємо одного ворога большевиків, але, мабуть, Господь у генерала Денікіна відібрав розум, бо він із нами й говорити не хоче, а каже нам скласти зброю, розійтись по хатах та ждати його мобілізаційних розпоряджень. А з Лівобережжя приходять до нас люди, повстанці й кажуть, щоб ми йшли визволяти їх від цих царських генералів, що знущються над нашим народом і хочуть повернути все по старому, щоб ніякої України не було та щоб знову наші селяни працювали на панів. Оттак хлопці! Як не здобудемо, то в дому не будемо! Завтра підете в наступ. Придбайте нової козацької слави та дайте білим такого прочуханця, як давали червоним під Вапняркою. Недаремно ж дав я Вам назву "Залізних".

Я бачив по лицях козаків, як вони відразу віджили по цих словах улюбленого отамана. Вони раділи, що скінчиться отой, безнадійний, без боїв відступ і незабаром зустрінуться вони в бою з ненависним ворогом.

Полк знову розійшовся по квартирах, коли Головний Отаман від'їхав, але я ще не мав змоги повернутися до штабу свого полку, як мене викликали до штабу дивізії. Там на гарній поляні, в прекрасний, соняшний, осінній день довелося мені вперше почути більшу про-

мову Головного Отамана. Симон Васильович часто відвідував наші військові частини. Навіть на фронті, під ворожим вогнем з'являвся, щоб своєю присутністю піднести духа козацтва, влити в нього віру в перемогу й в нашу святу справу.

Так і тоді — 11 жовтня 1919 року напередодні контр-наступу запорозького корпусу й 3-ої Дивізії — Головний Отаман хотів бути з військами, що були призначені до цієї операції.

Там, на цій поляні вже були зібрані: командант Дивізії — отаман (тепер ген.-хор.) Удовиченко та команданти полків: 7-го сіннього — Магеровський, властивий командир полку — полковник (тепер ген.-хор.) Вишнівський — був ранений під Вапняркою — 9-го Стрілецького — Чміль, гарматного — Чижевський. Були теж присутні старшини штабу Дивізії, що їх прізвищ вже не пригадую. Головний Отаман дозволив закурити і сам теж скрутив цигарку. А тоді поволив й з-тиха почав говорити. Це була незабутня промова, в якій було накреслено надзвичайно складну нашу ситуацію — політичну й воєнну. Головний Отаман зробив це без жадних прикрас, нічого не приховуючи.

Він сказав, що наш нарід, який і досі ще не набув національної свідомості, починає розуміти, що москалі всіх кольорів несуть йому лих: на Лівобережжі вибухають повстання проти Денікіна, а на півдні повстанці Григорієва, які ще так недавно (в початку 1919 року) виступали проти нас, пізнали большевиків і прийшли до нас під команду Григорієва — от. Юрка Тютюнника. З тих повстанців створено київську групу в складі двох дивізій — 5-ої та 12-ої. Їх названо "селянськими" дивізіями. В часі, коли нарід пробуджується й починає розуміти нас і наші прагнення, ми мусимо бути дуже обережні, щоб чимсь не заразити народніх мас. Протибольшевицький союз наш із Денікіним сильно скомпромітував би нас в очах цих мас. Але війна проти Денікіна була б на користь тільки большевиків. Боротьба проти Денікіна ускладнила б теж нашу політичну ситуацію, бо за Денікіним стоїть Антанта. Диктатор і уряд Галичини теж були за порозуміння з Денікіним. Тому ми вислали до Денікіна різні делегації з метою порозуміння з ним. В цьому ж напрямку працювали наші дипломатичні місії закордоном. Всі ці заходи не дали наслідків. Ми мусимо боротись проти ворога, який мілітарно й політично значно нас перевищує. Однак ми знаємо, що Добармія проіснує недовго, бо в ній немає ладу й вона не витримає війни проти червоних, проти нас і проти наших повстанців. Треба нам витримати й ми переможемо. Муси-

мо битись, бо іншого виходу не маємо; тепер іде справа не про що інше, як про саме існування нашої держави; zagrożена воля українського народу й його існування як нації. Тому що ми слабкі, мусимо вирвати ініціативу від ворога. Так вирішив штаб Головного Отамана на чолі з отаманом Юнаковим. Мусимо наступати. Набої відберемо від ворога. Наші ряди збільшаться, коли люди побачать, що ми рятуємо їх від московської навали.

Далі Головний Отаман із жалем розповів про те, що Диктатор і уряд Галичини відразу по переході Збруча, абсолютно не розуміючи загального положення та не вірячи в очевидний скорий кінець Добармії, весь час і то не тільки на урядових засіданнях, але й в своїй пресі поширювали погляд про обов'язкове порозуміння, а то й про союз із Денікіном. Ця акція, а особливо галицька преса, не могли не вплинути деморалізуючо на галицького стрільця, який безумовно перевищує нашого козака (в масі) національною свідомістю та дисципліною. Як відомо Галичина ступнево, впродовж 70 років дозрівала до свого славетного 1 листопада, а Наддніпрянську Україну пробудили громи революції "окрадену" і позбавлену навіть почуття національної відомскалів окремішності. Але саме тому це стрілецтво, маючи віру в свій провід, напевно в боях проти "білих" не викаже того гарту й тої мужності, яку виказало у війні проти поляків та в наступі, разом із запорожцями, на Київ проти большевиків. Тому Штаб Г. О. визначив до складу ударної групи виключно наддніпрянські частини — Запорізький Корпус і 3-ю Залізну Дивізію.

По від'їзді Головного Отамана всі ми мовчали, повні враження від його слів, таких щирих і так змістовних. Тишу перервав отаман Удовиченко: "Отже панове! Завтра наступ, набоїв обмаль. Сили наші не дорівнюють денікінцям. Вся надія виключно на маневр. Прошу його широко застосувати".

12 жовтня 7-ий Синій Полк у зустрічному бою під с. Войтівкою розбив денікінців, захопивши це село й село Демидів. Того ж дня Чорноморці, застосувавши глибокий обхід позиції ворога, на голову розбили ворожий 50-ий Білостоцький полк, захопивши село Баланівну й коло 600 полонених із кулеметами. В цей же час запорожці погромили Симферопільський офіцерський полк. 13 жовтня ми захопили м. Баршад. Денікінці кидали свої табори й втікали за річку Бог. 5-та російська дивізія була майже знищена.

До цієї перемоги виразно спричинились відвідини Головного Отамана напередодні рішучого бою. Симон Васильович зумів у пригнобленні довгим відступом козацькі душі — влити живого духа та бажання перемоги.

В 30 річницю мученицької смерті нашого Головного Отамана хай цих кілька слів будуть замість квітів на його могилу в чужій землі.

З боротьби за український університет у Львові

(СПОМИН УЧАСНИКА)

В осені 1905 р., по скінченні гімназії в Тернополі, переїхав я був із родиною на постійний побут до Львова. Сповнилася моя молодеча мрія мешкати постійно в столиці краю, як вільний *civis academicus*. Тут, у гурті молодих — також із інших осередків краю — треба було включитися до боротьби за український університет, до чого ми — тернопільці, мали добру підготовку в тасмному учнівському самоосвітньому гуртку найсвідоміших учнів класичної гімназії й реальної школи. На щотижневому зібранні ми обговорювали в гуртку в Тернополі різні питання, м. ін. і боротьбу за український університет у Львові, чим ми дуже були запалювалися та постановляли по скінченні середньої школи втягнутися активно в цю боротьбу. Це тим більше, що боротьба із кожним роком загострювалася. В нашій живій пам'яті була сецесія — вихід українських студентів у Львові в 1902 р. Ми ще в гімназії над цим живо дискутували.

Вже в осені 1905 р. прийшлося нам демонструвати проти австрійсько-польської університетської адміністрації, домагаючися української мови при іматрикуляції — при вписі до університету. Очевидно, польська влада цьому рішуче противилася й гостро поборювала наші домагання, не дозволяючи на збори студентів у будинку університету при вулиці Миколая. Приходило до перепалок між студентами поляками й українцями. На коридорах будовано барикади з лавок, витяганих із клас. Особливо вигідною для українців була третя зала, де відбувалися звичайно виклади для теологів. Поляки барикадувалися від сторони ректорату. Коли барикади були готові, витягали з великих скринь поліна, що служили, як топливо, і ці поліна подавано товаришам, що були на вершку барикад, щоб ними засипати ворога на другій барикаді.

Вже з самого початку, себто від 1905 р. провідником цієї акції став стрункий, міцний студент прав, Адам Коцко, що вів її до своєї трагічної смерті в дні 1 липня 1910 р., яка стрінула його в боротьбі за університет від ворожої револьверової кулі на таких же барикадах.

Взагалі період 1905 - 10 р.р. був дуже бурхливим у житті міста Львова. Не тільки університетська молодь хвилювалася, але і всі мешканці міста. Був це час боротьби за допущення широких мас до безпосередніх ви-

борів в т. зв. V-ій Курії, за нову виборчу ординацію до парламенту у Відні. Пролетаріят міста Львова особливо живо цим інтересувався, брав участь у різних вічах, зібраннях та вуличних маніфестаціях, аранжованих переважно соціал-демократами. Часто промовляли Ігнатій Дашинський, вправний бесідник, Гудець, Ліberman, Діамант та інші. Живу участь у цьому брали й українці — як Микола Ганкевич, Семен Вітик, Мелень, брати Темницькі, і інші.

Не позаду були в таких акціях і студенти українці. Публічні вуличні зібрання за виборчою ординацією були переважно на площі Гонсевського. Часто такі зібрання кінчилися походом під пам'ятник Адама Міцкевича в центрі міста. Тут також промовляли голосно всі бесідники, бо гучномовців тоді ще не було. Такі публічні зібрання розганяла кінна державна поліція, шаржуючи шаблями. Пригадую собі одного разу загнала нас поліція в кут на Трибунальську вулицю. Звідти я та інші вийшли сильно покривавлені. Жінки воювали парасольками, і це бентежило коней. Наші з часом знайшли спосіб і на коні: ловили коней за ніздрі, і кінь утихомирювався. Вірним нашим союзником був редактор опозиційного до "власності імущих" тижневика — Ернест Брайтер, син багатого залізничного підприємця. Він вийшов у роді 1907 з V-ої Курії, (з дільниці II-го м. Львова на Городецькому передмісті) послом до віденського парламенту. Був там так зв. "диким" послом і співпрацював із українським парламентарним клубом. По розпаді Австрії він один з поміж поляків заявлявся публічно за поділом Галичини і за признанням самостійности Західній Україні.

З часів боротьби за український університет згадаю з моїх часів часті конфлікти з державною польською поліцією, яка окружувала нас при виході з університету або при виході з університетської бібліотеки під час наших демонстрацій в університеті. Часто тоді придержували нас на поліції, робили допити й записки; звичайно по кількох годинах нас випускали на волю.

23 січня 1907 р. українські студенти зробили нелегальне віче в III-ій залі університету в головному коридорі першого поверху. Там постановили піти до ректорату. Однак до нього дверей були замкнені. Делегати в чи-

слі коло 15 осіб постановили чекати під дверми ректорату, аж до виходу якоїсь відповідальної особи. Довго ми чекали під проводом студента прав, Осипа Назарука. Вкінці вийшов із ректорату секретар його, професор Віняж, запеклий україножер. Ми запиталися про здійснення наших домагань, а коли дістали негативну, провокативну відповідь, один із товаришів ударив його гуцульським топірцем у голову, заломивши чашку. Це розлютило університетські власті, які спроводили державну поліцію. Вона оточила нас при виході з університетському будинку і завела серед вереску шовіністичної польської товпи на поліцію, де тримали нас до другої години ночі, а по переслуханні випускали на волю. Було там тоді коло сотні студентів-українців із університету й з політехніки десять дальших.

Вночі з 31 січня та 1 лютого 1907 р. всі ці студенти були на розпорядження намісника Потоцького заарештовані і спроваджені до арештів слідчого суду при вулиці Баторія. Там порозміщувано нас у тісних келіях, часто в суміш із кримінальними злочинцями. Келії були так заповнені, що напр. в одній малій кімнаті до другого і слідуючих ліжок можна було дістатися тільки скачучи через інші ліжка. Крім ліжок було ще місце на вонючий "кібель". Цей тільки зрозуміє цю погань, хто сам її пережив. "Кібель" виношувано тільки раз на добу. Згодом ми діставали харчі з комітету пань-українок, до яких м. ін. належали Марія Білецька, Шеховичева і ін.

Кримінальні типи, з якими прийшлося нам сидіти разом, відносилися до нас по більшій часті з респектом, але часом злодійська натура вилізала, як "шило з мішка". Пригадую собі такий факт:

Один із товаришів просив ключника, щоб купив йому пачку тютюну за 24 центи. "Співтовариш" хотів скористати з того і просив купити також йому тютюну, але грошей не дав. Коли ключник вручив нашому товаришеві тютюн — також і для "співтовариша", цей останній домагався звороту мнимої решти грошей, яких взагалі не дав, і зробив велику авантуру на "ввесь кримінал", в що силою факту мусіла вмішатися управа в'язниці.

Коли наш побут у в'язниці продовжувався й ніяких переслухань не було, ми під час тижневої візитації в'язниці президентом карного суду — Пшилуским, домагалися випущення. Нам відповіли, що проф. Віняж, головний свідок, є в шпиталі і не можна його сконфронтувати з нами, щоб він пізнав, хто його побив. Був це викрут, бо люди на волі переказували нам, що проф. Віняж уже ходить по вулиці, а конфронтації не було. Щоб справу приспішити, ми ухвалили почати голодівку.

Пригадую собі, що почали її в середу в год. 18-й, про що ми повідомили управу в'язниці. Управа, незважаючи на це, доставляла нам в'язничний харч. Але ми викидали його на коридор. Очевидно, що пані з комітету не доставляли нам більше харчів. Тоді то щойно почався "рух" у Відні. Газета "Нойе Фрайе Прессе", найповажніший і найбільший денник у Відні, помістив алярмуючу вступну статтю у прихильному нам тоні. Була вона п. з. "Сотня академіків гине в застрашуючих умовах у в'язниці". Преса взивала міністра судівництва, Кляйна до інтервенції, вказуючи на погані наслідки байдужности судових властей. Пущено в рух телефони, бо ці факти рознесли часописи по цілому світі.

Наслідок інтервенції був негайний: розпоряджено конфронтацію, з'явився до неї і проф. Віняж. Очевидно з цієї конфронтації нічого не вийшло, бо проф. Віняж нікого не пізнав, а також і інші свідки університетських подій не пізнавали нікого з учасників бійки в університеті. Голодівка студентів тривала до год. 15-ої в неділю. Товариші трималися солідарно і не згодилися на звільнення частини студентів. Вкінці суд під натиском Відня випустив усіх на волю.

Комітет подбав, що всіх випущених студентів відправлено тріюмфальним походом вулицями м. Львова до нововибудованої "Народньої Гостинниці", при вул. Сикстуській. Тріюмфальний перехід виголоджених і немічних студентів підніс на душі львівських українців, а поляки скаженіли від злости. Перед входом до Народньої Гостинниці, від вул. Костюшки, вийшов на балкон посол д-р Льонгін Цегельський і грімким голосом вітав нас — студентів. Цей момент належав до найприємніших споминів не одного з нас! Ці всі події відбулися широким гомоном по цілій Галичині й далеко поза її границями.

Про перебіг випущення нас на волю донослося і до віденських поляків. Польський письменник Генрик Сенкевіч, перебуваючий тоді в Швейцарії, у відповідь на прихильні нам статті в "Нойе Фрайе Прессе" (відносно голодівки), помістив у часописі "Вінер Цайтунг" статтю проти українців, оклеветуючи студентів, що робили голодівку "з біфтексами". Група українських студентів, у числі коло 15 внесла проти Генрика Сенкевіча судову скаргу за клевету. Головний процес перед окружним судом у Відні скінчився засудом Г. Сенкевіча на триста корон кари.

Очевидно боротьба за український університет у Львові продовжувалася й загострювалася кожного року, щораз більше, аж дійшло до трагічної смерті ст. Адама Коцка в дні 1-го липня 1910 р.

Пізніше боротьба за український університет у Львові перенеслася на політичний терен віденського парламенту, де австрійський уряд збільшив число українських катедр у львівським університеті покищо до числа 10. В часі 1-ої світової війни уряд зобов'язався заложити український університет у Львові, але відклав здійснення цієї справи аж до закінчення війни, яка скінчилася розвалом австро-угорської монархії.

Для пам'яті будучих поколінь подаю список тих, що були тоді ув'язнені й переводили голодівку. Подаю з пам'яті, тому можуть бути певні неточності, радше поминення декого з товаришів. Всіх було около 100 студентів. Я пригадую таких:

I. Група: Студенти філософії

1. Бажалук (ім'я?), 2. Блюй-Омелькович Петро, 3. Булка Омелян, 4. Бучинський (ім'я?), 5. Вахнянин Богдан, 6. Демчук Осип, 7. Гонтарський Іван, 8. Грех Володимир, 9. Гавдяк Тадей, 10. Гоза Теодор, 11. Залеський Тадей, 12. Зубрицький Володимир, 13. Калитовський Олег, 14. Карманський Петро, 15. Кічун Гриць, 16. Крип'якевич Іван, 17. Лісікевич Осип, 18. Ліськевич Дмитро, 19. Ляхович Василь, 20. Мануляк Володимир, 21. Онеер (ім'я?), 22. Паламар Гриць, 23. Підлужний (ім'я?), 24. Поцюрко (ім'я?), 25. Поліха Теодор, 26. Рахманський (ім'я?) (з Придніпрянщини), 27. Ривюк Омелян, 28. Сілецький Володимир, 29. Смудка Лев, 30. Срібний Осип, 31. Ставничий Теодозій, 32. Січинський Мирослав, 33. Солодуха Михайло, 34. Тиховський Іван, 35. Флюнт Іван, 36. Форостина Євген, 37. Ціхов-

ський Лев, 38. Чумак Євген, 39. Майдицький Роман, 40. Шурак Володимир.

II. Група: Студенти прав

1. Береза Сидір, 2. Білинський (ім'я?), 3. Боднар Михайло, 4. Будзиновський Осип, 5. Галушинський Микола, 6. Дольницький Степан, 7. Домбчевський Роман, 8. Західний Михайло, 9. Зволінський Петро, 10. Коковський Франц, 11. Коритовський Тарас, 12. Крат Павло (з Придніпрянщини), 13. Кук Ілля, 14. Кульчицький Дашинич Роман, 15. Кульчицький Цмайло, 16. Комаринський Роман, 17. Левицький Богдан, 18. Левицький Володимир, 19. Левицький Олександр, 20. Левицький Роман, 21. Лещій Юліян, 22. Лисяк Павло, 23. Магальяс Семен, 24. Назарук Осип, 25. Питляр (ім'я), 26. Паліїв Омелян, 27. Пронишин Тимотей, 28. Скрипчук Василь, 29. Сохацький Іван, 30. Ткачук Захар, 31. Утриско Осип, 32. Фроляк (ім'я?), 33. Фільц Михайло, 34. Цяпка Іван, 35. Черкавський Олекса, 36. Юхнович (ім'я?), 37. Яворський Матвій.

III-я Група: Студенти політехніки

1. Васюта Осип, 2. Кравців Михайло, 3. Левицький Остап, 4. Секунда Лев, 5. Секунда Тадей, 6. Терлецький Гриць...

IV. Група: Студенти медицини

1. Гасюк Степан, 2. Коновалець Володимир, 3. Крисоватий Яким, 4. Чабак Богдан.

V. Група: Студенти теології

1. Кравець (ім'я?), 2. Орун Захарій.

VI. Група: редакторів-репортерів

1. Кушнір Володимир, 2. Весоловський Ярослав.

О. КОЗЛОВСЬКИЙ, секретар УТГІ

“УКРАЇНСЬКИЙ ТЕХНІЧНО - ГОСПОДАРСЬКИЙ ІНСТИТУТ” ЗА НІМЕЦЬКОЇ ВЛАДИ (1939–1945)

На початку 1939 року політична ситуація в Європі почала загострюватися. І ось, 15 березня, коли я вранці в 7 годині відкрив радіо, щоб вислухати найновіші справи чеської телеграфічної агенції, почув щось незвичайне. Заповідач увесь час повторював коротке звідомлення, яке починав словами: Увага! увага! і далі зазначав, що на територію республіки вступило німецьке військо, влада республіки, мовляв, закликає населення заховати спокій і підпорядковуватися вимогам німецької військової команди.

Наскоро поспідавши, я поспішив на площу перед подебрадським замком, в якому в той час (в чотирьох кімнатах) був розташо-

ваний “Український Технічно-Господарський Інститут” (УТГІ). На площі вже купками стояли подебрадські мешканці та тихо між собою розмовляли. Приблизно по 10 годині почали проходити через Подебради в напрямку на Прагу німецькі моторизовані частини. Штаб чеської дивізії, що мав тимчасове приміщення в Подебрадах, нечинно приглядався до маршу німців. На вулицях появилася німецька польова жандармерія з зеленими пасками на рукавах і почала кермувати рухом. В готелі “Заложна” напроти замку розмістився штаб німецької бригади, а на мурах появилися німецько-чеські оголошення й накази.

Ще перед приходом німців, українська

колонія в Подебрадах, з огляду на тривожний час, обрала управу колонії в складі: професор В. Доманицький, лектор О. Безпалко й секретар О. Козловський. Управа одержала уповноваження заступати колонію перед владою. О. Безпалко з особистих міркувань скоріше за складу управи вийшов. Другого дня по приході німців управа зійшлася в помешканні канцелярії УТГГ і по пораді з іншими членами колонії, що забігли до УТГГ, було рішено зайняти вичікуюче становище та рекомендувати членам колонії без потреби не з'являтися на вулицях.

По кількох днях німецький Червоний Хрест оголосив, що для бідного населення будуть роздавати безплатно харчі. І справді, одного дня з'явилися німецькі польові кухні й почали роздавати населенню добру м'ясну юшку, хліб, цукор. Управа колонії порадила своїм членам, які, в порівнянні з чехами, найбільше харчів потребували, утриматися від участі в цій акції, що всі солідарно виконали і здобули собі пошану в чеських національних колах, які пильно поглядали на нашу поведінку.

Пройшло щось зо два-три тижні і одної днини до канцелярії УТГГ в замок, де, невідлячись на події, урядування не припинялося, ввійшов старший, сивуватий військовий у ранзі майора і запитав, чи може він говорити з директором Інституту. Я його зараз же провів до сусідньої кімнати, де містилася бібліотека УТГГ і кабінет директора. На щастя, проф. Фролов, що був тоді директором, і лектор О. Безпалко були присутні. Майор відрекомендував себе комендантом м. Подебрад (Ortskommandant). Довідавшись, що в Подебрадах є численна українська колонія та УТГГ, він, мовляв, уважав своїм обов'язком з нами познайомитись, запитати про наші потреби й довідатись, чи не робили й не роблять українцям в Подебрадах чехи якихось прикрощів. Майорові чемно подякували за увагу, зазначивши, що на поведінку чехів скарг нема, бо ми з ними самі порахуємося (що чеські кола знову були прийняли з признанням, бо в дійсності прикрощі були: на приклад, чеська товпа, як тільки д-р Бенеш ще перед приходом німців виголосив загальну мобілізацію проти німців, викрикувала на вулицях, щоб українців вилупити в Ельбі, на деякого плювали, деякого чинно образили і т. д.). Що ж торкається наших потреб, то, як політичні емігранти, маємо до німецької влади одне жадання — толерувати наші національні визвольні змагання. Майор уважно вислухав і сказав, що це останнє перевищує його компетенції, але коли ми подамо йому все ясно виложене на папері, то він пропонує свій вищий владі. Умовилися, що

він прийде до канцелярії УТГГ за кілька днів, а українська колонія виготовить за цей час своє немомандум, що й сталося.

На цьому й закінчилися стосунки УТГГ з німецькою військовою владою. В дальшому, хоч більша частина замку й була зайнята військом, німецькі вояки тримали себе чемно і в житті УТГГ та колонії не втручалися.

Після скасування чеської самостійності і по проголошенні Протекторату Чехії й Моравії, почали скрізь, поруч із чеськими, запроваджувати німецькі цивільні уряди (ландрати) і німецьку поліцію (Гестапо). Подебради спочатку були підпорядковані ландратові в Коліні. Всім українцям відібрано Нансенівські паспорти і видано німецькі "Фремденпаси". З розпорядження німецьких урядів всі приватні статутів організації мусіли предложити чеській поліції урядові, раніше видані, дозволи на існування і одержати підтвердження перереєстрації. УТГГ, СПУГА й ТПУГА виконали це розпорядження.

Дирекція УТГГ увесь час підтримувала зв'язок із празькими українськими колами, щоб бути в курсі подій. У Празі ми довідалися, що догляд за всіма українськими школами, установами й організаціями німці перебирають на себе, при чім школи будуть підпорядковані проф. д-р Баєрові і від нього будуть одержувати інструкції щодо дальшої чинності. Всі українські організації для зносин із німцями одержали посередника — так звану Установу Довіря (Vertrauenstelle) на чолі з українцем, якого призначали німці (першим був радник Тисовський, другий проф. Бандровський).

Дирекція УТГГ виготовила відповідне меморандум про чинність УТГГ у минулому та про його пляни на майбутнє і це все предложила д-р Баєрові. Цей останній, на аудієнції, заявив директорів проф. Фролову, що з огляду на спеціальний характер нашої школи, як політехніки, він доручив догляд за нею ректорові Німецької Високої Технічної Школи в Празі, до якого і належить звертатися за всіма вказівками.

Дирекція почала робити заходи про побачення з цим новим "начальством". Одного дня ми цсвідалися, що він є в Подебрадах і має тут виклад. Я одержав доручення з ним побачитись і запитати його, чи при цій нагоді він не відвідає нашу школу і які має відносно неї директиви. Ректор прийняв мене чемно, але заявив, що справа для нього нова. Він, мовляв, одержав від проф. д-ра Баєра матеріали про УТГГ, але не встиг їх розглянути. Тепер він не має часу відвідати нашу школу, але невдовзі він спеціально для цього прийде до Подебрад і познайомиться зо школою і з ре-

рівництвом. Більше з ним УТГІ стосунків не мав, бо фактично з усіма німецькими надрядними чинниками зносився або безпосередньо, або через Українську Установу Довір'я.

Отже, як я зазначив, проф. д-р Баєр, якому було підпорядковано все українське шкільництво в Чехії, долею УТГІ не цікавився. Взагалі, підлеглість і правне положення УТГІ за часів німців були дуже неясні. Чеське міністерство хліборобства, яке затвердило статут Інституту і провадило шкільно-контрольні функції за увесь час існування Української Господарської Академії, по її ліквідації відмовилося включити УТГІ до реєстру підпорядкованих йому шкіл і перестало цікавитись Подєбрадським українським осередком. Останній припис м-ва хліборобства був такого змісту, що, мовляв, Інститут передається під зверхність Спілки Професорів УГА, як нової статуткової організації, зареєстрованої міністерством внутрішніх справ, і надалі ця Спілка нестиме відповідальність за чинність УТГІ. Але чеське м-во внутрішніх справ не мало шкільного департаменту, як це мало м-во хліборобства, тому, переводячи загальний нагляд за зареєстрованими ним організаціями, не могло виконувати функцій надрядного шкільного уряду (інспекція навчання, кваліфікація персоналу, затвердження планів навчання і т. д.). Отже Інститут не мав над собою ніякого компетентного органу, який доглядав би за його шкільно-навчальною чинністю. Це було й добре, і зле. З одного боку, нібито повна свобода руху, але, з другого боку, являлась нагода для наскоків випадкових чинників при відсутності для УТГІ опертя на якийсь вищий уряд. Приходилось уважно приглядатись до обставин місця й часу, пристосовуючись найбільше до поліційних вимог окупаційних урядів.

Нарешті за посередництва Української Установи Довір'я в Празі Інститут знайшов німецький уряд, охочий цікавитися справами Інституту. Це був німецький цензурний уряд при уряді німецького міністра для справ Чехії і Моравії Франка; він містився в розкішному палаці, перебудованому за великі гроші для д-ра Бенеша, як кол. міністра закордонних справ. На чолі цього цензурного уряду стояв дивним збігом обставин теж д-р Баєр, але лише соіменник проф. д-ра Баєра, про якого згадувалось вище. Це була молода, амбітна людина, що свою кар'єру в нацистських колах завдячувала протекції райхс-маршала Герінга. В дальшому цей уряд перебрав на себе контроль видань Інституту і захист перед посяганням на УТГІ інших, некомпетентних урядів, за винятком, розуміється, Гестапа.

З менту перебрання влади цивільними

німецькими урядами Інститут мусів, як і ціла Чехія, найбільше рахуватися з вимогами Гестапа. Всі непорозуміння з місцевими чинниками Гестапа вдалося мирно ліквідувати часто за допомогою голови нац. соц. партії в Подєбрадах Клявзніцера (бувш. с. д.), який дуже доброзичливо ставився до українців. Іноді ці непорозуміння мали анекдотичний характер. Наприклад, було донесено німцям, що в канцелярії Інституту висять портрети Маркса й Сталіна. Виявилось, що якісь особи, чи з непоінформованості чи з злої волі вказали на портрет чернігівського статистика Шлікевича, як на портрет Маркса, а на портрет Івана Франка (у вишиваній сорочці з довгими вусями), як на портрет Сталіна. Поважніша справа була з доносами на заступника директора УТГІ лект. В. Сопіцького, із-за яких він мало не попав до концетраку. Клявзніцер поміг його повній реабілітації. Багато й інших дрібних послуг для УТГІ у справах дошкульних (документація, порука, мешканеві справи, інформація і т. п.) зовсім безкорисно робила ця симпатична людина.

Одного дня до канцелярії УТГІ ввійшов високий, добре збудований німець в уніформі Гестапа, в супроводі перекладчика-чеха і представився, що він командирований якимось центральним для Сходу Європи урядом, що містився у Відні. З великого портфелю, що його він мав, вийняв жмут паперу, що був обгорточним папером для наших друків до Галичини, і запитав, чи посилки, які посилались в цьому папері, є наші. Коли ми це підтвердили, тоді він показав на зворотній стороні цих обгорток мішанину якихось поміток, фігурок, хрестиків, чисел, які без ладу й складу там містились, і запитав, що це значить. Я тим був заскочений і спочатку не міг дати пояснення. На щастя присутній при цьому співробітник канцелярії Ж. розшифрував, що це наш експедитор Д., людина мистецьки заложена, але трохи нервова, під час праці любить на заготовлених частинах обгорточного паперу робити всякі начерки, провадити обрахунки, а потім до того паперу загортає книжки і так їх посилав. Треба було прикласти багато зусилля, щоб переконати ретельно гестапівця, що це безповідальний вчинок нервової людини, а не таємне (шифроване) листування з членами підпільних українських організацій на Волині й в Галичині.

Другим разом (це сталося після атентату на Райхспротектора Чехії й Моравії Гайндриха), в 9 годин вечора, коли я сидів у канцелярії сам, постукали в двері і увійшли: чеський комендант жандармерії, якого я добре знав, і цивільна людина мені невідома. Останній показав мені металевий знак і сказав, що

він із доручення Гестапа в Коліні має мене дещо запитати. Першим питанням його було, яку я функцію маю в православній парафії в Подєбрадах. Я відразу зрозумів, про що йому йде, тому на зовні спокійно відповів, що в Подєбрадах православної парафії нема. Далі на запитання я пояснив, що в канцелярії УТГГ зберігається церковне устаткування парафії, що існувала при кол. Українській Господарській Академії в Подєбрадах, але релігійні потреби подєбрадських українців задовольняють українські духовні з Праги. На вимогу гестапівця я це устаткування пропонував. Взявши від мене підпису, що в Подєбрадах українці не будуть провадити жадних православних церковних відправ, проголосив, що все устаткування підпадає конфіскації і він його забирає з собою (книжки, ризи, чаша, Св. Антимінс, кадило, хрест і т. д.). Ця репресія була реакцією на атентат, бо українці користувалися для Богослужень приміщенням чеської православної церкви в Празі на Реслеровій вулиці, а в підвалах цієї церкви переховувалися атентатчики. Відсіля пішла нагінка на українські православні церковні організації в Чехії. Як свою "жертву вечірню" гестапівець арештував і вивіз з Подєбрад вчителя Н., кол. студента УГА, що прийняв сан і деякий час священствував на Закарпатті, а до Подєбрад дістався в 1939 році після окупації його мадярами. Не будь його цією жертвою був би хтось із персоналу УТГГ.

Німецькі політичні уряди заздрисним оком дивилися на те, що взаємовідносини між українцями й чехами в Подєбрадах продовжують бути дружніми. Згаданий вже вище Клявзніцер прибіг увесь затривожений до Секретаріату УТГГ після того, як українська колонія в Подєбрадах масово прийняла участь у похороні старости Подєбрадського спортивного товариства "Сокіл" д-ра Вондровича, що дуже прихильно до нас ставився. Що правда, похорон був величавий і випав, як демонстрація, а українці йшли за своїм вінком в чолі походу. Ми переконали Клявзніцера, що жадної участі в протинімецькій демонстрації українці не думали брати, а прийшли віддати останню пошану людині, яка була для них добродієм.

В кінці травня 1943 р. почали прибігати до канцелярії УТГГ поодинокі члени української колонії в Подєбрадах і показували урядовий припис до п'яти днів опустити місто і оселитися в селі, що було кожному визначено. Такий припис одержало щось із 12 родин, в більшості приналежних до персоналу УТГГ. Коли звернулись до німецького комісара міста д-ра Меснера з запитом, то він відмовив дати пояснення, але при цій нагоді від нього

довідались, що і решта членів колонії одержить подібні декрети, як тільки для них буде підшукано помешкання в різних селах повіту. Інтервенціями в повітових урядів і в Празі вдалось це розпорядження уневажнити. Далеко пізніше ми довідались про причину дивовижного розпорядження, яке грозило для УТГГ катастрофою. Призначений замість зареєстрованих — старости міста Цанькаржа (цілу окупацію просидів в Дахау) та його заступників Яроміра Кергарта (згинув в Освенцімському концентраційному таборі) й Франтішка Годача (був застрілений) урядовий комісар німець д-р Меснер носився з думкою зробити Подєбради чисто німецьким відпочинковим містом, а тому всі не-німці мали бути з Подєбрад виселені. Щоб чехам не було обидно, то виселення він вирішив почати з українців, яких у Подєбрадах було (разом із родинами) щось із 50 душ. Спочатку він звернувся до німецьких вищих урядів про дозвіл спроводити подєбрадських українців в Україну (в той час окуповану німцями). В цьому йому було відмовлено. Тоді він випрацював план розселення їх в адміністративному порядку по селах повіту і був дуже невдоволений, коли вищі чинники його план загальмували.

Це своє невдоволення д-р Меснер виявив пізніше у своєму ставленні до УТГГ. Історичний подєбрадський замок короля Юрія, в якому містилися головні установи Академії, а після її ліквідації — УТГГ, зареєстровала німецька цивільна влада для влаштування в ньому німецької школи (Heimtschule). Всі мешканці замку одержали приказ звільнити приміщення, а міський уряд мав приділити їм нові помешкання в місті. Для всіх мешканців (чехів) і чеських установ, що містилися в замку, таке приміщення знайшлося, лише УТГГ не вдалось одержати від міського уряду; все не було відповідного приміщення. Комісар д-р Меснер вперто твердив, що для нас помешкання в Подєбрадах немає і радив нам перебраться в сусіднє невелике містечко — Печки або на село. Справа тяглася два місяці, день-у-день ми відвідували міський уряд (будівничий, що впоряджував замок на школу в спішному порядку, грозив нам, що коли ми чимскріше не виберемося, то він викине нас на вулицю) і нарешті за допомогою наших приятелів (вже згаданого Клявзніцера, потім подєбрадського купця Корця, що мав великі зв'язки в німецьких колах, а пізніше при поверненні був повішений своїми земляками-чехами та інш.) вдалось в комісара д-ра Меснера здобути ордер на досить пристійне приміщення на периферії міста у віллі п. Гільбертової, дякуючи їй тому, що ця вілля, хоч і вважалася зареєстрованою виключно для німець-

ких потреб, не була зайнята, бо німці боялися там у такому віддаленні від центру міста мешкати.

Постійні утруднення, які сипалися на УТГІ від німців, робили враження свідомої політичної лінії, яка мала на меті примусити Інститут до самоліквідації. Складна процедура висилки лекцій до так званого Генерал-Губернаторства, ще складніша процедура переказу грошей курсантами за одержані лекції, кількаразове закриття нашого конта в Краківському Комерційному Банку і, конфіскація пакунків з студійним матеріалом і тому подібні перешкоди затроювали нам життя. А головне нагінка йшла за нагінкою і кінця не було видно.

В осени 1944 року в колах УТГІ виринула думка, чи справді не перевести УТГІ до Берліна, як це не раз натякали німці, або чи не відкрити там бодай філію УТГІ, яка б посередничала в зносинах із краєм. Після роздумувань і пересправ з берлінськими українськими колами висунено проєкт створити експозитуру УТГІ в Берліні під патронатом Українського Наукового Інституту в Берліні. Директор УНІ проф. І. Мірчук поставився прихильно до цього проєкту і треба було тільки устійнити технічну сторінку справи. Використовуючи нагоду (УІК у Кракові мав у Лібені, в Райху, харчові продукти, одержані від швейцарського Червоного Хреста, цукор, крупу, порошокове молоко і т. п. і певну частину їх прицілив для персоналу УТГІ, а одержати їх виїхали проф. Комарецький і лект. К. Ніщененко) проф. Комарецький заїхав до Берліну і конферував із проф. Мірчуком.

В загальному домовилися так: Проф. Мірчук, як директор Українського Наукового Інституту в Берліні, погоджується, якщо вплине відповідна пропозиція від Дирекції УТГІ, прийняти новостворену Експозитуру УТГІ в Берліні під свій патронат, даючи їй рівночасно приміщення (дві кімнати) в забудованнях УНІ. Експозитура має повну самостійність у веденні своїх справ, інформує лише директора УНІ про працю місячним звітом, який ефетуально може бути предложений міністерству освіти, якому підлягає УНІ. Прийняття Експозитури під патронат УНІ узалежнюється від згоди на це міністерства освіти, однак, не передбачається в цьому більших труднощів. Було підкреслено, що Експозитура є фінансово незалежна і ні в якому випадку не обтяжить коштів УНІ, а приміщення УНІ дає безплатно.

По повороті з Берліну проф. Комарецький скликав 28 жовтня 1944 Загальні Збори СПУГА, на яких й було ухвалено відкрити Експозитуру при УНІ і керівником призна-

чити проф. В. Іваніса. Також туди мав виїхати секретар Козловський для налагодження праці. Надсилаючи формальне прохання про дозвіл на відкриття Експозитури, директор проф. Комарецький у листі пророчо зазначив, що "події йдуть таким швидким темпом, що невідомо, чи встигне Експозитура належно розвинути свою діяльність". І справді, поки наше подання проходило через нацистську бюрократичну машину, воєнне положення Берліну ставало таке, що сам УНІ почав думати про евакуацію. Отже з цього проєкту нічого не вийшло. УТГІ мав тільки з цього ту користь, що коли в осени 1944 року в Берліні виринула справа закриття УТГІ і висилка його персоналу на працю в "рістунгіндустрію", то проф. Мірчук виступив в обороні УТГІ і поміг цей неприємний проєкт ліквідувати.

За демократичних порядків у Чехословацькій Республіці українське видавництво в Подєбрадах користувалося повною свободою, і ні разу не ввійшло в якусь колізію з урядами. Німецька цивільна влада поставилася з підозрою як до доцільності існування УТГІ взагалі, так зокрема до його видавничої чинності. Спочатку через чеські цензурні уряди, а пізніше й безпосередньо німці пред'явили вимогу, щоб усі видання Інституту були пред'явлені на попередню цензуру і щойно після одержання дозволу від цензури ці видання можна кольпортувати замовникам. Таку вимогу Інститут одержав від установи, що називалася *Parteiamtliche Pruefungskommission zur Schutze N. S. Schriftums — Leiter Dr. Kopke*. В другій половині листопада 1942 Дирекція виготовила меморандум, в якому зазначила спеціальний характер видань УТГІ, що є скриптами, і висилають їх лише курсантам УТГІ, і проф. Комарецький та лект. Безпалко передали його д-р Кепке. Потім зібрали кілька комплектів усіх видань і ми втрьох — проф. Комарецький, лект. Безпалко і я — повезли їх німецькій цензурі. В розмові з заступником д-ра Кепке, вже згаданим, д-ром Басром виявилось, що він компетентний давати дозвіл на кольпортаж у межах так званого Протекторату Чехії і Моравії. Оскільки ж ми маємо своїх головних відбирачів на території так званого Генерал-Губернаторства, то мусимо одержати ще спеціальний дозвіл від цензури цього уряду, яка є автономна у своїх рішеннях. Іншої ради не було і ми мусіли на це гриступити, бо в практиці це вийшло так, що краківська митниця всі наші підручники затримувала і після певного часу повертала нам назад із поміткою "не допускається" або просто їх нищила. Між тим процензувати яких 80 підручників, а головне зреферувати зміст

кожного підручника німецьким цензурним бонзам, на це треба було довшого часу. Дирекція УТГІ побоювалася, що ця справа взагалі не буде ніколи полагоджена і німці діб'ються свого, себто самоліквідації Інституту. Велику поміч в полагодженні цієї справи подав нам УЦК на чолі з проф. д-ром В. Кубійовичем, який добився прискореної цензури наших підручників. Зокрема тут із подякою треба згадати прихильне ставлення до нашої справи О. Скорописа-Йолтуховського, мобілізованого німцями для праці в цензурі.

Нарешті після довгих митарств, під час яких ситуація здавалася безнадійною, д-р Баєр покликав Дирекцію УТГІ і оголосив перший список тих видань, які вже дозволено УТГІ колюпортувати на теренах Галичини й Волині. Це були підручники виключно технічно-господарських дисциплін. Дирекція з жахом побачила, що найбільш популярні курси, які були основою навчання на курсах Українознавства і Високої Школи Державних Наук, як також підручники англійської та французької мови, не включені в список. Почали робити нові заходи, нові прохання. В дальшому цензура обіцяла дозволити до обігу підручник Політичної Економії проф. М. Добриловського під умовою, що до цього підручника буде доданий окремий розділ про націонал-соціалістичні економічні теорії й напрямки. Що ж торкається решти підручників, то, недивлячись на всі заходи, дозволу на їх

поширення в Галичині й на Волині Інститут не одержав. До таких підручників належали: "Історія України" проф. Славінського, "Фізична Географія України" доц. д-р Дольницького, "Історія Української Культури" — збірний курс під ред. проф. Д. Антоновича, "Історія літератури" проф. Білецького, "Націологія" доц. Бочковського, "Історія українського громадського руху в ХХ стол." доц. Феденка, "Економічна географія Українських Земель" проф. Садовського, "Формація українського народу" проф. Щербаківського, "Грамматика української мови" проф. Неврлі, "Основи журналізму" доц. Бочковського і проф. Сірополка, "Нарис Історії української преси" лект. А. Животка, "Політичне право" проф. Старосольського, курс французької мови М. Славінської, курс англійської мови доц. Вукова і англійсько-український словник проф. Л. Фролова. Цікавим є, що ці самі підручники д-р Баєр не забороняв поширювати в Чехії та в Райху, але писемного дозволу на це не дав. Практично це було так, що учні з Галичини приїздили і закуповували ці підручники в Чехії або подавали адреси своїх знайомих у Райху і ми висилали пакунки на ці адреси, а ті вже посилали їх до Галичини, бо на посилки з Райху до Губернаторства обмежень не було. Таке проникання видань УТГІ звернуло на себе увагу ославленого в українських колах гестапівця Вірзінга, але про це далі.

(Закінчення в наст. числі).

Ще про Музей в Саскатуні

Ми вже подавали про святкування золотого ювілею існування Українського Музею в Саскатуні. Цей музей, це вислід муравлиної праці Союзу Українок Канади.

За довгі роки впертої праці, Союз Українок Канади зібрав чудові збірки ручних виробів, які домінують своєю кількістю і якістю в музеї. Є там зібрано коло 2,000 різних вишивок.

Шукаючи в архіві нашого музею, у відділі "Саскатун", ми знайшли старий ще з 1929 реферат пані Савелі Стечишин виготовлений для Централі Союзу Українок Канади, і його понижче подаємо повністю.

З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВИШИВОК

Кожний великий нарід має й велику мистецьку творчість. Нарід мимоволі виявляє свій мистецький хист у щоденнім житті, тому, що краса захоплює людину. Кожна людина прагне краси й виявляє її в кожному напрямку свого життя.

В українськiм мистецтві жінка відіграє важну, хоч непомітну роль. Жінка з природи визначається мистецькою вдачею й великим багатством мистецьких зацікавлень. Праця жінки здавна була коло хати, тому вся її творчість теж обмежується до хатнього господарства та родинного життя. І тут жінка виявила свій мистецький талант. Вона несвідомо творить великі мистецькі цінності, як: килими, вишивки, гердани, писанки, коронки й т. п. Вона несвідомо вводить певний орнамент, яким прикрашує одяг, хату і т. п.

Українське жіноцтво вже від давніх часів славиться своїм мистецьким хистом не лише в нас, але й серед других народів. Славиться воно своїм смаком у вишивках, ніжністю взору і барв, багатством форм у зобрах вишивок та писанок. Мистецька творчість української жінки додала до нашого мистецтва великі скарби, які гідно репрезентують наше народне мистецтво перед світом.

Ми бачимо творчість нашої жінки в укра-

інській орнаментиці. Бачимо це на вишивках, писанках, різбї, килимах і т. п. І всюди ви-значається однаковий взір. Насувається пи-тання: звідки у нас взявся такий орнамент та що він означає?

Коли шукаємо початків орнаменту, то треба повернутися до далекої старовини, мало не до передісторичних часів. Багато най-цінніших та найголовніших форм нашого ор-наменту походить ще з періоду передхристи-янського. В тих часах уживалося вишивані речі для релігійних чи урочистих потреб. В цих часах вишивані рушники, які ще й досі становлять велику частину вишиваних речей, чіпляли на деревах при сповнюванні релігій-них обов'язків; і це були святі приноси або так звані жертви. Цей звичай затримався і до-тепер. І сьогодні чіпляють рушники навколо образів, щоб означити їх велику святість; чі-пляють їх на хрестах на цвинтарях; прикра-шують ними весільного старосту; прикрашу-ють також й одяг та святкове ліжко вишив-ками.

В орнаменті знаходяться також фігури, які мають своє значення. Між ними є такі як свастика (ломаний хрест, гачкований хрест, млиночок). Це один із найдавніших знаків ві-щування добра, бажання добробуту, одхилен-ня шастя.

Вся наша орнаментика хатніх речей це відгомін праісторичної орнаментики. Значен-ня її вже давно загубилося. І самий нарід не знає вже, що саме криється в цих взорах та орнаментах, що постійно має у своїх руках та перед своїми очима. Багато людей розпізна-ють, що ці малюнки старі, але ніхто не знає, звідки вони походять і що саме в них міститься.

В давниці провадилася торгівля між у-країнцями й арабами та греками. І ще й пе-редтим на українських степах жили іранські (арійські) племена а інші безнастанно насува-ли сюди з Азії. Можливо, що з цими стосун-ками з азійськими племенами проникала між наш нарід й азійська орнаментика.

Деякі етнографи намагаються дошука-тися початку нашої орнаментики в асирійсь-ких, вавилонських та індійських релігіях. При допоміж торгівлі та різних кочових народів мо-гла східна орнаментика зайти й до нас. Здо-гадуються, що й звідси походить містичний вигляд вишивок. Візьмим, наприклад, хоч би й саме значення слова "узори". Технічний тер-мін "узороч" є старо-український, але засво-єний від старо-арійських племен, які замеш-кували наші степи. Дослівно "Узороч" зна-чить: "світила з висоти, зорі, зізди". К. Со-сенко, автор книжки "Пруджерело україн-ського релігійного світогляду", також тако-

го самого погляду. Ось що він пише про це: "Вавилонсько-асирійські орнаменти мають зо-браження місяця, сонця, великої зорі як сим-вол асирійської богині сонця. Символом цієї богині була також восьмикінчаста зоря. Така зоря є якраз типовим мотивом багатьох укра-їнських вишивок і має таку саму форму, як та з асирійських пам'ятників. Асирійська зіз-да також складалася з двох перехрещених со-бою чотирокінчастих зізді із круглим цен-тром або й третьою центральною зіздою. Та-кі перехрещені зізди є на українському узорочі. На асирійських пам'ятниках видніють та-кож райські дерева. Такі самі дерева явля-ються в українських вишивках. (Правда, во-ни часто тратять контури дерева в наших взо-рах та все їх можна пізнати). В українських деревах видніє також серед дерева символіч-на восьмикінчаста зізда. По більшій часті дерева в наших вишивках стоять побіч себе. Це нагадує вид божих тронів. Побіч дерев у наших вишивках є бічні закривлені фігури немов палиці, що нагадують вавилонські бо-жі палиці".

В передхристиянській добі багато народів мали окремі культу дерев. Англіїці вважали дуба деревом святим. Гіндуси теж мали дере-во мудрости, яке вважали святим. Може й у-країнці мали культ дерева, бо часто стріча-ється в українських узорах, хоч неясно. З пев-ністю дуб мусів мати якесь значення для на-ших давніх предків, коли жолудь та дубове листя так часто стрічаємо на узорах.

В таких поясненні українських взорів є можливість, бо староарійці й скити були в У-країні, а ці племена визнавали релігію Буд-ди, релігію Сходу. Таким чином міг культ рай-ського дерева зо символами богів сонця й зізди прийти й в Україну.

Цікаво зазначити, що українські взори з околиць, що сусідують із балканськими на-родами мають найбільшу схожість на східну орнаментуку, головн. вишивки низзю на По-діллі мають чимало елементів східного орна-менту.

Коли розглянемо наші взори уважно, знайдемо у багатьох взорах хрести з могила-ми. Можна догадатися, що це вже пізніший додаток, з часів християнства.

Як би ми не пояснювали початки похо-дження наших мотивів у взорах, в кожному ви-падку українська вишивка має свій окремий характер, який відрізняє її від вишивок сусід-ніх народів. Хоч може й є подібність між мо-тивом нашим і мотивом східних азійських на-родів, то все таки наші мотиви так переробле-но, що вони набувають цілком нового харак-теру місцевої кольоритности та оригінально-сти.

та завзятість і відданість і жертвенність для неї українців та оцінивши історичне, культурне й політичне значення цієї акції певні американські кола виявили також свої симпатії не лише словом та офіційними публічними висловами на користь української національної справи, а й щедрими грошовими дарами.

Чи не був в усіх вище наведених відношеннях символічним перебіг свята урочистого офіційного відкриття У. Н. М., що сталося 15 жовтня 1955 року при участі представників українського культурного, наукового, комбатантського життя, меценатів цього великого діла та американських політиків? Чи не було символічним узнанням пошани, поваги, довіри й значення У. Н. М. в акті передачі до збереження в музею чотирьох прапорів: національно-державного американського при військовій пошті і при оркестрі в 60 музикантів, які грали американський при тому гімн, національно-державного українського прапору при співі нашого державного гімну, прапору українського комбатантського і малинового бойового прапору третьої Стрілецької Дивізії Української Армії з наказу її командира генерала Удовиченка.

* * *

А як же відгукнулось і zareagувало на українську музейну акцію українське суспільство в Південній Америці? Це питання ставимо з великим зацікавленням з двох причин.

На цьому континенті є також чисельна еміграція українська, яка вивезла з собою і зберігає по архівах і різних організаційних закладах а також у приватних руках великі, цінні для української справи речі, документи, видання, рукописи й листування, спогади про історичну громадську, визвольнополітичну і збройну боротьбу на Рідних Землях. Ці ж поселенці створили багато дорогоцінного, виконали чисельні історичні акції вже тут на місцях свого поселення, сліди яких і документи про значення яких теж лежать десь і чекають може, в ліпшому випадку, повільного знищення всякими "бічами" — комахами, а то й забуття...

Все це знаходиться в країнах, що під впливом кліматичних особливостей та соціально-економічних і політичних обставин характеризуються частими заворушеннями, нестабільними режимами, революційними змінами. Автохтонні ж провідні політичні сили ще замало освідомлені з українською проблемою і не так дуже оцінюють її значення в міжнародному мірянні двох потуг: большевицької Росії з її системою рабства й народовбивства і Америки з її ідеями волі для людини й волі народам.

Це об'єктивне тло кличе наші провідні установи в Південній Америці і їхніх діячів

звернути увагу на загально українське значення Українського Національного Музею в Онтаріо і туди скермувати акцію збирання й передачі дарів і депозитів тих скарбів, які, коли не тепер, то за кілька десятків років матимуть величезну цінність як докази й документи про українську історію, культуру, про цілеспрямованість життя української еміграції в цих країнах. Закладати ж в Південній Америці свій український музей недоцільно; нема об'єктивних для того обіцяючих моментів і забезпечення.

До цього ж часу, на жаль, ще не було проявів систематичного відношення до справи музейництва серед південно-американських українців. Були лише епізодичні прихильні факти, що може таять в собі надії на щось ширше й систематичніше.

Маємо відомості, що цінний дар зробив У. Н. Музеєві голова Української Центральної Репрезентації в Аргентині, проф. Є. Онацький. Це чотири альбоми з витинками з чужоземних часописів про українську справу з рр. 1919-20, які в музеї фахівцями й дослідниками музейними оцінено як чудовий матеріал для історії і він там вже використовується.

Знаємо, яким знаменитим даром для музею були признані кілька пачок періодичних видань з Західних Земель України ще з передвоєнного часу, а зокрема першоджерело про УСС-ів, які подарував музеєві голова Українського Осередку в Парагваї Ом. Падучак.

Дуже цінними виявились для музею річники журналів, часописів з-під польської окупації та фотографії з українського життя в Парагваї, що їх вислав як дар Ів. Литвинович із кол. Сандової (Парагвай) відомий заслужений громадський діяч.

Парагвайський відділ у музеї започаткували 72 витинки з часописів, рукописи та статті про життя українців в цій країні.

Гарно репрезентуються ті південно-американські українські видавництва, які почали систематично посилати свої видання для У. Н. М.

Але ж цього так мало! А особливо мало, коли прийняти на увагу, що У. Н. М. в Каліфорнії стоїть поза груповим геттом, понад партійними аспектами, а росте в інтенції всеохоплюючої української загально національної акції. Власне це загально-національне значення У. Н. М. притягає до себе увагу українців найрізноманітніших поглядів і переконань, всіх, що по державницьки думають. Тому наведені кілька прикладів, як відгукнулись українці з Південної Америки на започатковане в Онтаріо велике діло, треба вважати, мабуть, лише початками.

Для нас сучасників цікаво замітити те, що наша жінка зберегла різні святощі релігійного чи подібного вірування; своїм мистецьким хистом жінка вводила у виді орнаментики символ тодішнього вірування в потреби щоденного життя. Під впливом жажди краси жінка віками доповняла, переробляла, збагачувала нашу орнаментiku й передавала як святість другим поколінням.

Нинішня жінка є спадкоємцем того цінного різноманітного та ніжного багатства народних взорів. Та ми можемо відкрито признатися, що теперішня жінка несвідомо нехтує цими дорогоцінностями. Знання нашого мистецтва є цілком занедбане й недоцінюване. Чи маємо ми право хвалитися любов'ю до свого народу, коли не знаємо й не намагаємося пізнати ближче найбільші цінності нашого мистецтва? Дійсною причиною цього малого зацікавлення в народнім мистецтві є наша звичайна байдужність і брак свідомості.

Саме тут жінка може проявити свій мистецький хист. Вона може ближче пізнати скарби народнього мистецтва. Вона може його поширювати, плекати й примінювати до всіх прикрас домашньої обстанови й модерного убрання. Тим чином жінка може піднести

знання рідного мистецтва на вищий рівень.

Способи, яким можна пізнати ближче рідне мистецтво та зберігати для будучих поколінь:

1. Книжки:

а) "Начерк Історії Українського Мистецтва" Голубця. Видання Просвіти.

б) "Народне Мистецтво Підкарпатської Русі". Видавництво "Плам'я" у Празі.

2. Журнали:

а) "Нова Хата" — видавана Жіночою Кооперативою Українське Народне Мистецтво у Львові.

б) "Українське Мистецтво".

3. Стичність з українськими людьми в Канаді, які живуть ще старокрайовим життям. Збирати чи закуповувати в них типові українські речі з області убрань, тканин, килимів, різьби й подібного. Кожна околиця повинна мати щось у роді музею при Народнім Домі з життя українців, які в даній околиці мешкають.

8 березня, 1929.

(Цей реферат приготувала для Централі Союзу Українок Канади Савеля Стечишин).

Група українських політичних і громадянських діячів на Зеленому Клині в роках 1916-1920. Нижній ряд з-ліва на право сидять: Василь Ткалич, Кутенко, Юрій Мова-Глушко, полковник Федір Стешко, Іван Гудзаман, Олексій Макаренко, Микола Кібляський. Горішній ряд із-ліва на-право: Іван Орлик в уніформі американської армії, яка тоді стояла в м. Владивостоку, Гнат Кислиця, Віталій Жук, Кость Стрельбицький, Теодосій Ковтун, Микола Новіцький, Шкляренко, Лемішко, Григорій Кучеренко. Світлина знята 26-го січня 1920 року у Владивостоку з нагоди від'їзду полк. Ф. Стешка в Україну.

Взяти участь у розбудові цього діла, в популяризації його значення та в систематичному збиранні матеріалів для У. Н. М., на нашу думку, мали б крайові центральні українські установи. Вони мали б створити в себе спеціальні референтури або доручити музейну акцію окремій особі з свого складу, якій дирекція У. Н. М. могла б дати уповноваження бути її представником. Масмо на увазі Українську Центральну Репрезентацію в Буенос Айресі, Українсько-Бразилійський Комітет у Сан Павло, Українську Громаду в Каракасі. Український Осередок в Асунсіоні вже поставив цю чинність в плян своєї організаційної діяльності. Але питома вага й значення парагвайської української колонії, з огляду на її скромне число, не може дорівнятись до того,

що могли б зробити щойно названі установи в країнах ширшого поселення українців у Південній Америці. Тому, за ними тепер слово.

Бо зберегти ще невтрачені докази української державної, духовної й матеріальної культури, доказати світові поцейбічному нашу правду, впливати наявністю музейних експонатів навіть на відношення й піднесення національної свідомості й гордості нас самих і нашої молоді, зробити те, чого не дозволяє і з чого обкрадає нас на Рідних Землях, а іноді і тут, Москва — є загальною ціллю і повинністю тих, хто як більш свідомий і освічений, за все це морально відповідає перед нашою історією, а зокрема перед історією визвольних змагань українців на еміграції.

Український Архів-Музей у Шікаго

Ще одна культурна установа повстала в місті Шікаго, стейту Ілліной. Установа, на яку українська спільнота в Шікаго довго чекала. Ініціаторами стали пп. Олекса Ганкевич і Орест Городиський. Ідея повстала ще в 1953 році, але як кожне поважне діло розвивається планоно, поволі і будується солідно. Спочатку вибрали кураторію, в яку ввійшли пп. Ю. Каменецький, О. Кочан, О. Городиський, М. Баран, О. Ганкевич, А. Кочан і д-р М. Терлецький.

В 1954 році було скликано нараду, на якій було присутніх 60 людей. Перші Загальні Збори відбулись 18 вересня 1954 року й на них постановили оформити статут та ухвалено інші постанови. Головою був вибраний д-р М. Сіменович, відомий лікар, патріот і меценат. Від слів перейшли до діл. Д-р М. Сіменович зложив 5,000 дол. на купно дому для музею і цю акцію піддержали члени, які також зложили від 25 до 100 дол. кожний.

В осені 1955 року набули 3-поверховий дім рядом із домом СУМ у центрі, де мешкає переважно українська спільнота.

Д-р М. Сіменович відремонтував цей дім власним своїм коштом. Під музей зайнято другий поверх, а два поверхи віддано під наєм (ренд), щоб в цей спосіб сплатити довг, який тяжить на цьому домі.

Грошовими датками і безплатною працею кількох одиниць повстала довго мріяна культурна установа. Почали люди жертвувати різні речі, збирати експонати. Прийняли участь

Дім Українського Музею в Шікаго з-ліва, а з-права дім Спілки Української Молоді.

панство Кочани, які мають чи не найкращі збірки вишивок та інші старовинні речі. Д-р М. Сіменович сам своїми експонатами заповнив одну кімнату.

Вітаємо такий культурний почин і віримо, що український загаль у Шікаго і околиці сам зможе зібрати для музею стільки речей, що заповнить цілий музей. Віримо в жертвенність нашої спільноти на культурні цілі. Такий Архів - Музей є необхідною установою для нашої спільноти в Шікаго, де є багато нашої молоді і науковців, які будуть користатися з тої установи, а також реклямуватимуть серед чужинців нашу культуру.

Повстав також музей у Клівленді. Віримо, що ще повстануть архіви, музеї в Нью Йорку і Філадельфії, і вони принесуть багато користі нашому визвольному рухові та принесуть ще більше користі тим, що зберуть усі речі, які ще уціліли перед знищенням і які є на руках наших людей, зберуть усе, що віднесеться до минулого нашої іміграції в Америці, та будуть збирати все, що буде нести щоденне життя, бо те, що сьогодні ми творимо, це великі цінності для майбутності.

**"МИНУЛЕ ПІДГОТОВИЛО СУЧАСНЕ,
А СУЧАСНЕ ПІДГОТОВЛЯЄ БУДУЧЕ"**

Ніколи один музей в Америці не спромігся б зібрати все, що є порозкидане і що можна ще вибирати серед нашої спільноти, але коли будемо мати архіви - музеї у великих осередках нашої спільноти, то виконаємо наше завдання і збережемо для будучих поколінь зразки нашої культури.

Не важко хто буде збирати і де воно буде переховуватися, а важне є все зібрати, що лише можна і зберегти для прийдешніх поколінь. Це завдання наших музеїв, архівів та бібліотек і віримо, що ми це завдання виконаємо, коли лиш дамо працю та гроші і поведемо цю акцію по заздалегідь обдуманій пляні.

Робляться вже заходи скликати музейну конференцію, на якій усталено б спільний план праці для всіх архівів, музеїв та бібліотек, розкиданих по Америці, Канаді та в інших країнах світу, де лиш перебуває наша еміграція.

В наступному числі журналу "На Слідах" буде подано план скликання музейної конференції і буде подано справоздання, що в тім напрямку вже підготовлено та пророблено.

Редакція журналу "На Слідах"

МАРІЯ Т. ЯНІШЕВСЬКА

Перша українська радіова аудіція в Сао Павло в Бразилії

Від Редакції: Редакція нашого журналу нав'язала контакт із нашими поселенцями в Бразилії, а саме з українською громадою в Сао Павло, звідки дістали ми добрі відомості. Отож п. Марія Янішевська знала в краю на терені підльвівського округу культурно-освітня діячка, що часто від Союзу Українок виголошувала доповіді по довколишніх селах, дала почин в Сао Павло до українських радіо-аудіцій. Наші поселенці дали себе пізнати в тамошніх колах як солідні працівники і тому здобули попертя в лікаря д-ра Мігуеля Люцці, посла до федерального законодавчого тіла в Ріо де Жанейро, він є зараз власником радіостанції і радо відступив безплатно свою радіостудію для українських аудіцій.

Авторка допису переповідає нам захоплення, яке викликали перші українські аудіції в наших поселенців, що живо ними зацікавились, як також заінтересовані українськими аудіціями іншонаціональних елементів. Як наслідок цього може слугити обставина, що д-р М. Люцці знайшов симпатик українців на бразилійському терені, виголосив по радіо доповідь про нашого поета Т. Шевченка.

Належить велике признание та подяка д-р М. Люцці за так прихильне відношення його до українського народу. Побажати б тільки, щоб доволі численна колонія в С. Павло, яка має між собою поважне число інтелігентів із сенйором д-р Іваном Максимчуком на чолі та іншими, подбала про постійну передачу українських радіоав-

діцій, використовуючи прихильну нам кон'юнктуру місцевих впливових чинників.

Нижче містимо доповідь п. М. Янішевської, яку вона виголосила по радіо в Сао Павло. В першій частині авторка оповідає про підготовчі чинності до того виступу, а далі є сама тема про Св. Андрія на київських горах.

Бразилія! 1 українська радіопередача в Сан Павло! на радіостанції "Еміссора де Піратінінга".

Міцними обіймами охопила нас радість дома, коли д-р Мігуель Люцці — федеральний посол і власник радіостанції "Еміссора де Піратінінга", дав нам безплатний дозвіл на нашу українську радіоаудіцію, а радість підіймалась, росла й перекидувалась із одного дому в другий, де лиш жили наші люди, а є їх около 30 тисяч — розкинутих по тримільйоновому чудовому місті. Зацікавлені були теж і чужинці, почувши радіоголошення про українську аудіцію, що саме вперше в Сан Павло мала відбутись дня 26 вересня 1955 р. Перед нами лиш кілька днів до цієї нам святої хвилини і як стій, не гаючи часу в ім'я Боже — нумо ж до праці! І втрюх стали ми до неї.

П. Володимир Скульський полагав усі технічні справи — зв'язані із цією радіс-

ною хвилиною, п. Андронік Скульський піднявся опрацювати переклад з української на португальську мову, а мені припала роля виготовити тему та виголосити її в нашій рідній мові. Підшукавши грамофонові плити з нашими народними співками та музикою склали ми програму, в яку входила 1) тема в португальській мові: "Санто Андреас монтаніас де Кієв" виголошену директором мистецького відділу радіа — д-ром Нельсоном Мартінцем і 2) моя тема в українській мові: "Св. Андрій на київських горах"; обі ж мови переткані нашими народними піснями при акомпаньяменті музики.

26 вересень, очікуваний наш день — зближався і в год. 8 ввечорі спікер проголосив нашу програму, яка змістом і формою викликала справді подив — а ось і моя черга і на хвилях етеру вперше в Сан Павло поплила наша рідна мова і плила вона у світ і кожний, хто лиш слухав, почув найкращу частину з нашої історії, почув про велич, красу і могутність нашої золотої, княжої доби, а чудовий переказ-легенда про апостола Андрея, немов та рання зоря світляно заповідала наш історичний день — наше буття.

Св. Андрей на Київських горах! (звучно несло по радіо!). ...На синьому небозводі горіло золото ясних зір, тремтіли більші, підморгували свавільно собі й менші, всміхаючись віщували вони недалекий світанок, кидаючи в простір ультрафіолетне проміння і раз-у-раз роз'яснювали темряву на п'яťох наче вінок — київських горах. — У той же час саме причалило судно до Дніпрового берега з далекого півдня із Синопи і три подорожні мовчки й повільною ходою прямували на верх київських гір: це св. Андрій і двох його учеників. Світало! а вони розглянувшись довкола — захоплені красою положення, серед золотистих запащних зел, зелених нив, гсмону і реву Дніпра, що гордо б'ючи вправо і вліво хвилями об берег і гранітне своє підложжя, з тріумфом котив свої сріблісті хвилі в море. — Св. Андрей накресливши знам'я хреста, підніс руки вгору, торжественно благословив гори — пророкуючи, що саме тут місто стане, що красою й багатством своїм весь світ здивує! А нарід, що проживатиме на цій землі, своєю невтомною й незламною працею як правий володар пануватиме і заздрить на його добро — він прожене — бо буде сильний.

І стало ось тут — не лиш прозябати, але й стало процвітати наше державне життя. Саме тут стала творитись наша золота княжа доба і в цілій своїй величі, красі та багатстві засіяв Київ — столиця, матір — Україна.

І хоч не раз та не два серед тяжких труднощів і кривавих змагань славні наші князі зводили завзяті бої з ворогами — бо ж геополітичне становище України вже від початку поклало на неї велику місію, Україна знайшлась на грані двох культур — знайшлась вона на межі Сходу і Заходу, і стала Україна брамою між Азією й Європою. І наші славні князі в той час враз із своїми вояками ішли раз-у-раз не лиш поборювати й покорити ворогів тих заздрить на наше добро, але ішли вони відважні, що під трубами сповиті, під шоломом колисані — кінцем списа годовані, в далекі походи в неспокійні азійські степи, щоб рідному красві, найкращому між краями — здобути честь і славу, і захистити його від Сходу, а тим самим і Європу!

І ішов український нарід, ішов він і війками кривавивсь і клав свої буйні голови в глибокій вірі за священну ідею і переможно маяли стяги-прапори під ритм героїчного серця наших прадідів, що своїми грудьми, немов щитами, все захищали право на свою правду у власній хаті, але й гнались вони в походи, і гнались на водах Славуги, Дніпра, і Чорного моря, ген аж у Босфор і там з Отоманською імперією ставали до бою і разили її в саме серце — Царгород — за зневагу святинь, за зневагу прапорів і наших жінок та дітей.

В 980 році по смерті князя Святослава Завойовника обняв великокняжий престіл син його Володимир і цей добрий, розумний і могутній володар упорядкував і об'єднав усі свої землі в одну велику соборну державу і ідею соборності й самостійності саме князь Володимир влив у кров свого народу і історія назвала його великим, а наша держава за панування його сягала від Балтики до Чорного моря, від Німану й Буга по Волгу і Каспій. І тоді була Україна найбільшою державою в Європі і велично і могутньо сидів Володимир Великий — володар всієї України на княжому київському престолі, над яким сяло знам'я щастя, краси, сили і віри. — Тризуб — знам'я самостійності й соборності. Подбав теж Володимир і про рівень культури і освіти, а в роках 988—989 завів він Христову віру в Україні, подбав про церкви і церква назвала Володимира Великого Святим.

Сьогодні розгублені і розкинені трагічно по всіх світових дорогах твої діти рідний краю! Серед світової темряви ген у синяву до стіп Всевишнього Бога витягають руки як колись св. Андрея і кличуть: Коли ж вернеться та доля й слава, — коли ж станеш знову великим і незалежним, о краю мій найкращий між краями!

НОСІЙ ЗДІБНОСТЕЙ І ВАРТОСТЕЙ

(Пам'яті д-ра Пилипа Якова Кулика)

У тих часах, коли український нарід не мав ще своїх власних огнищ науки — високих шкіл (університетів, політехнік, академій, тощо), не переставав він бути джерелом великих творчих талантів та духових здібностей. Талант і здібність це речі вроджені. Вони є в дідачній субстанції одиниць і цілого народу, в т. зв. генах, і передаються з покоління в покоління за законами дідачності (спадковості) Менделя. Вони не можуть зникнути, пропасти, або бути унешкідливлені, хіба лише за зменшенням самих людей, чи всього народу, але ніколи, в наслідок таких смішних заходів, як заборона шкіл, освіти, науки, або рідної мови.

У таких випадках талант і здібності шукають собі інших шляхів чи інших форм до свого вияву. В наслідок заборони шкіл, освіти, науки, чи рідної мови твориться хаос і перманентний анархізм там, де талановитому і з природи здібному народові ставиться штучну греблю, щоб унеможливити його природний культурний ріст угору. З нашого недавнього минулого і з цілої нашої історії можемо навести на це безліч прикладів.

В даному випадку нас менше цікавить цей негативний бік справи, ніж безліч тих позитивних прикладів, коли то — і за найважчих об'єктивних умовин — люди нашого роду й крові вибивалися в житті високо понад пересічність, засвідчуючи властивим нашій расі¹⁾ здібностям і талановитості. У всіх, навіть найгірших часах нашої історії завжди були українські з уродження вчені, професори й адепти науки, що плодами невмирущої духа нашої раси кормили молоді генерації чужих народів, і свій науковий труд і знання мусіли здебільша передавати в чужих мовах, у чужих наукових осередках, нерідко далеко від рідного краю й народу. Вони збагачували і по-

множували матеріальні й культурні цінності й скарбниці не лише Московщини і Польщі²⁾, і культурне життя Польщі, а лише 20% власних людей, але не так уже рідко навіть і таких народів, що їх цивілізаційний рівень, у результаті поживавленого й випередженого історичного, розиткового темпа, пересягав цивілізаційний рівень нашого народу.

Чимало з цих людей нашого роду й нашої крові переймали іноді також чужу національну свідомість і ставали національними амфібіями, або переходили складний душевний процес повної асиміляції. Однак ця новопрдбана неукраїнська національна свідомість ні в чому не міняла біологічного кореня цих людей, так що вони біологічно (як гено — і фенотип) залишались українцями і носіями тих вартостей і тих здібностей, властивих нашій "расі"³⁾.

При кінці 19 і на початку 20 століття можемо відмітити двох українських учених непересічної міри, що були професорами і навіть деякий час ректорами чужих високих шкіл: проф. німецької політехніки в Празі д-р Іван Пулюй і проф. лікарської хемії празького університету, передостанній міністер здоров'я австро-угорської монархії, д-р Іван Горбачевський. Обидва згадані професори, тернопільські земляки й учні тамошньої гімназії (перший уроженець Грималова, другий — Зарубинців), були національно свідомими українцями упродовж всього свого життя й поруч своєї фахово-наукової праці присвятили чимало труду загально-національним і суспільним українським справам, так, що їх постаті не викликають ніякого сумніву.

Зате хоч біологічно зовсім ні, але щодо національної свідомості і приналежності сумнівна є постать проф. д-ра Якова Пилипа, Кулика, людини безперечно нашого роду й походження, львівського земляка, що ще в першій половині 19 ст. опинився на чужині й був професором математики, фізики й астрономії

¹⁾ Людина — це маловідома й загадкова величина, якої суть і істота не лежить в морфологічних знаках, лише в різних групах генів. Комбінація різних генів, а властиво кореляція різних їх груп дає нам те, що в даному випадку називаємо расою. Раса — це жива, динамічна сила, яку можна збагнути і приблизно пізнати по знаках, які можемо студіювати, як в області тілесного, так і духовного та душевного.

²⁾ Див. Н. І. Бейер: *Das Schicksal der Polen*. Leipzig-Berlin, 1942, Teubner Verlag. — Згаданий автор, професор празького університету, підрахував, що 78 відс. людей, які в польському житті якнебудь визначилися (отже польська еліта), було не-польського походження й роду.

Він наводить там поіменно 711 провідних політичних і військових діячів і 60 духовних осіб не-польського походження і крові, між ними також чимало українців. За обрахунком проф. Баєра повних 47% людей німецького походження, 10% українського, 8% литовського і 13% іншого (жидівського, вірменського, татарського і т.д.) становили польську верхівку, що творила національне

³⁾ Див. В. Мартинець: "За зуби і пазурі нації", Париж, 1937 р., відповідну главу про питання асиміляції.

в університеті в Грацу, деякий час навіть ректором тамошнього університету, а пізніше професором математики празького університету.

Цього року, в лютому, минуло 93 роки з дня смерті проф. Кулика. Залишаючи фахову оцінку його життєвої творчості і праці фахівцям-математикам, а остаточне освітлення його національного профілю нашим дослідникам-генеалогам⁴⁾, поза своїми загальними увагами передаю тут сирий біографічний матеріал.

Народився проф. д-р Яків Пилип Кулик у Львові 1 травня 1793 р. Батьки його були: львівський міщанин Степан Кулик і мати Констанція з Березовських (з прізвищ, як видно, етнологічно, українськість обох родів б'є у вічі). У 1809 р. закінчив гімназію у Львові і там же 1811 р. філософічні студії. На бажання батька присвятився правничим студіям. Проте його улюбленою наукою була математика. Задля неї по трьох роках покинув права й без відома батька зайняв становище професора математики в ліцеї в Оломуці на Мораві. По двох роках став професором фізики в університеті в Грацу, а водночас у тамошньому Ате-неум викладав астрономію. У 1822 р. промунувався на доктора філософії, а за рік після того був уже ректором тамошнього університету.

1826 р. стрічаємо його, як професора математики празького університету. У Празі розгортає широко свою наукову діяльність і творчість. 1831 р. є надзвичайним членом королівської чеської академії наук, а за рік уже звичайним членом і залишається ним понад 30 років. За цей час виконував чимало визначних функцій, напр. від 1837—1840 рр. був бібліотекарем академії наук, 1837 р. перебрав від Франтішка Паляцкоґо керму директорії, 1840-41 рр. був секретарем математичного відділу, 1860 р. знову директором, а від 1861 р. аж до смерті — скарбником академії наук.

Як науковий працівник, був дуже діяльний і незвичайно продуктивний. Його численні твори появились у багатьох виданнях. З найбільш відомих його творів є: *Lehrbuch der hoeheren Analysis*, *Lehrbuch der hoeheren Mechanik*, *Der Tausendjaerige Kalender* та інші. За свої наукові заслуги був 7. II. 1851 р. іменований цісарським радником.

Проф. Кулик був дуже добрим і пристрасним шахістом та великим любителем музики. Ніколи не забував про свій рідний край.

⁴⁾ Дослід роду, споріднень і походження має до діла — так би мовити — з історичними фактами, отже генеалогія є частиною історії. Самозрозуміло, мусить вона бути документована і об'єктивно ґрантована, в противному випадку не має вартости.

Коли в 1848 р. згоріла львівська університетська бібліотека, передав їй із своєї бібліотеки понад тисячу томів наукової літератури. Авторські примірники і куплені свої книжки роздавав здебільша шкільним бібліотекам по цілій колишній монархії. Перед своєю смертю — 28. II. 1863 р. — записав усю свою бібліотеку новозаснованій "Єдноті чеських математиків".

Одружений був проф. Кулик із Катериною Дегль, донькою львівського міщанина Бенцеля Дегля і Варвари з роду Гріндль. Вінчання відбулося у Львові 4. XI. 1828 р. Подружжя Куликів мало двоє дітей: сина д-ра Юстина Кулика (нар. 30. X. 1837 р. в Празі), адвоката в Празі, про якого ніяких ближчих даних не маю, та доньку Ангелу (нар. 17. VII. 1841 р. у Празі). Ангела Куликівна одружилася з відомим чеським правником і діячем, проф. празького університету, пізніше членом палати панів, дійсним тайним радником, міністром-крайном і т. д., д-ром Антоном, лицарем Рандою.

Про національність проф. Кулика маємо дві мало міродатні згадки⁵⁾. У "Хроніці Єдноти чеських математиків" пише проф. д-р В. Посейпаль, що він "викладав дуже швидко і говорив польським акцентом, висловлюючи "к" і "г" дуже твердо й гостро; нулю називав завжди "зером". Внучка проф. Кулика, донька-одиначка подружжя Рандів, Неля, (шл. Круліш-Ранда) пише в інтимних родинних споминах таке: "Родичі побралися з великої любови й ця любов тривала аж до смерті. Батько був поважний і знаходив найбільшу радість у своїй науковій праці, мати була веселою вдачі й дуже товариська. Мала великий музикальний талант. Батьки моєї матері були поляки (моє підкрес.); їхні обоє діти, дядько Юстин і моя мати народилися в Празі і ходили до німецьких шкіл (моє підкрес.). Моя мати вміла добре по французьки і кепсько по чеськи. Коли одружилася, було головною працею батька виховати з неї чешку"...

Проф. Кулик — це, по-перше: типовий приклад пливкої й мінливої національної свідомости, що не було рідким явищем і серед усіх, без винятку, інших народів австро-угорської монархії, і то не лише на початку 19 століття, але майже до кінця її існування, навіть уже тоді, коли ця свідомість міцно була викристалізувалася й зафіксувалася, і коли національний момент і національне питання грало,

⁵⁾ Мало міродатні тому, що тодішня генерація чехів зараховувала всіх поголовно, хто жив трохи далі на схід від Праги, переважно до москалів, чи — в найкращому випадку — до поляків, а українців зовсім не помічали на світі.

як у житті одиниці, так і народів, важну роль, чого на початку 19 ст. ще не було.

По-друге: це також класичний приклад національно-біологічної або скорше — соціально-антропологічної основи крові в колишній монархії. Сьогодні кров цих попольчених нащадків українських і німецьких львівських міщан пливе в жилах репрезентантів чесько-моравської важкої індустрії: д-ра г. к. монт. наук Стокара рицаря Круліша-Ранди, президента Центрального Союзу Промисловости в Чехії і на Мораві та його брата, інж. Іво, риц. Кр. Ранди, директора “Збуту Об'єднаних Залізарець”.

На цьому конкретному прикладі бачимо,

що рід, походження та з ним спаяні талант і здібності — отже чисто біологічні прерогативи — були безперечно українські. Проте талант і здібності розвиваючись тут по лінії соціального добору, коштом притуплення й недорозвитку національного почуття доводять до пливкості й мінливості національної свідомості і майже повної затрати національного обличчя, так, що сьогодні не легко вирішити питання, якої національності був, власне, проф. Кулик — української, польської, німецької, чи нарешті чеської, хоч національно-біологічно він “кість від кости й кров від крові” безперечно українець і носій здібностей та вартостей, притаманих українському народові.

Проф. Вадим Щербаківський

Українське громадянство розкинене по всіх країнах світу (поза окупованою ворогом національною територією) відзначає 80-літній ювілей від дня народження визначного нашого вченого професора Вадима Щербаківського.

Сам Ювілят перебував під цей час в Англії — де в день працює в Бритійському Музеї, а ввечері невидлячись на поважний вік досі займається науковою працею в користь української нації.

Ми не будемо повторяти всіх біографічних даних про особу вельми шановного Ювілята, а звернемо увагу на ділянку музейництва і археології — як спеціальності ювілята.

Ювілят, вийшовши з сім'ї національно-свідомого священничого роду на Київщині, покічив середню освіту в Ніжеській гімназії, а на провокативний донос начальника царської охрани відсидів 3 місяці в арешті в Москві і був висланий у рідне село під “гласний надзор” з заборонаю вчитися в якому-небудь університеті впродовж 4 років. В тому часі брат його Данило (пізніший директор київського музею) допомагав йому книжками й порадами в науці.

В році 1902 за порадою проф. В. Антоновича вступає Ювілят на історично-філософічний факультет у Києві, що давало йому змогу вступити на працю в музеї, до чого мав змалку нахил, і від тоді почав їздити по селах Київщини, фотографував дерев'яні церкви та пізнавав український фолклор. Вже в році 1905 мав він доповідь про українські дерев'яні церкви на археологічному з'їзді в Катеринославі — захоплюючи нею слухачів. Зааре-

шований опісля кількакратно — сидів по в'язницях та був призначений до висилки на Сибір, однак завдяки заходам директора київського музею замінено Ювілятові висилку — на виїзд закордон Росії. Він вибрав Галичину, куди прибув перед Різдвом 1908 р. Там стрінувся з митрополитом А. Шептицьким, який пізнавши в нім фахівця, запропонував йому становище помічника директора митрополичого церковно-археологічного музею. За Львова їздив Ювілят на студії мистецтва до Франції та Італії, а кожного літа збирав по селах Галичини й Буковини церковні матеріали для музею. В році 1910 вернувся до Києва, де працював в київському музеї та перевів в Україні около 600 розкопів по селах з великим науковим вислідом.

Проф. Щербаківський займався також мистецтвом і в році 1913 видав друком у Відні книжку “Українське Мистецтво” (т. I).

В році 1917 був Ювілят директором губерніяльного музею, а також викладачем на українських курсах для учителів. В хаосі революції проф. Щербаківський на селянському з'їзді полтавської та катеринославської губерній в році 1917 переконував учасників, щоб долю України рішати збройною силою.

В році 1918 як мистецький аташе амбасадора українського уряду В. Липинського їде з ним до Відня і там видає 2 том “Українське Мистецтво”.

В році 1922 у Вільному Українському Університеті в Празі обіймає катедру етнології і археології і там розгортає широку працю в напрямку познання західно-європейського світу з українською археологією, бе-

ручи при тому участь у численних наукових конгресах із відповідними доповідями. Проф. Щербаківський був діяльним основоположником Музею Українського Визвольної Боротиби в Празі. Працюючи в університеті в Празі, захворів і виїхав на лікування до Німеччини. По вилікуванні студіює там же німецьке музейництво, відвідавши там численні музейні центри.

По закінченні II світової війни організує Ювілят в Мюнхені Український Вільний Університет і на перших Зборах обрано його ректором. В році 1951 переїжджає Ювілят на постійне до Лондону, де також працює науково.

Перечислити всі ділянки праці проф. Щербаківського в одній статті не можна. Його багатогранна діяльність у всіх ділянках культурного життя української нації — це неначе жива історія України останніх кількадесяти літ.

Нас вельми тішить, що проф. Вадим Щербаківський є в живому контакті із нашим Українським Національним Музеєм в Онтаріо — тому присвячуючи Вельми Шановному Ювілятові цих кілька скромних слів — бажаємо йому кріпкого здоров'я та продовжування плідної для української спільноти наукової праці ще довгі роки.

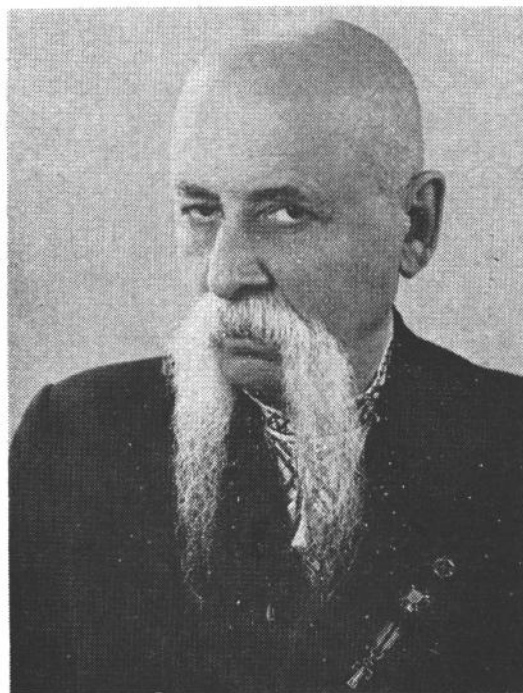
Генерал Борис Палій Неїло

5-го лютого ц. р. в Детройті помер генерал Української Армії Борис Палій Неїло. Походив із Полтавщини, зо старої шляхетської родини. Прадід, дід і батько його були військовиками. Родина була національно свідомою, багата й жертвенна. В домі батька генерала висіла на стінах стародавня козацька зброя, а в гостинній висіли портрети гетьманів. Мاستок родини Неїлів знаходився в чисто українських селах. Це оточення, свідомість батьків та добрі виховники в школі дали початок його національної свідомості.

Молодий Борис кінчив кадетський корпус у Полтаві, фахову військову освіту одержав у Москві й Петербургу. Учасник 4 воєн. Першу світову війну перебув у ранзі полковника артилерії. За свою хоробрість дістав найвищі відзначення, включно до золотої зброї й хреста св. Юрія.

З початком української революції зголосився до української влади. Його призначають командантом артилерійського дивізіону в Полтаві. Пізніше Головний Отаман Петлюра затвердив його командантом військ Полтавщини. Вів завзяті бої з большевиками. За часів гетьмана був помічником столичного отамана. В боях під Вінницею був ранений. 1-го липня 1930 року Головний Отаман С. Петлюра іменує його генералом для особливих доручень.

По визвольних змаганнях очолював філію УЦКомітету в Перемишлі. Тут же відкрив малярське заведення й займався розмальовуванням церков. На цьому полі використав своє замилювання до іконописання; до речі, бл. п. Неїло закінчив малярську школу в Москві ще в молодих літах. На полі іконописання мав великі заслуги, бо розмальовував церкви в у-

Генерал артилерії Борис Палій-Неїло
* 10 січня 1878 р. — † 5 лютого 1956 р.

українському стилі. Нам відомо, що розмальовував 39 церков і 17 іконостасів, майже усі в Галичині.

Був дуже віруючою людиною і цікавився церковним життям.

Похований із великими почесностями 11 лютого ц. р.

Генерал Б. Неїло чесно служив Українській Владі й залишився вірним Україні до кінця життя.

Л. Б.

МУЗЕЙНІ ВІСТІ

СТОРІНКА УКРАЇНСЬКОГО МУЗЕЙНИЦТВА

ПОЖЕРТВИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ В КАЛІФОРНІЇ

Поступлення від 16-го березня по 10-го червня 1956

ГРИШМИ ПОСТУПИЛО:

К. Пакулець, Онтаріо, Кал.	\$50.00	Д-р В. Попович, Ганд, Бельгія	1.00
Д. Касків, Шікаго, Ілл.	50.00	Г. Каріка, Шікаго, Ілл.	1.00
І. Б., Монреал, Канада	30.00	І. Стебельський, Шікаго, Ілл.	1.00
Віліям Стофер (американець), Санта Анна, Кал.	20.00	І. Павлиш, Шікаго, Ілл.	1.00
Український Конгресовий Комітет, Порейн, Огайо	13.00	В. Чуйко, Ст. Луї, Монтана	1.00
Парафія св. Володимира, Лос Анджелес, Кал.	10.00	Й. Ярема, Плямфіл, Н. Дж.	1.00
Д-р Т. Олесюк, Кервілле, Тексас	9.00	Ю. Варлей, Гарісбург, Пенс.	1.00
Д-р А. Сидоряк, Сиракус, Н. Дж.	9.00	Д. Янківський, Міннеаполіс, Мінн.	1.00
Кооператива Базар, Філадельфія, Пенс.	5.00	Т. Остапів, Нью-Йорк, Н. Й.	1.00
Д-р М. Міщенко, Джемстон, Н. Дакота	5.00	Е. Ф. Мельник, Сан Франциско, Кал.	1.00
С. Кокіль, Едмонтон, Канада	5.00	Д-р А. Литваківський, Клівленд, Огайо	1.00
І. Настоящий, Шікаго, Ілл.	4.00	І. Хімка, Клівленд, Огайо	1.00
М. М. Санчук, Сонома, Кал.	4.00	М. Чернокошинський, Бафало, Н. Й.	1.00
С. Рейнарівич (збірка), Н. Гевен, Конн.	2.00	Софія Стефанович, Бафало, Н. Й.	1.00
Ю. Тамарський, Сао Павло, Бразилія	2.00	О. Козловський, Н. Гейвен, Конн.	1.00
І. Кравчук, Клівленд, Огайо	2.00	Б. Заячківський, Гартфорд, Конн.	1.00
І. Белей, Рочестер, Н. Й.	2.00	М. Войтович, Ютика, Н. Й.	1.00
Агафія Бундзяк, Н. Гейвен, Конн.	2.00	Е. Форостівський, Торонто, Канада	1.00
Геля Слоцька, Шікаго, Ілл.	2.00	В. Різник, Бронкс, Н. Й.	1.00
Л. Павлович, Пронкс, Н. Й.	2.00	Г. Качалуба, Нью-Йорк, Н. Й.	1.00
В. Муленіч, Торонто, Канада	1.00	М. Березовський, Лос Анджелес, Кал.	1.00
С. Задоренко, Топека, Канзас	1.00	С. Захвалінський, Трентон, Н. Дж.	1.00
		О. Шаповал, Детройт, Міш.	1.00
		Н. Ковалиско, Клівленд, Огайо	.60
		Разом	\$253.20

МАТЕРІАЛАМИ ПОСТУПИЛО:

425. Н. Старовіт, ЗДА — 2 книжки і 1 журнал.	433. А. Дідківський, ЗДА — 1 фотографія.
426. Архiep. І. Бучко, Рим — 2 книжки.	434. А. Рис, Англія — 2 книжки.
427. Інж. І. Сапіга, Німеччина — 2 печатки УНР.	435. І. Морикіт, Англія — 1 книжка з р. 1742.
428. К. С. Пакулець, ЗДА — 3 книжки, 1 табакерка і 1 вишивана подушечка.	436. І. Козакевич, ЗДА — 1 книжка
429. І. Крохмалюк, Аргентина — 2 книжки.	437. В. Петрук, Німеччина — 9 фото, 4 дерев'яні писанки, 1 дерев'яна тарілка, 1 рельєф і 6 штук (малюнки і фота).
430. Д-р В. Попович, Бельгія — 1 українська з життя в Бельгії, 1 журнал, 2 брошури, 3 бонди і 4 відозви.	438. С. Довгаль, Німеччина — 1 промова на тасьмі.
431. Ф. Пігідо, Німеччина — 3 книжки.	439. Ю. Лісовий, Англія — Біблія в 3 мовах (1657), твори Петрарки з 1553 р. в шкіряній оправі, 11 книжок англ. (від 1617-1816 pp.)
432. В. Гарасименко, Голландія — 3 летючки.	

440. Український Комітет, Англія — Меморіал до прем'єра Ідена.
441. "Українське Слово", Франція — 3 книжки.
442. Д-р Соколишин, ЗДА — 31 програмка.
443. "Сучасна Україна", Німеччина — 3 "ордер".
444. "Льогос", Німеччина — 1 книжка.
445. Комітет Українських Організацій, Н. Й. — 1 книжка.
446. Кап. Шрамченко, ЗДА — 1 журнал, витинки, 6 програмок, 1 бюл., 1 інформ. листок українських ветеранів і 3 часописи.
447. Инж. В. Сіак, ЗДА — 1 різьб. хрест і 1 вишитий рушник.
448. В. Чуйко, Ст. Луїс — 20 літер. нарисів, 16 журналів, 23 книжки, 1 фото і 1 вишив. закладка до книжки.
449. В. Охрименко, Австралія — 3 фота з образів, 3 копії і витинки з англ. час.
450. Український Нац. Дім, Бафало — 1 мапа і 43 летючки.
451. СУМ, Шікаго — 4 інформ., 16 летючок та спис жертводавців.
452. "Українське Громадське Слово", Бруклін — 1 книжка.
453. Битинський, Канада — 12 журналів, 1 фото і 50 програмок.
454. І. Чмола, ЗДА — 1 книжка.
455. Д-р Венгер, Канада — 1 книжка.
456. І. Костецький, Німеччина — 1 книжка.
457. С. Титаренко, ЗДА — 26 книжок і 26 часописів.
458. С. Душенко, ЗДА — 3 анг. час., 1 образок І. Хр., 1 мет. хрестик і 1 копія прот.
459. Д-р Т. Мацьків, Клівленд — 11 книжок.
460. СУМ, Н. Й. — 70 штук (матер. збірк. акцій, 2 фотоальбоми, журнали, книжки, мапа, календарі, 2 грамоти, проекти значка ЛПВ, 11 знаків фонду СУМ і 25 листівок).
461. "Клуб Приятелів Української Книжки", Канада — 1 книжка.
462. СУБ, Англія — 2 книжки і 2 звіти.
463. М. Ганицька, ЗДА — 2 книжки і 1 програма.
464. М. Мартинишин, Англія — 53 книжки, 8 журналів, 20 обіжників і рефератів, 38 лист. і 28 летючок.
465. Д-р Я. Рудницький, Канада — 1 книжка і 4 програмки.
466. Инж. В. Мартинець, Канада — 1 річник "Нового Шляху" і 443 вит. з часописів.
467. В. Васілевський, ЗДА — 1 фото, 1 бюлетень УПЦ, 2 афішки і 2 квитки.
468. "Український Робітник", Канада — 6 програмок.
469. В. Діберт, Німеччина — Знак нашивки для роб. в Німеччині.
470. О. Шкорупа, Англія — 1 книжка, 18 фото, 5 витинків і 13 лист.
471. Ліга Американців Українського Походження, ЗДА — 6 програмок.
472. Я. Станецький, Англія — 1 книжка.
473. Проф. Яр Славутич, ЗДА — 1 книжка.
474. О. Девлад, Аргентина — 1 книжка.
475. о. Й. Рейнарович, ЗДА — 1 образ.
476. О. Лятуринська, ЗДА — 8 писанок.
477. Ю. Оліяр, Англія — 3 книжки і 17 журналів.
478. Б. Левицький, ЗДА — 1 книжка.
479. П. Макуха, ЗДА — 1 книжка.
480. М. Кордишин, Канада — 1 книжка.
481. С. Куропась, ЗДА — 1 книжка.
482. П. Олексієнко, ЗДА — 1 альбом, 3 фота в рам. та 353 штук (108 кн., журнали, календарі, брошури, часописи, хрест Зимового Походу, срібні монети, мет. відзнаки, папка з документами, акти різних організацій).
483. Пані Палій (вдова по генералові), ЗДА — 388 штук пам'яток по ген. Борисові Палієві, а то: вишита сорочка, альбом зо зразками прикр., виш. краватка, грам. відзнака від митр. Діонізія, перс. коресп., часописи, журнали, витинки, фота і літографії мист. образів, святі листівки, особ. документи, похор. бинди.
484. Проф. Б. Загайкевич, ЗДА — 2 книжки.
485. "Хр. Голос", Німеччина — 1 книжка.
486. Д-р Б. Крупницький (+), Німеччина — 2 книжки.
487. "Українська Вид. Спілка", Англія — 1 книжка.
488. "У. Літ.-Мист. Клуб", Детройт — 1 Вісті і 8 програмок.
489. "Карпатська Зоря", Н. Й. — 1 книжка.
490. "ДОВРУС", 7752 Стоут Ст., Детройт — 4 шт. "Цітаціон".
491. ФУП. "ДОВРУС", 7296 Гайден Ст., Детройт — 1 книжка.
492. "Листи до приятелів", Ньюарк — 1 книжка.
493. "Конфедерація Християнських Синдикатів", Белгія — 1 книжка.
494. Д-р Д. Куліковський, Мюнхен, Німеччина — 12 часописів.
495. Спілка Українських Робітників, Бельгія — 1 книжка.
496. Д-р К. Паньківський, Дерчмонт — 3 книжки.

СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК:

Неприємна помилка трапилась під числом 354 поступлень матеріалів. Має бути Українська Стрілецька Громада в Канаді, а написано є: "Союз Українських Воєнних Інвалідів". Просимо нам вибачити помилку.

* * *

На сторінці 13, в статті "Галерія І. К. Айвазовського в Феодосії" вкралась помилка. Евакуйовано було цю галерію в листопаді 1914 року, а не в листопаді 1814 року.

Редакція

ДО У.Н.М. ПОСТУПИЛИ ЦІННІ РЕЧІ

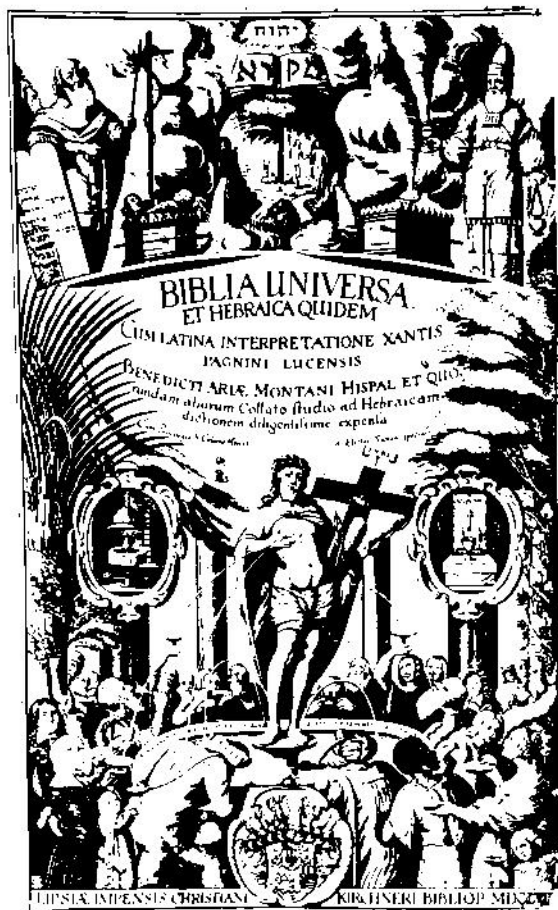
Український Національний Музей одержав у дарунку від інженера Юрія Лісового з Англії Універсальну Біблію видану в Ляйпцігу 1657 року в трьох мовах: латинській, грецькій і жидівській. Розмір 11 на 16 цалів і 5 цалів закругшки. (на світлині один з малюнків біблії). Також отримав твори італійського письменника І. М. Петрархи, видані в 1553 році та повний збір творів М. Пуліуса Цидерона видані в 1617 році.

Це є рідкі і цінні речі, що їх чужинці оглядають із великим зацікавленням. Біблію оглянули священники, рабін та з бібліотеки міста. Набуття Музеєм цих речей відзначено також в американській пресі.

Щиро дякуємо інж. Ю. Лісовому за цінний дар.

У. Н. М.

Універсальна Біблія видана в Ляйпцігу, Німеччина 1657 року.

ВІДЗНАКИ, МОНЕТИ, ЗНАЧКИ І МАРКИ ВИДАНІ УКРАЇНСЬКИМ НАЦІОНАЛЬНИМ МУЗЕЄМ

1. Український Національний Музей був заснований у 1954 році і тоді були видані значки в двох кольорах: синьо-жовтий ПРА-ПОР із надписом по-англійськи: "Український Національний Музей в Онтаріо, Каліфорнії 1954".

Значок в двох кольорах: синій і жовтий продається 98 штук (два листки) за ОДНОГО долара.

2. Офіційне відкриття УНМузею відбулось 15 жовтня 1955 року і з тої нагоди випущено пропам'ятну монету з металю ДУРО — срібно-нікльову. Монета розміру 50 американських центів, ніколи не ржавіє і може бути збережена століття. На одній стороні монети є тризуб і надпис по-англійськи: "Український Націо-

нальний Музей в Онтаріо, Каліфорнія", та дата відкриття "15 жовтня 1955". На зворотній стороні портрет Т. Шевченка з підписом внизу по англійськи "Т. Шевченко" і над головою по-українськи: "Чужого навчайтесь і свого не цурайтесь". Ця монета буде свідком майбутнім поколінням, що ми будучи на іміграції "чужого навчалися і свого не цурались".

Цю монету з металю дуро чи срібно-нікльову можна набути за ОДНОГО долара.

3. Крім цього, Музей видав серію значків з п'яти штук:

1. Українська культура,
2. Княжа доба,
3. Гетьманська доба,
4. Визвольна доба,
5. Будинок Музею з датою засновання 1954 р.

Марки є на гумованому папері, рубцьовані, в аркушах по 60 штук. Мистецька обробка і виконання п. М. Битинського з Торонта, Канада.

4. Далі УНМузей видав 15 штук листівок із експонатів Музею і нашої культури. Пош-

тові листівки мають надпис український і англійський. Така листівка йде через численні руки і робить пропаганду нашої визвольної справі і культурі.

5. УНМузей вкінці видав металеву відзнаку з тризубом, із шпилькою, для ношення на одягу. Відзнака емальована синя з надписом по-українськи: "Українська Культура", а також є з англійським надписом: "Українська вільна культура". Ціна відзнаки 1 дол. за штуку.

Український Національний Музей просить усіх громадян набути ці речі і поширювати між нашими людьми і чужинцями, реклямуючи нашу культуру і визвольні змагання.

Серія значків в кольорах з п'яти штук. Їх можна набутти 10 серій за **ОДНОГО** долара.

УВАГА! УКРАЇНЦІ

Український Національний Музей в Онтаріо, Каліфорнія, приймає на переховання пакунки, які повинні бути розміром не більші як 24 x 36 x 12 цалів, в дерев'яних пачках, а коли в паперових, то розмір має бути не більший як 12 x 18 x 6 цалів. Добре запаковані і об'язані шнурками чи дротом. Бажаним є, щоб були пакунки запечатані сургучем (ляком).

Приймаються лише речі, які мають зв'язок із українською культурою, як архіви, образи, скульптура, кореспонденція, прапори, відзнаки та інше. Образи, скульптуру чи ручні вироби Музей може виставити для оглядин у Музеї як експонати, на бажання власника.

Всі речі - пакунки, здані до переховання, залишаються власністю власника. Він має право відібрати їх коли захоче. Після смерті власника зде-

понованих матеріалів, всі пакунки, що їх він здепонував, переходять на власність Музею.

Всі матеріали в Музеї обезпечені від вогню, землетрусу, повені, вандалізму та пошкодження при переносці, а також від крадіжки.

За переховання пакунків Музей нічого не рахує.

Подумайте, українці, як часто в нас по домах нищаться музейні речі від пожежу, вогкості, випадковості, чи навіть по смерті власника все це викидається як "непотрібні речі" чи роздається сусідам.

Зберігайте все, що відноситься до української культури, і пересилайте до нашого Музею.

Управа Українського Національного Музею в Онтаріо, Кал.

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МУЗЕЙ

В ОНТАРІО, КАЛІФОРНІЯ

має такі органи і представників:

ТРОСТИСТИ:

П. Каленик Лисюк, Онтаріо, Кал.
Проф. Р. Смаль-Стоцький, Милвокі, Віс.
П. Теодор Ногаш, Лос Анджелос, Кал.
Пані Катерина Лисюк, Онтаріо, Кал.
Пані Стефанія Пакулець, Онтаріо, Кал.

УПРАВА МУЗЕЮ:

П. Теодор Ногаш голова
Доц. В. Гаєвський заступник
П. Гліб Старовіт секретар
Инж. В. Сіак фін. секретар
П. Константин Пакулець касир
П. Каленик Лисюк екзек. директор

КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ:

Полк. Михайло Деркач
Инж. Леонід Романюк
П. Антон Бунка

НАУКОВА РАДА:

Проф. Р. Смаль-Стоцький НТШ і УВАН
Дир. Володимир Дорошенко НТШ і УВАН
Доцент В. Гаєвський НТШ
Проф. М. Міщенко НТШ і УВАН
П. Богдан Кравців НТШ

П. Богдан Левицький — заступник директора

REPRESENTATIVES

Argentina: Mr. N. Denysiuk — Buenos Aires
Australia: Dr. E. I. Pelensky — Sidney
Canada: Prof. J. Rudnitsky — Winnipeg, Man.
France: Mr. Petro Plewako — Paris
Germany: Eng. I. Sapiha, Hannover - Buchholz.
Paraguay: Eng. Anton Kuschynsky — Asuncion.
Switzerland: M. Eremijew — Geneva

CORRESPONDENTS

Australia: P. Lopata — Sidney
Argentina: Mr. Eugene Onatsky — Buenos Aires
Belgium: Dr. Petro Popowych
Brazil: Mr. N. S. Dniprowyj — Sao Paulo
Canada: Eng. W. Martynec — Winnipeg, Man.
Mr. O. Hy-Holowko — Winnipeg, Man.
Germany: Prof. E. Kostetzky
U. S. A.: Eng. Leo Bykowsky — Denver, Colorado
Mr. Stephan Dushenko — Buffalo, N. Y.
Mr. Roman Kosyk — Rochester, N. Y.
Mr. Peter Oleksienko — Chicago, Ill.
Cap. S. de Shramchenko — Philadelphia, Pa.
Mrs. S. Hayevska, Irvington, N. Y.

ДРУКАРНЯ "НОВОГО ШЛЯХУ"

ДРУКУЄ:

● Часописи	● Календаріюми (педс)	● Обіжні листи	● Тикети до передержки
● Книжки	● Летючки	● Адресові наліпки	● Бизнесові картки
● Словники	● Шери (уділи)	● Прив'язки (Terc)	● Бизнесові форми
● Памфлети (брошури)	● Сертифікати	● Весільні запрошення	● Білянсові зіставлення
● Молитовники	● Грамоти	● Родинні повідомлення	● Стейтменти
● Каталоги	● Наголовні листи	● Тикети вступу	● Інвойси (рахунки)
● Календарі	● Коверти	● Базарові тикети	● Мапи

ТА ІНШІ ПРАЦІ З ОБСЯГУ ДРУКАРСЬКОЇ ШТУКИ. ПРИСТУПНІ ЦІНИ, СОЛІДНА І ШВИДКА ОБСЛУГА!
Замовлення з-поза Вінніпегу виконується в якнайскорішому часі. При більших або постійних замовленнях — відповідна знижка.

Замовлення на часопис і друкаські праці слати на адресу:

NEW PATHWAY

P. O. Box 785

Tel. 93-1976

Winnipeg, Man.

ЗАКЛИК

УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ В ОНТАРІО, КАЛІФОРНІЯ, ЗДА

Ми люди ХХ ст. є свідками незвичайно важких подій у світі і будучі покоління будуть нам завидувати, що ми жили в таких бурхливих часах, подібно як ми, сучасники теперішнього століття, мило читаємо про наполеонські часи ХІХ ст.

Ми пережили 1-шу світову війну 1914-19 рр. з її далеко ідучими наслідками — революцією 1917 р. у колишній російській імперії, повстанням нових держав в Європі. Ми пережили повстання Української Держави з різними формами її устрою. Ми пережили 2-гу світову війну 1939-45 рр. з її ще більше болючими наслідками — особливо величезними знищеннями мільйонів людей та величезними знищеннями матеріальної культури. Все це вимагає від нас українців утривалення в пам'яті для грядучого покоління наших визвольних змагань.

Особливим завданням нинішнього заклику є звернутись до українського громадянства живучого на еміграції, поза межами окупованої ворогом території, а спеціально звернутись до Українських Інвалідів, як учасників наших визвольних змагань зо зброєю в руках — допомогти Українському Національному Музеєві в Онтеріо, Каліфорнія, ЗДА, зібрати

дані про визначніших провідників визвольного збройного руху. Ми хочемо заховати прізвища та імена цих полковників і генералів, які були чинні у визвольних наших змаганнях, а то за час 1) Української Центральної Ради, 2) Гетьманату, 3) Західної Области УНР, 4) Української Народної Республіки і 5) на Закарпатті.

Сповнимо громадню й совісно цей наш обов'язок. Іде нам про те, щоб подати біографічні дані цих осіб — померлих чи живих, — в яких формаціях і на яким терені та в яким часі вони ділали, по можності з відповідними світлинами.

Український Національний Музей завів для кожної доби окремий альбом і окремий відділ — все маючи на меті вшанувати їх дії — для заховання в пам'яті грядучим поколінням.

Тому в зрозумінні цього спільного нашого обов'язку — хто живий, берімся до цього нетрудного діла, а будучі покоління оцінять належно нашу працю.

Всякі матеріали просимо слати на адресу:

UKRAINIAN NATIONAL MUSEUM
312 East "H" Street,
Ontario, Cal.

КОШТИ ОГЛОШЕННЯ:

Ціла сторінка на задній обкладинці зовні	60.00 дол.
Ціла сторінка в тексті	50.00 "
½ сторінки	30.00 "
¼ сторінки	17.50 "
⅛ сторінки	9.50 "
1/16 сторінки	5.00 "

ПРОСИМО ЗГОЛОШУВАТИСЯ НА КОЛЬПОРТЕРІВ ЖУРНАЛУ "НА СЛІДАХ".

Ha Sligax

ON THE TRACES

915
Ч. 2 (6)

РІК II.

З М І С Т

Стор.	Стор.
Роман Смаль-Стоцький: Необхідно скликати музейну конференцію	1
Инж. Юрій Лісовий: Старинність української культури	2
Ген. Михайло Крат: Симон Петлюра в 3-ій За- лізній Дивізії під Бершадом	5
Богдан Левицький: З боротьби за український університет у Львові	7
О. Козловський: "Український Технічно-Госпо- дарський Інститут" за німецької влади	9
Ще про Музей у Саскатуні	14
Леонід Бачинський: Книжкові видання в Клів- ленді від 1915 року	17
Де відома всім нашим жертводавцям грішми і матеріалами	19
Антон Кущинський: Український Національний Музей і українці в південній Америці	20
Український Архів-Музей у Шікаго	22
Марія Т. Янішевська: Перша українська радіова- вдиція в Сан Павло в Бразилії	23
Іван Ярема: Носій здібностей і вартостей	25
Проф. Вадим Щербаківський	27
Генерал Борис Палій Неїло	28
МУЗЕЙНІ ВІСТІ: Пожертви для Українського Національного Му- зею в Каліфорнії	29
Справлення помилок	30
До У.Н.Музею поступили цінні речі	31
Відзнаки, монети, значки і марки видані Укра- їнським Національним Музеєм	31

LEONID W. BACHYNSKY
3425 BROADVIEW RD.
CLEVELAND, OHIO U.S.A. 44109

II КВАРТАЛ
1956
Ontario, California
U. S. A.
diasporiana.org.ua

НА СЛІДАХ ON THE TRACES

Виходить при Українському Національному Музеї
Онтаріо, Каліфорнія.

РІК II.

I КВАРТАЛЬНИК

Ч. 2.

Редагує Колегія

Редакція застерігає собі право правити мову в надісланих матеріалах.
Кожна підписана автором стаття не завжди висловлює думку редакції.

Адреса Видавництва

UKRAINIAN NATIONAL MUSEUM and LIBRARY
312 East "H" Str., Ontario, California

Адміністрації і Редакції
і канцелярія У. Н. М. і В.

122 E. Maple St., Ontario, Cal.

УКРАЇНСЬКІ ВИДАВНИЦТВА, ЯКІ ПОСТІЙНО НАДСИЛАЮТЬ СВОЇ ВИДАННЯ ДО АРХІВУ У. Н. М. І В В ОНТАРІО, КАЛ.

(Продовження)

130. "Наша Культура", Вінніпег, Канада	УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА ПРЕСА нараховує 181	
131. "Бунчук", Лондон, Англія	часописів і журналів, бюлетенів. З них до Музею	
132. "Визвольний Шлях", Лондон, Англія	поступає регулярно 143. Нижче подаємо таблицю	
133. "Наша Церква", Лондон, Англія	видань по державах.	
134. "Рідна Церква", Мюнхен, Німеччина	У ЗДА	з 51 до Музею надсилають 46
135. "Українські Вісті", Новий Ульм, Німеччина	Канада	з 49 до Музею надсилають 37
136. "Урядовий Вістник", Мюнхен, Німеччина	Німеччина	з 27 до Музею надсилають 22
137. "Всесвіт", Новий Ульм, Німеччина	Англія	з 18 до Музею надсилають 15
138. "Американо-Український Медичний Центр", Нью-Йорк, Н. Й., ЗДА	Аргентина	з 12 до Музею надсилають 9
139. "О.Д.Ф.Ф.У.", Нью Йорк, Н. Й., ЗДА	Франція	з 9 до Музею надсилають 7
140. "Український Бюлетень", УКК, Нью Йорк, Н. Й.	Австралія	з 7 до Музею надсилають 1
141. "Вісті Українських Інженерів", Нью-Йорк, Н. Й.	Бельгія	з 3 до Музею надсилають 3
142. "Спорт Ріпорт", Нью Йорк, Н. Й., ЗДА	Бразилія	з 2 до Музею надсилають 1
143. "Українське життя", Шікаго, Ілл., ЗДА	Еспанія	з 2 до Музею надсилають 1
144. "Пороги", Буенос Айрес, Аргентина	Австрія	з 1 до Музею надсилають 1
		181 143

Просимо всі видавництва присилати нам свої видання. Ми опрацюємо в річники, забезпечуємо хемічним способом від нищення, та переходимо на будуче. Ми висилаємо всім видавництвам наш журнал "На слідах", а тому хто не одержує його, просимо написати і ми Вам вишлемо.

Обкладинка журналу "На Слідах"
роботи мистця Якова Гніздовського.

Умови передплати:

На рік: 2.00 дол. Ціна одного числа 50 центів.

РОМАН СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ
Президент Гол. Ради НТШ

Необхідно скликати музейну конференцію в Америці

По першій світовій війні московська окупація України скоро припинила працю українських музеїв та в дійсності розпочала систематичну руйнацію наших національних пам'яток. Національне музейництво й архіварство змогло вільно розвиватися тільки поза Більшевією, у вільнім світі, на Заході, де згодом витворилися два його великі центри, а то у Львові і в Празі. Друга світова війна закінчилася трагічною втратою всього нашого музейного дорілку поза сучасною залізною заслоною.

Наші музеї за добу поміж обома світовими війнами провели крім систематичних збірок музейних матеріалів ще й велику виховну працю серед української суспільності. Вони виховали поміж усіма свідомими громадянами зрозуміння для музеїв, як осередків пам'яток нашої визвольної боротьби, вони виховали в суспільності потребу для їх зорганізування й існування та конечність складати пам'ятки і зберігати їх у музеях і в архівах. і саме цій виховній праці музеїв посеред нашого громадянства, зокрема між молоддю, завдячуємо сучасний розріст нашого музейництва й архіварства тепер в Америці, що, на мою думку, є дуже додатньою сторінкою нашої сучасної політичної еміграції та її культурного життя на вигнанні. По відновленні праці АНТШ, а потім і УВАН, тут в Америці де ми застали вже Стемфордський Музей, музейництво та архіварство за останніх 10 років гарно розвинулися. Засновано Український Національний Музей у Каліфорнії за ініціативою мецената Каленика Лисюка, засновано Музей-Архів у Шікаго, завдяки меценатові д-р М. Сіменовичеві й ініціативі проф. Ю. Каменецького, і Музей-Архів у Клівленді завдяки ініціативі проф. Л. Бачинського; є теж задуми організації музеїв у Нью Йорку та у Філадельфії.

Засадничо розглядаючи цей розмах музейництва й архіварства в Америці, мусимо підкреслити, що він є проявом кріпкого здоров'я нашої еміграційної спільноти. Проте, розмах без плану й без контролі криє в собі велику загрозу для нашого музейництва з багатьох точок зору нашого національного життя.

Ось тому виринула вже давно в Науковій Раді Українського Національного Музею думка, щоб АНТШ скликало конференцію представників наших музеїв-архівів і бібліотек та поставило на її порядок денний ті справи, що

відносяться до всіх існуючих тут установ та до майбутности нашого музейництва й архіварства в Америці.

Поміж цими справами є ось такі:

1. Встановлення форми центральної організації музейництва й архіварства, а то: а) для Америки, еwentуально б) для всієї еміграції. Найліпшою формою, на мою думку, було б створення федерації всіх музеїв під назвою "Український Національний Музей", в яку всі музеї ввійшли б як крайові або місцеві філії. Якщо справа ще до цього не дозріла, то треба вибрати форму "Ради Музеїв і Архівів", що її можна сполучити з АНТШ або Головною Радою НТШ.

2. Конференція повинна б передискутувати й встановити повну співпрацю всіх існуючих музеїв і архівів. Зокрема повинна б ухвалити:

а) видання спільного каталогу цінніших експонатів,

б) обмін дуплікатами,

в) засади каталогізації, консервації й о-безпечення музейного добра,

г) організацію доповідей і спеціальних конференцій,

г) організацію спільних рухомих виставок,

д) справу співпраці з американськими музеями, еwentуально організації по американських місцевих музеях репрезентаційних постійних вистав,

е) справу спільного журналу присвяченого музейництву.

3. Конференція повинна звернутися окремою відозвою до громадянства і прилюдно ствердити, що всі музеї-архіви творять у дійсності одну цілість і є власністю української нації. Тому всі вони відкидають думки будь-яких взаємних "конкуренцій", а стверджують, що не конкуренція а кооперація для добра справи й визвольної боротьби є їх спільною платформою. Це неважливо, для якого музею хтось щось жертвує. Важливим є, щоб усі патріоти та громадяни жертвували музеям усе, що має для музеїв будь-яку цінність.

Пропонований час конференції: рання весна 1957 року.

Місце: Нью Йорк або Шікаго.

Було б дуже вказаним, якщо б усі зацікавлені забрали в цих справах слово на сторінках нашого журналу.

СТАРИННІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Музеї — це місця, де люди переховують всячину. Збирання почалося так давно, що початок загубився в сірій минувшині. Місцями збірок були звичайно святині, деколи приватні дома.

З записків істориків знаємо напр. що в святині богині молодости Юнони (юної) в Картагені переховували шкури двох жінок, які були порослі волосом мов звірі. Цих волохатих людей знайшов Ганно на островах Горгадес. Македонці переховували в святині Геракля роги надзвичайної величини биків, які нищили колись їх край. Найціннішим предметом у святині Аполона в Дельфах були роги якогось екзотичного звіра нашої землі України-Скитії. В цих рогах держали святу стигійську воду, що мала роз'їдати всі начиння, за винятком згаданих рогів. Еліянус Клявдіус з Пренесте (140 по Хр.) згадує, що на цих рогах був якийсь таємничий напис. Про переховування різного рода дивоглядів, старинних пам'яток, костей звірів, статуй і т. п. пише Аристотель, Плутарх та ін.

Птоломей Філадельфос побудував у 280 р. до Хр. окремий будинок для цього роду збірок і цей будинок назвали МУЗЕЙОН. Мабуль, тоді вперше охрестили музеї. Музей мав римський цар Август, про що пише Светоніус. Найстарший існуючий нині музей має італійське місто Флоренція, що його заложив король Космо Великий.

У нас в Україні, музеями можна б назвати всі церкви. У наших церквах переховувалися пам'ятники людської творчості, дивовижні кості звірів, якісь природно змуміфіковані невідомі сотворіння, врешті історичні архіви. Таке діялося в Україні від непам'ятних часів.

З прийняттям християнства наші церкви не перестали бути музеями, змінили тільки свій характер. Прийшли нові священики, з новою вірою, зробили переверстування вартостей, нову класифікацію предметів. При цьому показалося, що для добра нової віри треба понищити багато старих експонатів. Цілий ряд предметів, що їх наші церкви переховували як святість перед прийняттям християнства, християнські священики в тому часі — поголовно греки по національності — заклали як "бісівські речі" і наказали понищити. Впродовж довгого часу тривала несамолюбна нагірка хитрих греків на сліди української, дохристиянської культури. В цьому часі вимели греки-християни в нас наше давнє минуле так совісно, що тяжко по ньому

слід знайти. Часто-густо лише натякають літописці того часу на нищення "бісівських предметів", розбивання статуй богів і п., і з того натякування можемо частинно відгадати, як багатою була Україна тоді на культурну спадщину минулих тисячоліть.

Деякі чужі й наші науковці поширювали погляди, що Україна приблизно до прийняття християнства була пустелею. Шлецер писав "певно, якісь люди може там і були, але вони жили як звірі, чи птахи..." Щойно коло тисячу років тому — (за поглядом істориків - норманістів!) — почалося в Україні організоване життя, почала творитися культура, яку, очевидно мали прищепити автохтонам германські варяги. Зорганізована варягами Київська Русь розпалася ніби на ряд народів, причому наші сучасні історики не були певні, коли народився український нарід. Кордуба ставив початок української нації на 15 століття, але більшість наших істориків на своїх наукових засіданнях в Празі між обома війнами була думки, що наша нація народилася в XVII ст., себто десь уже за часів Хмельницького. Тим часом історія нашої землі не виглядає так сумно, як її малював Шлецер і його "школа".

Старинні історики вказують, що Україна була все дуже густо заселена і українці були культурним, рільничим народом. Археологічні викопки показують напр., що там, де нині Київ, там була вже людна оселя, можна сказати місто, за часів т. зв. трипільської культури, себто коло 6 тисяч років тому, але у фундаментах трипільського города Києва знайдено залеження старших будівель, які сягають заворотної дати — 30 тисяч років!

Найцікавіше при розгляданні залишків так зв. трипільської культури це те, що вона має дуже виразний етнічний характер, що вона має ті самі основні складові елементи, що й нинішня українська. Ці елементи такі виразні, такі різні від інших відомих культур, що навіть московський учений Ростовцев запропонував, щоб закінчити для ясности ужитий В. В. Хвойкою термін "трипільська культура", а на його місце впровадити "Українська культура". Того роду голос неприхильного українству москаля найкраще засвідчує про існування українського народу у виразній етнічній формі яких 6 тисяч років безперервно аж до наших днів.

Наша земля, як матір і сторож нашого духа заховала у своїх надрах, зберегла й передала нам багато таємниць про нас самих.

І так на нашій землі є тисячі могил. В одних із цих могил лежать люди високого росту у скуленому положенні. Цього роду могили знайдено і в інших далеких краях і це вказує на експансію наших предків, на те, що наші предки були підприємливі і несли своє знання і свою культуру в інші країни. Пізніше приходять могили т. зв. скитських володарів. В тисячоліттях до Хр. скити мали могутню імперію, їх володіння крім середньої і східної Європи простягалися теж на край від Єгипту по Індії включно. Ці скити це прямолінійні наші предки — русичі-українці. Є велике число доказів на те, що вони вживали для себе назви "Русь".

Історію білої раси уявляють собі учені в скороченні так: є два погляди — за одним поглядом в Україні існувала від початку світу біла раса підприємливих людей, які витворили високу хліборобську культуру, освоїли домашніх звірят. Надміром людности ці жителі України колонізували край, що були пусті, або в яких жили дикі антропoidи. Друга думка учених є, що ця первісна раса білих людей не виросла з української землі, лише, що її колискою був Іран. Деяк коло 20 тисяч років тому ці люди з Ірану перейшли в Україну. Щодо колонізування інших країв з України згідні всі учені.

Найважливішим культурним здобутком цієї білої раси була її мова. Ряд західних учених твердить, що прамовою всіх білих людей була руська мова, себто наша мова, мова відвічних автохтонів України. Як наш наріз є прабатьком довгого ланцюга білих народів, так само основні черги нашої русько-української мови ввійшли в склад багатьох інших мов. Наші слова є основою т. зв. арійських-індо-європейських мов, але, як залишок і свідок панування наших предків над Сходом — осталося багато наших слів і в старосипетській, біблійній і інших семітських мовах.

Напр. слово — музей — виводиться з "грецького" Муза. Музи це були богині жіночого роду, надприродні істоти, які опікувалися науками і мистецтвами. Слово "Муза", за розшуками автора цих рядків, є жіночим відповідником нашого слова "Муж". В грецькій мові дуже багато українських слів. Советські учені перевели аналізу слова "муж" і ствердили, що воно не є означенням статі. Це слово в наших хроніках має те саме значення, що англійське "лорд". Муж — це провідна людина.

Слово "муж" вживалося як основний титул у старосипетських іменах, як напр. Рамзес, Тотмес, Птагнес і п. В такій формі, як ці імена відомі з шкільних підручників вони в Єгипті ніколи не вживалися. Рамзес правиль-

но відчитане є Гари-Муж (H'RAMS), ТОТа-МУЖ, ПИТАГа-МУЖ. (ПИТАГ-кормитель). Бог сонця Ра писали як Г(а)РА (горіння). Провідника жидів, Мойсея, називає невокалізована біблія МШ, що означало, очевидно "муж".

Советські археологи розкопали тепер тисячі городищ в Україні. Україна в часах трипільської культури була густіше заселена, ніж нині. П. Н. Третьяков досліджував ряд городищ скитської України і пише, що "даже сейчас, спустя две с половиной тысячи лет, их остатки поражают воображение своей грандиозностью". В каменському городищі біля Ніколя "обнаружено следи развитого железоделательного мастерства" ("Восточно славянские племена" Москва 1943, ст. 55 і 57). Значиться в тисячоліттях до Хр. були в Україні навіть залізні заводи.

Найбільшим археологічним курйозом України є т. зв. кам'яні баби. Чужі дослідники дивуються звідки вони взяли, бо на 1000 км. навколо немає такого каменя і часто треба 20 волів, щоб їх тягнути. Всі ці кам'яні баби звернені лицями на схід — вони мають високомистецькі, стилізовані форми. Ці баби це праобраз первісної богині-матері, тої самої, що її греки переймили від нас і почитали під іменем Кибели. На цих бабах є сліди різби коня, турового рога й меча. Зі Саксона Граматика (XII ст.) знаємо, що ці самі символи були на статуях-різбах Світовида, бога поганської України.

Одну того роду статую Світовида згаданими символами вилучено в 1848 році зі Збруча. Скільки статуй різних поганських богів України лежить ще по наших ріках — Бог один знає. Їх обтовкли і кинули в ріку, як бісівський символ, в часах навернення.

В канадійській газеті "Новий Шлях" свого часу пп. Митро Пасічник і С. Михайлович писали про знайдення ними великого числа глиняних табличок із дивними знаками. Не знаючи, що це таке, цими табличками "пускали качориків" на Дністрі. В розмовах із нашими людьми доводилося не раз чути про різні дивні знахідки, які, звичайно, стрінула та сама доля, що і архів п. Михайловича.

Від доброї тисячі років в Україні замість збирання ішов процес нищення старовини. Нині Україна має вже велике число музеїв, в яких переховується знахідки, лише ці музеї не в українських руках, їх контролюють, ними завідують люди, які ворожі нашим змаганням і нашому минулому. В цих музеях на нашій землі знайдені речі залясифіковують не так як належить, дають до них невірні пояснення, переробляють і підроблюють, щоб затерти слід по нас. Того роду "оберігання" по

музеях на нашій землі буде йти так довго, як довго Україна буде поневолена. Це заставляє нас творити, там де дається — у вільному світі — нові музеї, такі, які зберігали б сліди нашої культури й національної відрубності в незмінному, непідробленому виді.

Ясна річ, що музеї, що їх ми творимо на чужині, не можуть рівнятися з музеями в краю. На чужині ми не можемо теж творити всіх музеїв, напр. не мало б ніякого глуму творити музеї природничих наук. Ціллю наших еміграційних музеїв є вибірувати і переховувати матеріальні прояви нашої праці, духової творчості в чужому середовищі, обєригати документи чи інші пам'ятки нашого минулого, що їх дехто вспів забрати з горючого дому, коли покидав рідний край. Врешті збирати все, що наше, чи про нас. Практика показує, що серед чужинців є дуже багато для нас прямо безцінних пам'яток. Напр. автор цих рядків в одному невеликому англійському місті знайшов вісімдесят кілька старинних мап України від 1540 року почавши. Ці мапи тепер знаходяться в "Осередку Української Культури і Освіти" у Вінніпегу — Канада.

Ми не можемо заповнити наших еміграційних музеїв тими експонатами, які викопають археологи в могилах доісторичних володарів України. Ми не можемо мати тут статуй первісних богів нашої землі, знярядь, прикрас і зброї наших предків, т. зн. ми не можемо мати тут тих експонатів, на які горді державні народи. Але ми можемо в кожному кутку землі знайти якийсь слід про нас, щось вартісне, що можна набутити, і зложити в музеї на переховання. Ми можемо виловити бодай частинно українську — її дуже багато. Ми можемо зібрати і зберегти в цих музеях духові і матеріальні прояви нашого життя.

Речі пропадають дуже скоро. Нині напр. не можна вже знайти слідів по газетах, які друкувалися по останній війні, нині погубилися персоналії людей, які жили й боролися ще 10—15 років тому. Все прямо внаслідок недбалості.

Наші музеї і архіви повинні зберегти праці учених, поетів, артистів — всі друковані речі, це все належно забезпечити. В них ми маємо переховувати від знищення все те, що нам оставили наші предки, що ми зберегли, і те, що ми придбали для нащадків.

Внаслідок недбалості поколінь і вандалізму ворогів ми нині бідний і майже невідомий нарід. Все ж на думку чужих учених, наш нарід є сіллю землі, є прабатьком всіх білих народів, наша мова правзором всіх індоєвропейських мов. Наші предки створили першу цивілізацію і культуру. Мова, письмо, ре-

лігія, тваринництво й рільництво і п. — все це своїм корінням знаходиться в українській землі, про це не має сумніву.

Матеріальні дані стверджують безперервність нашого існування. Як свідома етнічно-відрубна одиниця ми існували вже 6 тисяч років тому — це стверджують чужинці. Однак дехто з нас сумнівається в тому, бо в давнині не було людей, які переховали б нам ненарушену спадщину дідів. Нині зіставляють учені наше минуле з тих обломків буття, які заховала земля у своїх надрах і з обривків у записках старинних істориків.

Напр. є загально поширена думка, що дохристиянська Україна не знала письма, але так воно не є. Арабські історики з X століття згадують про наявність письма на Русі. В селі Буша, де ріка Буж впадає у Дністер, є печера, в якій заховався передісторичний рельєф. Є на ньому образ оленя, дерева з птицею й чоловіка, який молиться. Цю печеру досліджував Б. Д. Греков і каже, що "композиція має явні черти античності", а що найважливіше, що на рельєфі є якийсь затертий напис. (Київська Русь" — ст. 397).

Йоан, Екзарх Болгарії (чорноризець Храбр) в X ст. подає, що слов'яни (Русь) мали своє окреме письмо ще до винаходу Кирила і Методія. Це все ясно показує, що Україна мала письмо в давнині, але — не обєригали пам'ятників і це все з'їв зуб часу.

Київська Русь мала тисячі бібліотек — з мільйонами оригінальних і перекладних творів. Нині з того багатства осталося кілька десятків. Як високою була дохристиянська література України, показує "Слово о полку Ігореві". Це незрівняний твір, а такі твори є завершенням культурного процесу, а не його початком.

Коли ми нині хочемо довідатись правди про наше минуле, нам треба виловлювати з тяжким трудом дрібні записки в чужинців, або відчитувати їх дослівно з черепків розбитого начиння чи переїлої ржею зброї. Коли були б збереглися музеї старовини, ми мали б нині легку працю в переконуванні світу, що ми, українці нинішнього дня, є безперервними, прямими нащадками Київської Русі, антив, сарматів, скитів, трипільців і п.

Напр. назва анти означає українці, це безсумнівний факт, про це можна легко переконатися з перських чи індійських словарів. На цих мовах анти це люди з пограниччя, українці. Неясне тут тільки, як ця назва з Ірану чи Індії дійшла до нас — чи наоборот.

Англійський учений Лятгам каже, що русичі в далеких тисячоліттях до Хр. пішли з України військовим походом на Орієнт і Схід, зайняли Іран і Індії і з цих часів у Пер-

сії і Індіях осталися сліди руської мови. Святу мову Орієнту санскрит Лятгам уважає руським діалектом. Ідучи за думками Лятгама, треба припускати, що слова анти уживалося колись в русичів в значенні українці, з бігом часу воно, видко, вмерло, бо слова, як і люди, живуть і вмирають. Всі дослідники антської історії згодні з цим, що анти це без сумніву наші предки, їх держава була виявом життя вічного нашого народу — їх матеріальні залишки і свідчення сучасників це все підтверджують. Коли б до наших днів були доховалися архіви, будь-які писані пам'ятники, ми могли б певно знайти підтвердження, що "анти" наше слово. Але — дохристиянські пам'ятники понищили греки нашими руками — спадщину християнських віків знищила татарва. Решту наша недбалість.

Коли ми нині не подбаємо про музеї, не зложимо в них наших надбань і цінностей, колись повториться те саме — з нашого існування остануться лише черепки, які ніколи не в силі розказати цілої правди. Оснування Українського Нац. Музею в ЗДА є великим здобутком наших днів. Для порозкидуваних по широкому світі мільйонів українців він повинен би стати осередком об'єднання і місцем оберігання національних надбань. Музей знаходиться в місці, яке далеке від т. зв. стратегічних теренів, отже є всі вигляди на те, що його не знищить війна, а цього ніяк не можна сказати про наші європейські осередки. Варто подумати над тим, щоб бодай найцінніші збірки, які мають різні наші установи, забезпечити в Українським Нац. Музеї.

МИХАЙЛО КРАТ
генерал-хорунжий

Симон Петлюра в 3-ій Залізній Дивізії під Бершадом (ІЗ СПОМИНІВ)

Була осінь 1919 року. Обидві українські армії — Наддніпрянська й Галицька відходили на захід після першої зустрічі в Києві з військами т. зв. Добрармії ген. Денікіна. Згідно з наказом Головного Отамана ми ухилялись від боїв із новим ворогом, бо була ще надія на якое порозуміння з московськими протибольшевицькими силами, за якими стояла переможна в першій світовій війні Антанта.

Так по довгих переходах 3-а Залізна Дивізія 11 жовтня станула на відпочинок у с. Четвертинівці й околиці на схід від м. Бершад на Поділлі. Я тоді командував 8-им пішим Чорноморським полком цієї Дивізії. Старшина й козацтво розійшлися по хатах на відпочинок по марші. Раптом відчинилися двері селянської хати, де перебував я зо штабом полку. Увійшов Симон Петлюра зо своїм ад'ютантом-сотником Доценком. Привітався з господарем хати, що чогось тоді порався коло дверей, а тоді вже привітавшись зо мною й моїми старшинами, дав наказ зібрати полк на вулицю села.

Наказ було негайно виконано. Команда "Струнко, вправо глянь!" Оркестра заграла полковий марш, у якому лейт-мотивом була мелодія: "Не пора, не пора". Потім, під рухи гимну Головний Отаман пройшов перед фронтом, а після цього наказав усім скупчитись коло нього (полк був невеликого стану — кількасот багнетів, як більшість полків нашої армії влітку 1919 року) і звернувся до чорноморців.

Головний Отаман, що його козаки залюбки звали "батьком Петлюрою", говорив, як батько до своїх дітей:

"Ось хлопці, досі ми мали надію, що вдасться якое порозумітись із "білими", бо ж ми й вони маємо одного ворога большевиків, але, мабуть, Господь у генерала Денікіна відібрав розум, бо він із нами й говорити не хоче, а каже нам скласти зброю, розійтись по хатах та ждати його мобілізаційних розпоряджень. А з Лівобережжя приходять до нас люди, повстанці й кажуть, щоб ми йшли визволяти їх від цих царських генералів, що знущються над нашим народом і хочуть повернути все по старому, щоб ніякої України не було та щоб знову наші селяни працювали на панів. Оттак хлопці! Як не здобудемо, то в дому не будемо! Завтра підете в наступ. Придбайте нової козацької слави та дайте білим такого прочуханця, як давали червоним під Вапняркою. Недаремно ж дав я Вам назву "Залізних".

Я бачив по лицях козаків, як вони відразу віджили по цих словах улюбленого отамана. Вони раділи, що скінчиться отой, безнадійний, без боїв відступ і незабаром зустрінуться вони в бою з ненависним ворогом.

Полк знову розійшовся по квартирах, коли Головний Отаман від'їхав, але я ще не мав змоги повернутися до штабу свого полку, як мене викликали до штабу дивізії. Там на гарній поляні, в прекрасний, соняшний, осінній день довелося мені вперше почути більшу про-

мову Головного Отамана. Симон Васильович часто відвідував наші військові частини. Навіть на фронті, під ворожим вогнем з'являвся, щоб своєю присутністю піднести духа козацтва, влити в нього віру в перемогу й в нашу святу справу.

Так і тоді — 11 жовтня 1919 року напередодні контр-наступу запорозького корпусу й 3-ої Дивізії — Головний Отаман хотів бути з військами, що були призначені до цієї операції.

Там, на цій поляні вже були зібрані: командант Дивізії — отаман (тепер ген.-хор.) Удовиченко та команданти полків: 7-го сіннього — Магеровський, властивий командир полку — полковник (тепер ген.-хор.) Вишнівський — був ранений під Вапняркою — 9-го Стрілецького — Чміль, гарматного — Чижевський. Були теж присутні старшини штабу Дивізії, що їх прізвищ вже не пригадую. Головний Отаман дозволив закурити і сам теж скрутив цигарку. А тоді поволив й з-тиха почав говорити. Це була незабутня промова, в якій було накреслено надзвичайно складну нашу ситуацію — політичну й воєнну. Головний Отаман зробив це без жадних прикрас, нічого не приховуючи.

Він сказав, що наш нарід, який і досі ще не набув національної свідомості, починає розуміти, що москалі всіх кольорів несуть йому лих: на Лівобережжі вибухають повстання проти Денікіна, а на півдні повстанці Григорієва, які ще так недавно (в початку 1919 року) виступали проти нас, пізнали большевиків і прийшли до нас під команду Григорієва — от. Юрка Тютюнника. З тих повстанців створено київську групу в складі двох дивізій — 5-ої та 12-ої. Їх названо "селянськими" дивізіями. В часі, коли нарід пробуджується й починає розуміти нас і наші прагнення, ми мусимо бути дуже обережні, щоб чимсь не заразити народніх мас. Протибольшевицький союз наш із Денікіним сильно скомпромітував би нас в очах цих мас. Але війна проти Денікіна була б на користь тільки большевиків. Боротьба проти Денікіна ускладнила б теж нашу політичну ситуацію, бо за Денікіним стоїть Антанта. Диктатор і уряд Галичини теж були за порозуміння з Денікіним. Тому ми вислали до Денікіна різні делегації з метою порозуміння з ним. В цьому ж напрямку працювали наші дипломатичні місії закордоном. Всі ці заходи не дали наслідків. Ми мусимо боротись проти ворога, який мілітарно й політично значно нас перевищує. Однак ми знаємо, що Добармія проіснує недовго, бо в ній немає ладу й вона не витримає війни проти червоних, проти нас і проти наших повстанців. Треба нам витримати й ми переможемо. Муси-

мо битись, бо іншого виходу не маємо; тепер іде справа не про що інше, як про саме існування нашої держави; zagrożена воля українського народу й його існування як нації. Тому що ми слабкі, мусимо вирвати ініціативу від ворога. Так вирішив штаб Головного Отамана на чолі з отаманом Юнаковим. Мусимо наступати. Набої відберемо від ворога. Наші ряди збільшаться, коли люди побачать, що ми рятуємо їх від московської навали.

Далі Головний Отаман із жалем розповів про те, що Диктатор і уряд Галичини відразу по переході Збруча, абсолютно не розуміючи загального положення та не вірячи в очевидний скорий кінець Добармії, весь час і то не тільки на урядових засіданнях, але й в своїй пресі поширювали погляд про обов'язкове порозуміння, а то й про союз із Денікіном. Ця акція, а особливо галицька преса, не могли не вплинути деморалізуючо на галицького стрільця, який безумовно перевищує нашого козака (в масі) національною свідомістю та дисципліною. Як відомо Галичина ступнево, впродовж 70 років дозрівала до свого славетного 1 листопада, а Наддніпрянську Україну пробудили громи революції "окрадену" і позбавлену навіть почуття національної відомскалів окремішності. Але саме тому це стрілецтво, маючи віру в свій провід, напевно в боях проти "білих" не викаже того гарту й тої мужності, яку виказало у війні проти поляків та в наступі, разом із запорожцями, на Київ проти большевиків. Тому Штаб Г. О. визначив до складу ударної групи виключно наддніпрянські частини — Запорізький Корпус і 3-ю Залізну Дивізію.

По від'їзді Головного Отамана всі ми мовчали, повні враження від його слів, таких щирих і так змістовних. Тишу перервав отаман Удовиченко: "Отже панове! Завтра наступ, набоїв обмаль. Сили наші не дорівнюють денікінцям. Вся надія виключно на маневр. Прошу його широко застосувати".

12 жовтня 7-ий Синій Полк у зустрічному бою під с. Войтівкою розбив денікінців, захопивши це село й село Демидів. Того ж дня Чорноморці, застосувавши глибокий обхід позиції ворога, на голову розбили ворожий 50-ий Білостоцький полк, захопивши село Баланівну й коло 600 полонених із кулеметами. В цей же час запорожці погромили Симферопільський офіцерський полк. 13 жовтня ми захопили м. Баршад. Денікінці кидали свої табори й втікали за річку Бог. 5-та російська дивізія була майже знищена.

До цієї перемоги виразно спричинились відвідини Головного Отамана напередодні рішучого бою. Симон Васильович зумів у пригнобленні довгим відступом козацькі душі — влити живого духа та бажання перемоги.

В 30 річницю мученицької смерті нашого Головного Отамана хай цих кілька слів будуть замість квітів на його могилу в чужій землі.

З боротьби за український університет у Львові

(СПОМИН УЧАСНИКА)

В осені 1905 р., по скінченні гімназії в Тернополі, переїхав я був із родиною на постійний побут до Львова. Сповнилася моя молодеча мрія мешкати постійно в столиці краю, як вільний *civis academicus*. Тут, у гурті молодих — також із інших осередків краю — треба було включитися до боротьби за український університет, до чого ми — тернопільці, мали добру підготовку в тасмному учнівському самоосвітньому гуртку найсвідоміших учнів класичної гімназії й реальної школи. На щотижневому зібранні ми обговорювали в гуртку в Тернополі різні питання, м. ін. і боротьбу за український університет у Львові, чим ми дуже були запалювалися та постановляли по скінченні середньої школи втягнутися активно в цю боротьбу. Це тим більше, що боротьба із кожним роком загострювалася. В нашій живій пам'яті була сецесія — вихід українських студентів у Львові в 1902 р. Ми ще в гімназії над цим живо дискутували.

Вже в осені 1905 р. прийшлося нам демонструвати проти австрійсько-польської університетської адміністрації, домагаючися української мови при іматрикуляції — при вписі до університету. Очевидно, польська влада цьому рішуче противилася й гостро поборювала наші домагання, не дозволяючи на збори студентів у будинку університету при вулиці Миколая. Приходило до перепалок між студентами поляками й українцями. На коридорах будовано барикади з лавок, витяганих із клас. Особливо вигідною для українців була третя зала, де відбувалися звичайно виклади для теологів. Поляки барикадувалися від сторони ректорату. Коли барикади були готові, витягали з великих скринь поліна, що служили, як топливо, і ці поліна подавано товаришам, що були на вершку барикад, щоб ними засипати ворога на другій барикаді.

Вже з самого початку, себто від 1905 р. провідником цієї акції став стрункий, міцний студент прав, Адам Коцко, що вів її до своєї трагічної смерті в дні 1 липня 1910 р., яка стрінула його в боротьбі за університет від ворожої револьверової кулі на таких же барикадах.

Взагалі період 1905 - 10 р.р. був дуже бурхливим у житті міста Львова. Не тільки університетська молодь хвилювалася, але і всі мешканці міста. Був це час боротьби за допущення широких мас до безпосередніх ви-

борів в т. зв. V-ій Курії, за нову виборчу ординацію до парламенту у Відні. Пролетаріат міста Львова особливо живо цим інтересувався, брав участь у різних вічах, зібраннях та вуличних маніфестаціях, аранжованих переважно соціал-демократами. Часто промовляли Ігнатій Дашинський, вправний бесідник, Гудець, Ліberman, Діамант та інші. Живу участь у цьому брали й українці — як Микола Ганкевич, Семен Вітик, Мелень, брати Темницькі, і інші.

Не позаду були в таких акціях і студенти українці. Публічні вуличні зібрання за виборчою ординацією були переважно на площі Гонсевського. Часто такі зібрання кінчилися походом під пам'ятник Адама Міцкевича в центрі міста. Тут також промовляли голосно всі бесідники, бо гучномовців тоді ще не було. Такі публічні зібрання розганяла кінна державна поліція, шаржуючи шаблями. Пригадую собі одного разу загнала нас поліція в кут на Трибунальську вулицю. Звідти я та інші вийшли сильно покривавлені. Жінки воювали парасольками, і це бентежило коней. Наші з часом знайшли спосіб і на коні: ловили коней за ніздрі, і кінь утихомирювався. Вірним нашим союзником був редактор опозиційного до "владі імущих" тижневика — Ернест Брайтер, син багатого залізничного підприємця. Він вийшов у роді 1907 з V-ої Курії, (з дільниці II-гої м. Львова на Городецькому передмісті) послом до віденського парламенту. Був там так зв. "диким" послом і співпрацював із українським парламентарним клубом. По розпаді Австрії він один з поміж поляків заявлявся публічно за поділом Галичини і за признанням самостійности Західній Україні.

З часів боротьби за український університет згадаю з моїх часів часті конфлікти з державною польською поліцією, яка окружувала нас при виході з університету або при виході з університетської бібліотеки під час наших демонстрацій в університеті. Часто тоді придержували нас на поліції, робили допити й записки; звичайно по кількох годинах нас випускали на волю.

23 січня 1907 р. українські студенти зробили нелегальне віче в III-ій залі університету в головному коридорі першого поверху. Там постановили піти до ректорату. Однак до нього дверей були замкнені. Делегати в чи-

слі коло 15 осіб постановили чекати під дверми ректорату, аж до виходу якоїсь відповідальної особи. Довго ми чекали під проводом студента прав, Осипа Назарука. Вкінці вийшов із ректорату секретар його, професор Віняж, запеклий україножер. Ми запиталися про здійснення наших домагань, а коли дістали негативну, провокативну відповідь, один із товаришів ударив його гуцульським топірцем у голову, заломивши чашку. Це розлютило університетські власті, які спроводили державну поліцію. Вона оточила нас при виході з університетському будинку і завела серед вереску шовіністичної польської товпи на поліцію, де тримали нас до другої години ночі, а по переслуханні випускали на волю. Було там тоді коло сотні студентів-українців із університету й з політехніки десять дальших.

Вночі з 31 січня та 1 лютого 1907 р. всі ці студенти були на розпорядження намісника Потоцького заарештовані і спроваджені до арештів слідчого суду при вулиці Баторія. Там порозміщувано нас у тісних келіях, часто в суміш із кримінальними злочинцями. Келії були так заповнені, що напр. в одній малій кімнаті до другого і слідуючих ліжок можна було дістатися тільки скачучи через інші ліжка. Крім ліжок було ще місце на вонючий "кібель". Цей тільки зрозуміє цю погань, хто сам її пережив. "Кібель" виношувано тільки раз на добу. Згодом ми діставали харчі з комітету пань-українок, до яких м. ін. належали Марія Білецька, Шеховичева і ін.

Кримінальні типи, з якими прийшлося нам сидіти разом, відносилися до нас по більшій часті з респектом, але часом злодійська натура вилізала, як "шило з мішка". Пригадую собі такий факт:

Один із товаришів просив ключника, щоб купив йому пачку тютюну за 24 центи. "Співтовариш" хотів скористати з того і просив купити також йому тютюну, але грошей не дав. Коли ключник вручив нашому товаришеві тютюн — також і для "співтовариша", цей останній домагався звороту мнимої решти грошей, яких взагалі не дав, і зробив велику авантуру на "ввесь кримінал", в що силою факту мусіла вмішатися управа в'язниці.

Коли наш побут у в'язниці продовжувався й ніяких переслухань не було, ми під час тижневої візитації в'язниці президентом карного суду — Пшилуским, домагалися випущення. Нам відповіли, що проф. Віняж, головний свідок, є в шпиталі і не можна його сконфронтувати з нами, щоб він пізнав, хто його побив. Був це викрут, бо люди на волі переказували нам, що проф. Віняж уже ходить по вулиці, а конфронтації не було. Щоб справу приспішити, ми ухвалили почати голодівку.

Пригадую собі, що почали її в середу в год. 18-й, про що ми повідомили управу в'язниці. Управа, незважаючи на це, доставляла нам в'язничний харч. Але ми викидали його на коридор. Очевидно, що пані з комітету не доставляли нам більше харчів. Тоді то щойно почався "рух" у Відні. Газета "Нойе Фрайе Прессе", найповажніший і найбільший денник у Відні, помістив алярмуючу вступну статтю у прихильному нам тоні. Була вона п. з. "Сотня академіків гине в застрашуючих умовах у в'язниці". Преса взивала міністра судівництва, Кляйна до інтервенції, вказуючи на погані наслідки байдужности судових властей. Пущено в рух телефони, бо ці факти рознесли часописи по цілому світі.

Наслідок інтервенції був негайний: розпоряджено конфронтацію, з'явився до неї і проф. Віняж. Очевидно з цієї конфронтації нічого не вийшло, бо проф. Віняж нікого не пізнав, а також і інші свідки університетських подій не пізнавали нікого з учасників бійки в університеті. Голодівка студентів тривала до год. 15-ої в неділю. Товариші трималися солідарно і не згодилися на звільнення частини студентів. Вкінці суд під натиском Відня випустив усіх на волю.

Комітет подбав, що всіх випущених студентів відправлено тріюмфальним походом вулицями м. Львова до нововибудованої "Народньої Гостинниці", при вул. Сикстуській. Тріюмфальний перехід виголоджених і немічних студентів підніс на душі львівських українців, а поляки скаженіли від злості. Перед входом до Народньої Гостинниці, від вул. Костюшки, вийшов на балкон посол д-р Льонгін Цегельський і грімким голосом вітав нас — студентів. Цей момент належав до найприємніших споминів не одного з нас! Ці всі події відбулися широким гомоном по цілій Галичині й далеко поза її границями.

Про перебіг випущення нас на волю донослося і до віденських поляків. Польський письменник Генрик Сенкевіч, перебуваючий тоді в Швейцарії, у відповідь на прихильні нам статті в "Нойе Фрайе Прессе" (відносно голодівки), помістив у часописі "Вінер Цайтунг" статтю проти українців, оклеветуючи студентів, що робили голодівку "з біфтексами". Група українських студентів, у числі коло 15 внесла проти Генрика Сенкевіча судову скаргу за клевету. Головний процес перед окружним судом у Відні скінчився засудом Г. Сенкевіча на триста корон кари.

Очевидно боротьба за український університет у Львові продовжувалася й загострювалася кожного року, щораз більше, аж дійшло до трагічної смерті ст. Адама Коцка в дні 1-го липня 1910 р.

Пізніше боротьба за український університет у Львові перенеслася на політичний терен віденського парламенту, де австрійський уряд збільшив число українських катедр у львівському університеті покищо до числа 10. В часі 1-ої світової війни уряд зобов'язався заложити український університет у Львові, але відклав здійснення цієї справи аж до закінчення війни, яка скінчилася розвалом австро-угорської монархії.

Для пам'яті будучих поколінь подаю список тих, що були тоді ув'язнені й переводили голодівку. Подаю з пам'яті, тому можуть бути певні неточності, радше поминення декого з товаришів. Всіх було около 100 студентів. Я пригадую таких:

I. Група: Студенти філософії

1. Бажалук (ім'я?), 2. Блюй-Омелькович Петро, 3. Булка Омелян, 4. Бучинський (ім'я?), 5. Вахнянин Богдан, 6. Демчук Осип, 7. Гонтарський Іван, 8. Грех Володимир, 9. Гавдяк Тадій, 10. Гоза Теодор, 11. Залеський Тадей, 12. Зубрицький Володимир, 13. Калитовський Олег, 14. Карманський Петро, 15. Кічун Гриць, 16. Крип'якевич Іван, 17. Лісікевич Осип, 18. Ліськевич Дмитро, 19. Ляхович Василь, 20. Мануляк Володимир, 21. Онеер (ім'я?), 22. Паламар Гриць, 23. Підлужний (ім'я?), 24. Поцюрко (ім'я?), 25. Поліха Теодор, 26. Рахманський (ім'я?) (з Придніпрянщини), 27. Ривюк Омелян, 28. Сілецький Володимир, 29. Смулка Лев, 30. Срібний Осип, 31. Ставничий Теодозій, 32. Січинський Мирослав, 33. Солодуха Михайло, 34. Тиховський Іван, 35. Флунт Іван, 36. Форостина Євген, 37. Ціхов-

ський Лев, 38. Чумак Євген, 39. Майдицький Роман, 40. Шурак Володимир.

II. Група: Студенти прав

1. Береза Сидір, 2. Білинський (ім'я?), 3. Боднар Михайло, 4. Будзиновський Осип, 5. Галушинський Микола, 6. Дольницький Степан, 7. Домбчевський Роман, 8. Західний Михайло, 9. Зволінський Петро, 10. Коковський Франц, 11. Коритовський Тарас, 12. Крат Павло (з Придніпрянщини), 13. Кук Ілля, 14. Кульчицький Дашинич Роман, 15. Кульчицький Цмайло, 16. Комаринський Роман, 17. Левицький Богдан, 18. Левицький Володимир, 19. Левицький Олександр, 20. Левицький Роман, 21. Лещій Юліян, 22. Лисяк Павло, 23. Магальяс Семен, 24. Назарук Осип, 25. Питляр (ім'я), 26. Паліїв Омелян, 27. Пронишин Тимотей, 28. Скрипчук Василь, 29. Сохацький Іван, 30. Ткачук Захар, 31. Утриско Осип, 32. Фроляк (ім'я?), 33. Фільц Михайло, 34. Цяпка Іван, 35. Черкавський Олекса, 36. Юхнович (ім'я?), 37. Яворський Матвій.

III-я Група: Студенти політехніки

1. Васюта Осип, 2. Кравців Михайло, 3. Левицький Остап, 4. Секунда Лев, 5. Секунда Тадей, 6. Терлецький Гриць...

IV. Група: Студенти медицини

1. Гасюк Степан, 2. Коновалець Володимир, 3. Крисоватий Яким, 4. Чабак Богдан.

V. Група: Студенти теології

1. Кравець (ім'я?), 2. Орун Захарій.

VI. Група: редакторів-репортерів

1. Кушнір Володимир, 2. Весоловський Ярослав.

О. КОЗЛОВСЬКИЙ, секретар УТГІ

“УКРАЇНСЬКИЙ ТЕХНІЧНО - ГОСПОДАРСЬКИЙ ІНСТИТУТ” ЗА НІМЕЦЬКОЇ ВЛАДИ (1939–1945)

На початку 1939 року політична ситуація в Європі почала загострюватися. І ось, 15 березня, коли я вранці в 7 годині відкрив радіо, щоб вислухати найновіші справи чеської телеграфічної агенції, почув щось незвичайне. Заповідь увесь час повторював коротке звідомлення, яке починав словами: Увага! увага! і далі зазначав, що на територію республіки вступило німецьке військо, влада республіки, мовляв, закликає населення заховати спокій і підпорядковуватися вимогам німецької військової команди.

Наскоро поспідавши, я поспішив на площу перед подебрадським замком, в якому в той час (в чотирьох кімнатах) був розташо-

ваний “Український Технічно-Господарський Інститут” (УТГІ). На площі вже купками стояли подебрадські мешканці та тихо між собою розмовляли. Приблизно по 10 годині почали проходити через Подебради в напрямку на Прагу німецькі моторизовані частини. Штаб чеської дивізії, що мав тимчасове приміщення в Подебрадах, нечинно приглядався до маршу німців. На вулицях появилася німецька польова жандармерія з зеленими пасками на рукавах і почала кермувати рухом. В готелі “Заложна” напроти замку розмістився штаб німецької бригади, а на мурах появилися німецько-чеські оголошення й накази.

Ще перед приходом німців, українська

колонія в Подебрадах, з огляду на тривожний час, обрала управу колонії в складі: професор В. Доманицький, лектор О. Безпалко й секретар О. Козловський. Управа одержала уповноваження заступати колонію перед владою. О. Безпалко з особистих міркувань скоріше за складу управи вийшов. Другого дня по приході німців управа зійшлася в помешканні канцелярії УТГГ і по пораді з іншими членами колонії, що забігли до УТГГ, було рішено зайняти вичікуюче становище та рекомендувати членам колонії без потреби не з'являтися на вулицях.

По кількох днях німецький Червоний Хрест оголосив, що для бідного населення будуть роздавати безплатно харчі. І справді, одного дня з'явилися німецькі польові кухні й почали роздавати населенню добру м'ясну юшку, хліб, цукор. Управа колонії порадила своїм членам, які, в порівнянні з чехами, найбільше харчів потребували, утриматися від участі в цій акції, що всі солідарно виконали і здобули собі пошану в чеських національних колах, які пильно поглядали на нашу поведінку.

Пройшло щось зо два-три тижні і одної днини до канцелярії УТГГ в замок, де, невідлячись на події, урядування не припинялося, ввійшов старший, сивуватий військовий у ранзі майора і запитав, чи може він говорити з директором Інституту. Я його зараз же провів до сусідньої кімнати, де містилася бібліотека УТГГ і кабінет директора. На щастя, проф. Фролов, що був тоді директором, і лектор О. Безпалко були присутні. Майор відрекомендував себе комендантом м. Подебрад (Ortskommandant). Довідавшись, що в Подебрадах є численна українська колонія та УТГГ, він, мовляв, уважав своїм обов'язком з нами познайомитись, запитати про наші потреби й довідатись, чи не робили й не роблять українцям в Подебрадах чехи якихось прикрощів. Майорові чемно подякували за увагу, зазначивши, що на поведінку чехів скарг нема, бо ми з ними самі порахуємося (що чеські кола знову були прийняли з признанням, бо в дійсності прикрощі були: на приклад, чеська товпа, як тільки д-р Бенеш ще перед приходом німців виголосив загальну мобілізацію проти німців, викрикувала на вулицях, щоб українців вилупити в Ельбі, на деякого плювали, деякого чинно образили і т. д.). Що ж торкається наших потреб, то, як політичні емігранти, маємо до німецької влади одне жадання — толерувати наші національні визвольні змагання. Майор уважно вислухав і сказав, що це останнє перевищує його компетенції, але коли ми подамо йому все ясно виложене на папері, то він пропонує свій вищий владі. Умовилися, що

він прийде до канцелярії УТГГ за кілька днів, а українська колонія виготовить за цей час своє немомандум, що й сталося.

На цьому й закінчилися стосунки УТГГ з німецькою військовою владою. В дальшому, хоч більша частина замку й була зайнята військом, німецькі вояки тримали себе чемно і в житті УТГГ та колонії не втручалися.

Після скасування чеської самостійності і по проголошенні Протекторату Чехії й Моравії, почали скрізь, поруч із чеськими, запроваджувати німецькі цивільні уряди (ландрати) і німецьку поліцію (Гестапо). Подебради спочатку були підпорядковані ландратові в Коліні. Всім українцям відібрано Нансенівські паспорти і видано німецькі "Фремденпаси". З розпорядження німецьких урядів всі приватні статутів організації мусіли предложити чеській поліції урядові, раніше видані, дозволи на існування і одержати підтвердження перереєстрації. УТГГ, СПУГА й ТПУГА виконали це розпорядження.

Дирекція УТГГ увесь час підтримувала зв'язок із празькими українськими колами, щоб бути в курсі подій. У Празі ми довідалися, що догляд за всіма українськими школами, установами й організаціями німці перебирають на себе, при чім школи будуть підпорядковані проф. д-р Баєрові і від нього будуть одержувати інструкції щодо дальшої чинності. Всі українські організації для зносин із німцями одержали посередника — так звану Установу Довіря (Vertrauenstelle) на чолі з українцем, якого призначали німці (першим був радник Тисовський, другий проф. Бандровський).

Дирекція УТГГ виготовила відповідне меморандум про чинність УТГГ у минулому та про його пляни на майбутнє і це все предложила д-р Баєрові. Цей останній, на аудієнції, заявив директорів проф. Фролову, що з огляду на спеціальний характер нашої школи, як політехніки, він доручив догляд за нею ректорові Німецької Високої Технічної Школи в Празі, до якого і належить звертатися за всіма вказівками.

Дирекція почала робити заходи про побачення з цим новим "начальством". Одного дня ми цсвідалися, що він є в Подебрадах і має тут виклад. Я одержав доручення з ним побачитись і запитати його, чи при цій нагоді він не відвідає нашу школу і які має відносно неї директиви. Ректор прийняв мене чемно, але заявив, що справа для нього нова. Він, мовляв, одержав від проф. д-ра Баєра матеріали про УТГГ, але не встиг їх розглянути. Тепер він не має часу відвідати нашу школу, але невдовзі він спеціально для цього прийде до Подебрад і познайомиться зо школою і з ре-

рівництвом. Більше з ним УТГІ стосунків не мав, бо фактично з усіма німецькими надрядними чинниками зносився або безпосередньо, або через Українську Установу Довір'я.

Отже, як я зазначив, проф. д-р Баєр, якому було підпорядковано все українське шкільництво в Чехії, долею УТГІ не цікавився. Взагалі, підлеглість і правне положення УТГІ за часів німців були дуже неясні. Чеське міністерство хліборобства, яке затвердило статут Інституту і провадило шкільно-контрольні функції за увесь час існування Української Господарської Академії, по її ліквідації відмовилося включити УТГІ до реєстру підпорядкованих йому шкіл і перестало цікавитись Подєбрадським українським осередком. Останній припис м-ва хліборобства був такого змісту, що, мовляв, Інститут передається під зверхність Спілки Професорів УГА, як нової статутної організації, зареєстрованої міністерством внутрішніх справ, і надалі ця Спілка нестиме відповідальність за чинність УТГІ. Але чеське м-во внутрішніх справ не мало шкільного департаменту, як це мало м-во хліборобства, тому, переводячи загальний нагляд за зареєстрованими ним організаціями, не могло виконувати функцій надрядного шкільного уряду (інспекція навчання, кваліфікація персоналу, затвердження планів навчання і т. д.). Отже Інститут не мав над собою ніякого компетентного органу, який доглядав би за його шкільно-навчальною чинністю. Це було й добре, і зле. З одного боку, нібито повна свобода руху, але, з другого боку, являлась нагода для наскоків випадкових чинників при відсутності для УТГІ оперття на якийсь вищий уряд. Приходилось уважно приглядатись до обставин місця й часу, пристосовуючись найбільше до поліційних вимог окупаційних урядів.

Нарешті за посередництва Української Установи Довір'я в Празі Інститут знайшов німецький уряд, охочий цікавитися справами Інституту. Це був німецький цензурний уряд при уряді німецького міністра для справ Чехії і Моравії Франка; він містився в розкішному палаці, перебудованому за великі гроші для д-ра Бенеша, як кол. міністра закордонних справ. На чолі цього цензурного уряду стояв дивним збігом обставин теж д-р Баєр, але лише соіменник проф. д-ра Баєра, про якого згадувалось вище. Це була молода, амбітна людина, що свою кар'єру в нацистських колах завдячувала протекції райхс-маршала Герінга. В дальшому цей уряд перебрав на себе контроль видань Інституту і захист перед посяганням на УТГІ інших, некомпетентних урядів, за винятком, розуміється, Гестапа.

З менту перебрання влади цивільними

німецькими урядами Інститут мусів, як і ціла Чехія, найбільше рахуватися з вимогами Гестапа. Всі непорозуміння з місцевими чинниками Гестапа вдалося мирно ліквідувати часто за допомогою голови нац. соц. партії в Подєбрадах Клявзніцера (бувш. с. д.), який дуже доброзичливо ставився до українців. Іноді ці непорозуміння мали анекдотичний характер. Наприклад, було донесено німцям, що в канцелярії Інституту висять портрети Маркса й Сталіна. Виявилось, що якісь особи, чи з неповідомленості чи зо злої волі вказали на портрет чернігівського статистика Шлікевича, як на портрет Маркса, а на портрет Івана Франка (у вишиваній сорочці з довгими вусями), як на портрет Сталіна. Поважніша справа була з доносами на заступника директора УТГІ лект. В. Сопіцького, із-за яких він мало не попав до концетраку. Клявзніцер поміг його повній реабілітації. Багато й інших дрібних послуг для УТГІ у справах дошкульних (документація, порука, мешканеві справи, інформація і т. п.) зовсім безкорисно робила ця симпатична людина.

Одного дня до канцелярії УТГІ ввійшов високий, добре збудований німець в уніформі Гестапа, в супроводі перекладчика-чеха і представився, що він командирований якимось центральним для Сходу Європи урядом, що містився у Відні. З великого портфелю, що його він мав, вийняв жмут паперу, що був обгорточним папером для наших друків до Галичини, і запитав, чи посилки, які посилались в цьому папері, є наші. Коли ми це підтвердили, тоді він показав на зворотній стороні цих обгорток мішанину якихось поміток, фігурок, хрестиків, чисел, які без ладу й складу там містились, і запитав, що це значить. Я тим був заскочений і спочатку не міг дати пояснення. На щастя присутній при цьому співробітник канцелярії Ж. розшифрував, що це наш експедитор Д., людина мистецьки заложена, але трохи нервова, під час праці любить на заготовлених частинах обгорточного паперу робити всякі начерки, провадити обрахунки, а потім до того паперу загортає книжки і так їх посилав. Треба було прикласти багато зусилля, щоб переконати ретельно гестапівця, що це безповідальний вчинок нервової людини, а не таємне (шифроване) листування з членами підпільних українських організацій на Волині й в Галичині.

Другим разом (це сталося після атентату на Райхспротектора Чехії й Моравії Гайндриха), в 9 годин вечора, коли я сидів у канцелярії сам, постукали в двері і увійшли: чеський комендант жандармерії, якого я добре знав, і цивільна людина мені невідома. Останній показав мені металевий знак і сказав, що

він із доручення Гестапа в Коліні має мене дещо запитати. Першим питанням його було, яку я функцію маю в православній парафії в Подєбрадах. Я відразу зрозумів, про що йому йде, тому на зовні спокійно відповів, що в Подєбрадах православної парафії нема. Далі на запитання я пояснив, що в канцелярії УТГГ зберігається церковне устаткування парафії, що існувала при кол. Українській Господарській Академії в Подєбрадах, але релігійні потреби подєбрадських українців задовольняють українські духовні з Праги. На вимогу гестапівця я це устаткування пропонував. Взявши від мене підпису, що в Подєбрадах українці не будуть провадити жадних православних церковних відправ, проголосив, що все устаткування підпадає конфіскації і він його забирає з собою (книжки, ризи, чаша, Св. Антимінс, кадило, хрест і т. д.). Ця репресія була реакцією на атентат, бо українці користувалися для Богослужень приміщенням чеської православної церкви в Празі на Реслеровій вулиці, а в підвалах цієї церкви переховувалися атентатчики. Відсіля пішла нагінка на українські православні церковні організації в Чехії. Як свою "жертву вечірню" гестапівець арештував і вивіз з Подєбрад вчителя Н., кол. студента УГА, що прийняв сан і деякий час священствував на Закарпатті, а до Подєбрад дістався в 1939 році після окупації його мадярами. Не будь його цією жертвою був би хтось із персоналу УТГГ.

Німецькі політичні уряди заздрисним оком дивилися на те, що взаємовідносини між українцями й чехами в Подєбрадах продовжують бути дружніми. Згаданий вже вище Клявзніцер прибіг увесь затривожений до Секретаріату УТГГ після того, як українська колонія в Подєбрадах масово прийняла участь у похороні старости Подєбрадського спортивного товариства "Сокіл" д-ра Вондровича, що дуже прихильно до нас ставився. Що правда, похорон був величавий і випав, як демонстрація, а українці йшли за своїм вінком в чолі походу. Ми переконали Клявзніцера, що жадної участі в протинімецькій демонстрації українці не думали брати, а прийшли віддати останню пошану людині, яка була для них добродієм.

В кінці травня 1943 р. почали прибігати до канцелярії УТГГ поодинокі члени української колонії в Подєбрадах і показували урядовий припис до п'яти днів опустити місто і оселитися в селі, що було кожному визначено. Такий припис одержало щось із 12 родин, в більшості приналежних до персоналу УТГГ. Коли звернулись до німецького комісара міста д-ра Меснера з запитом, то він відмовив дати пояснення, але при цій нагоді від нього

довідались, що і решта членів колонії одержить подібні декрети, як тільки для них буде підшукано помешкання в різних селах повіту. Інтервенціями в повітових урядів і в Празі вдалось це розпорядження уневажнити. Далеко пізніше ми довідались про причину дивовижного розпорядження, яке грозило для УТГГ катастрофою. Призначений замість зареєстрованих — старости міста Цанькаржа (цілу окупацію просидів в Дахау) та його заступників Яроміра Кергарта (згинув в Освенцімському концентраційному таборі) й Франтішка Годача (був застрілений) урядовий комісар німець д-р Меснер носився з думкою зробити Подєбради чисто німецьким відпочинковим містом, а тому всі не-німці мали бути з Подєбрад виселені. Щоб чехам не було обидно, то виселення він вирішив почати з українців, яких у Подєбрадах було (разом із родинами) щось із 50 душ. Спочатку він звернувся до німецьких вищих урядів про дозвіл спроводити подєбрадських українців в Україну (в той час окуповану німцями). В цьому йому було відмовлено. Тоді він випрацював план розселення їх в адміністративному порядку по селах повіту і був дуже невдоволений, коли вищі чинники його план загальмували.

Це своє невдоволення д-р Меснер виявив пізніше у своєму ставленні до УТГГ. Історичний подєбрадський замок короля Юрія, в якому містилися головні установи Академії, а після її ліквідації — УТГГ, зареєстровала німецька цивільна влада для влаштування в ньому німецької школи (Heimtschule). Всі мешканці замку одержали приказ звільнити приміщення, а міський уряд мав приділити їм нові помешкання в місті. Для всіх мешканців (чехів) і чеських установ, що містилися в замку, таке приміщення знайшлося, лише УТГГ не вдалось одержати від міського уряду; все не було відповідного приміщення. Комісар д-р Меснер вперто твердив, що для нас помешкання в Подєбрадах немає і радив нам перебратися в сусіднє невелике містечко — Печки або на село. Справа тяглася два місяці, день-у-день ми відвідували міський уряд (будівничий, що впоряджував замок на школу в спішному порядку, грозив нам, що коли ми чимскріше не виберемося, то він викине нас на вулицю) і нарешті за допомогою наших приятелів (вже згаданого Клявзніцера, потім подєбрадського купця Корця, що мав великі зв'язки в німецьких колах, а пізніше при поверненні був повішений своїми земляками-чехами та інш.) вдалось в комісара д-ра Меснера здобути ордер на досить пристійне приміщення на периферії міста у віллі п. Гільбертової, дякуючи їй тому, що ця вілля, хоч і вважалася зареєстрованою виключно для німець-

ких потреб, не була зайнята, бо німці боялися там у такому віддаленні від центру міста мешкати.

Постійні утруднення, які сипалися на УТГІ від німців, робили враження свідомої політичної лінії, яка мала на меті примусити Інститут до самоліквідації. Складна процедура висилки лекцій до так званого Генерал-Губернаторства, ще складніша процедура переказу грошей курсантами за одержані лекції, кількаразове закриття нашого конта в Краківському Комерційному Банку і, конфіската пакунків з студійним матеріалом і тому подібні перешкоди затроювали нам життя. А головне нагінка йшла за нагінкою і кінця не було видно.

В осени 1944 року в колах УТГІ виринула думка, чи справді не перевести УТГІ до Берліна, як це не раз натякали німці, або чи не відкрити там бодай філію УТГІ, яка б посередничала в зносинах із краєм. Після роздумувань і пересправ з берлінськими українськими колами висунено проєкт створити експозитуру УТГІ в Берліні під патронатом Українського Наукового Інституту в Берліні. Директор УНІ проф. І. Мірчук поставився прихильно до цього проєкту і треба було тільки устійнити технічну сторінку справи. Використовуючи нагоду (УІК у Кракові мав у Лібені, в Райху, харчові продукти, одержані від швейцарського Червоного Хреста, цукор, крупу, порошокове молоко і т. п. і певну частину їх прицілив для персоналу УТГІ, а одержати їх виїхали проф. Комарецький і лект. К. Ніщененко) проф. Комарецький заїхав до Берліну і конферував із проф. Мірчуком.

В загальному домовилися так: Проф. Мірчук, як директор Українського Наукового Інституту в Берліні, погоджується, якщо вплине відповідна пропозиція від Дирекції УТГІ, прийняти новостворену Експозитуру УТГІ в Берліні під свій патронат, даючи їй рівночасно приміщення (дві кімнати) в забудованнях УНІ. Експозитура має повну самостійність у веденні своїх справ, інформує лише директора УНІ про працю місячним звітом, який евенуально може бути предложений міністерству освіти, якому підлягає УНІ. Прийняття Експозитури під патронат УНІ узалежнюється від згоди на це міністерства освіти, однак, не передбачається в цьому більших труднощів. Було підкреслено, що Експозитура є фінансово незалежна і ні в якому випадку не обтяжить коштів УНІ, а приміщення УНІ дає безплатно.

По повероті з Берліну проф. Комарецький скликав 28 жовтня 1944 Загальні Збори СПУГА, на яких й було ухвалено відкрити Експозитуру при УНІ і керівником призна-

чити проф. В. Іваніса. Також туди мав виїхати секретар Козловський для налагодження праці. Надсилаючи формальне прохання про дозвіл на відкриття Експозитури, директор проф. Комарецький у листі пророчо зазначив, що "події йдуть таким швидким темпом, що невідомо, чи встигне Експозитура належно розвинути свою діяльність". І справді, поки наше подання проходило через нацистську бюрократичну машину, воєнне положення Берліну ставало таке, що сам УНІ почав думати про евакуацію. Отже з цього проєкту нічого не вийшло. УТГІ мав тільки з цього ту користь, що коли в осени 1944 року в Берліні виринула справа закриття УТГІ і висилка його персоналу на працю в "рістунгіндустрію", то проф. Мірчук виступив в обороні УТГІ і поміг цей неприємний проєкт ліквідувати.

За демократичних порядків у Чехословацькій Республіці українське видавництво в Подєбрадах користувалося повною свободою, і ні разу не ввійшло в якусь колізію з урядами. Німецька цивільна влада поставилася з підозрою як до доцільності існування УТГІ взагалі, так зокрема до його видавничої чинності. Спочатку через чеські цензурні уряди, а пізніше й безпосередньо німці пред'явили вимогу, щоб усі видання Інституту були пред'явлені на попередню цензуру і щойно після одержання дозволу від цензури ці видання можна кольпортувати замовникам. Таку вимогу Інститут одержав від установи, що називалася *Parteiamtliche Pruefungskommission zur Schutze N. S. Schriftums — Leiter Dr. Kopke*. В другій половині листопада 1942 Дирекція виготовила меморандум, в якому зазначила спеціальний характер видань УТГІ, що є скриптами, і висилають їх лише курсантам УТГІ, і проф. Комарецький та лект. Безпалко передали його д-р Кепке. Потім зібрали кілька комплектів усіх видань і ми втрьох — проф. Комарецький, лект. Безпалко і я — повезли їх німецькій цензурі. В розмові з заступником д-ра Кепке, вже згаданим, д-ром Басром виявилось, що він компетентний давати дозвіл на кольпортж у межах так званого Протекторату Чехії і Моравії. Оскільки ж ми маємо своїх головних відбирачів на території так званого Генерал-Губернаторства, то мусимо одержати ще спеціальний дозвіл від цензури цього уряду, яка є автономна у своїх рішеннях. Іншої ради не було і ми мусіли на це гриступити, бо в практиці це вийшло так, що краківська митниця всі наші підручники затримувала і після певного часу повертала нам назад із поміткою "не допускається" або просто їх нищила. Між тим процензувати яких 80 підручників, а головне зреферувати зміст

кожного підручника німецьким цензурним бонзам, на це треба було довшого часу. Дирекція УТГІ побоювалася, що ця справа взагалі не буде ніколи полагоджена і німці діб'ються свого, себто самоліквідації Інституту. Велику поміч в полагодженні цієї справи подав нам УЦК на чолі з проф. д-ром В. Кубійовичем, який добився прискореної цензури наших підручників. Зокрема тут із подякою треба згадати прихильне ставлення до нашої справи О. Скорописа-Йолтуховського, мобілізованого німцями для праці в цензурі.

Нарешті після довгих митарств, під час яких ситуація здавалася безнадійною, д-р Баєр покликав Дирекцію УТГІ і оголосив перший список тих видань, які вже дозволено УТГІ колюпортувати на теренах Галичини й Волині. Це були підручники виключно технічно-господарських дисциплін. Дирекція з жахом побачила, що найбільш популярні курси, які були основою навчання на курсах Українознавства і Високої Школи Державних Наук, як також підручники англійської та французької мови, не включені в список. Почали робити нові заходи, нові прохання. В дальшому цензура обіцяла дозволити до обігу підручник Політичної Економії проф. М. Добриловського під умовою, що до цього підручника буде доданий окремий розділ про націонал-соціалістичні економічні теорії й напрямки. Що ж торкається решти підручників, то, недивлячись на всі заходи, дозволу на їх

поширення в Галичині й на Волині Інститут не одержав. До таких підручників належали: "Історія України" проф. Славінського, "Фізична Географія України" доц. д-р Дольницького, "Історія Української Культури" — збірний курс під ред. проф. Д. Антоновича, "Історія літератури" проф. Білецького, "Націологія" доц. Бочковського, "Історія українського громадського руху в ХХ стол." доц. Феденка, "Економічна географія Українських Земель" проф. Садовського, "Формація українського народу" проф. Щербаківського, "Грамматика української мови" проф. Неврлі, "Основи журналізму" доц. Бочковського і проф. Сірополка, "Нарис Історії української преси" лект. А. Животка, "Політичне право" проф. Старосольського, курс французької мови М. Славінської, курс англійської мови доц. Вукова і англійсько-український словник проф. Л. Фролова. Цікавим є, що ці самі підручники д-р Баєр не забороняв поширювати в Чехії та в Райху, але писемного дозволу на це не дав. Практично це було так, що учні з Галичини приїздили і закуповували ці підручники в Чехії або подавали адреси своїх знайомих у Райху і ми висилали пакунки на ці адреси, а ті вже посилали їх до Галичини, бо на посилки з Райху до Губернаторства обмежень не було. Таке проникання видань УТГІ звернуло на себе увагу ославленого в українських колах гестапівця Вірзінга, але про це далі.

(Закінчення в наст. числі).

Ще про Музей в Саскатуні

Ми вже подавали про святкування золотого ювілею існування Українського Музею в Саскатуні. Цей музей, це вислід муравлиної праці Союзу Українок Канади.

За довгі роки впертої праці, Союз Українок Канади зібрав чудові збірки ручних виробів, які домінують своєю кількістю і якістю в музеї. Є там зібрано коло 2,000 різних вишивок.

Шукаючи в архіві нашого музею, у відділі "Саскатун", ми знайшли старий ще з 1929 реферат пані Савелі Стечишин виготовлений для Централі Союзу Українок Канади, і його понижче подаємо повністю.

З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВИШИВОК

Кожний великий нарід має й велику мистецьку творчість. Нарід мимоволі виявляє свій мистецький хист у щоденнім житті, тому, що краса захоплює людину. Кожна людина прагне краси й виявляє її в кожному напрямку свого життя.

В українському мистецтві жінка відіграє важну, хоч непомітну роль. Жінка з природи визначається мистецькою вдачею й великим багатством мистецьких зацікавлень. Праця жінки здавна була коло хати, тому вся її творчість теж обмежується до хатнього господарства та родинного життя. І тут жінка виявила свій мистецький талант. Вона несвідомо творить великі мистецькі цінності, як: килими, вишивки, гердани, писанки, коронки й т. п. Вона несвідомо вводить певний орнамент, яким прикрашує одяг, хату і т. п.

Українське жіноцтво вже від давніх часів славиться своїм мистецьким хистом не лише в нас, але й серед других народів. Славиться воно своїм смаком у вишивках, ніжністю взору і барв, багатством форм у зображеннях вишивок та писанок. Мистецька творчість української жінки додала до нашого мистецтва великі скарби, які гідно репрезентують наше народне мистецтво перед світом.

Ми бачимо творчість нашої жінки в укра-

інській орнаментиці. Бачимо це на вишивках, писанках, різбї, килимах і т. п. І всюди ви-значається однаковий взір. Насувається пи-тання: звідки у нас взявся такий орнамент та що він означає?

Коли шукаємо початків орнаменту, то треба повернутися до далекої старовини, мало не до передісторичних часів. Багато найцінніших та найголовніших форм нашого орнаменту походить ще з періоду передхристиянського. В тих часах уживалося вишивані речі для релігійних чи урочистих потреб. В цих часах вишивані рушники, які ще й досі становлять велику частину вишиваних речей, чіпляли на деревах при сповнюванні релігійних обов'язків; і це були святі приноси або так звані жертви. Цей звичай затримався і дотепер. І сьогодні чіпляють рушники навколо образів, щоб означити їх велику святість; чіпляють їх на хрестах на цвинтарях; прикрашають ними весільного старосту; прикрашають також й одяг та святкове ліжко вишивками.

В орнаменті знаходяться також фігури, які мають своє значення. Між ними є такі як свастика (ломаний хрест, гачкований хрест, млиночок). Це один із найдавніших знаків віщування добра, бажання добробуту, одхилення шастя.

Вся наша орнаментика хатніх речей це відгомін праісторичної орнаментики. Значення її вже давно загубилося. І самий нарід не знає вже, що саме криється в цих взорах та орнаментах, що постійно має у своїх руках та перед своїми очима. Багато людей розпізнають, що ці малюнки старі, але ніхто не знає, звідки вони походять і що саме в них міститься.

В давниці провадилася торгівля між українцями й арабами та греками. І ще й перед тим на українських степах жили іранські (арійські) племена а інші безнастанно насували сюди з Азії. Можливо, що з цими стосунками з азійськими племенами проникала між наш нарід й азійська орнаментика.

Деякі етнографи намагаються дошукатися початку нашої орнаментики в асирійських, вавилонських та індійських релігіях. При допомозі торгівлі та різних кочових народів могла східна орнаментика зайти й до нас. Здогадуються, що й звідси походить містичний вигляд вишивок. Візьмим, наприклад, хоч би й саме значення слова "узори". Технічний термін "узороч" є старо-український, але засвоєний від старо-арійських племен, які замешкували наші степи. Дослівно "Узороч" значить: "світила з висоти, зорі, звізди". К. Сошенко, автор книжки "Пруджерело українського релігійного світогляду", також тако-

го самого погляду. Ось що він пише про це: "Вавилонсько-асирійські орнаменти мають зображення місяця, сонця, великої зорі як символ асирійської богині сонця. Символом цієї богині була також восьмикінчаста зоря. Така зоря є якраз типовим мотивом багатьох українських вишивок і має таку саму форму, як та з асирійських пам'ятників. Асирійська звізда також складалася з двох перехрещених собою чотирокінчастих звізд із круглим центром або й третьою центральною звіздою. Такі перехрещені звізди є на українському узорочі. На асирійських пам'ятниках видніють також райські дерева. Такі самі дерева являються в українських вишивках. (Правда, вони часто втрачають контури дерева в наших взорах та все їх можна пізнати). В українських деревах видніє також серед дерева символічна восьмикінчаста звізда. По більшій часті дерева в наших вишивках стоять побіч себе. Це нагадує вид божих тронів. Побіч дерев у наших вишивках є бічні закривлені фігури немов палиці, що нагадують вавилонські божі палиці".

В передхристиянській добі багато народів мали окремі культу дерев. Англійці вважали дуба деревом святим. Гіндуси теж мали дерево мудрости, яке вважали святим. Може й українці мали культ дерева, бо часто стрічається в українських узорах, хоч неясно. З певністю дуб мусів мати якесь значення для наших давніх предків, коли жолудь та дубове листя так часто стрічаємо на узорах.

В таких поясненні українських взорів є можливість, бо староарійці й скити були в Україні, а ці племена визнавали релігію Будди, релігію Сходу. Таким чином міг культ райського дерева зо символами богів сонця й звізди прийти й в Україну.

Цікаво зазначити, що українські взори з околиць, що сусідують із балканськими народами мають найбільшу схожість на східну орнаментуку, головн. вишивки низню на Поділлі мають чимало елементів східного орнаменту.

Коли розглянемо наші взори уважно, знайдемо у багатьох взорах хрести з могилами. Можна догадатися, що це вже пізніший додаток, з часів християнства.

Як би ми не пояснювали початки походження наших мотивів у взорах, в кожному випадку українська вишивка має свій окремий характер, який відрізняє її від вишивок сусідніх народів. Хоч може й є подібність між мотивом нашим і мотивом східних азійських народів, то все таки наші мотиви так перероблено, що вони набувають цілком нового характеру місцевої кольоритності та оригінальності.

та завзятість і відданість і жертвенність для неї українців та оцінивши історичне, культурне й політичне значення цієї акції певні американські кола виявили також свої симпатії не лише словом та офіційними публічними висловами на користь української національної справи, а й щедрими грошовими дарами.

Чи не був в усіх вище наведених відношеннях символічним перебіг свята урочистого офіційного відкриття У. Н. М., що сталося 15 жовтня 1955 року при участі представників українського культурного, наукового, комбатантського життя, меценатів цього великого діла та американських політиків? Чи не було символічним узнанням пошани, поваги, довіри й значення У. Н. М. в акті передачі до збереження в музею чотирьох прапорів: національно-державного американського при військовій пошті і при оркестрі в 60 музикантів, які грали американський при тому гімн, національно-державного українського прапору при співі нашого державного гімну, прапору українського комбатантського і малинового бойового прапору третьої Стрілецької Дивізії Української Армії з наказу її командира генерала Удовиченка.

* * *

А як же відгукнулось і zareагувало на українську музейну акцію українське суспільство в Південній Америці? Це питання ставимо з великим зацікавленням з двох причин.

На цьому континенті є також чисельна еміграція українська, яка вивезла з собою і зберігає по архівах і різних організаційних закладах а також у приватних руках великі, цінні для української справи речі, документи, видання, рукописи й листування, спогади про історичну громадську, визвольнополітичну і збройну боротьбу на Рідних Землях. Ці ж поселенці створили багато дорогоцінного, виконали чисельні історичні акції вже тут на місцях свого поселення, сліди яких і документи про значення яких теж лежать десь і чекають може, в ліпшому випадку, повільного знищення всякими "бічами" — комахами, а то й забуття...

Все це знаходиться в країнах, що під впливом кліматичних особливостей та соціально-економічних і політичних обставин характеризуються частими заворушеннями, нестабільними режимами, революційними змінами. Автохтонні ж провідні політичні сили ще замало освідомлені з українською проблемою і не так дуже оцінюють її значення в міжнародному мірянні двох потуг: большевицької Росії з її системою рабства й народовбивства і Америки з її ідеями волі для людини й волі народам.

Це об'єктивне тло кличе наші провідні установи в Південній Америці і їхніх діячів

звернути увагу на загально українське значення Українського Національного Музею в Онтаріо і туди скермувати акцію збирання й передачі дарів і депозитів тих скарбів, які, коли не тепер, то за кілька десятків років матимуть величезну цінність як докази й документи про українську історію, культуру, про цілеспрямованість життя української еміграції в цих країнах. Закладати ж в Південній Америці свій український музей недоцільно; нема об'єктивних для того обіцяючих моментів і забезпечення.

До цього ж часу, на жаль, ще не було проявів систематичного відношення до справи музейництва серед південно-американських українців. Були лише епізодичні прихильні факти, що може таять в собі надії на щось ширше й систематичніше.

Маємо відомості, що цінний дар зробив У. Н. Музеєві голова Української Центральної Репрезентації в Аргентині, проф. Є. Онацький. Це чотири альбоми з витинками з чужоземних часописів про українську справу з рр. 1919-20, які в музеї фахівцями й дослідниками музейними оцінено як чудовий матеріал для історії і він там вже використовується.

Знаємо, яким знаменитим даром для музею були признані кілька пачок періодичних видань з Західних Земель України ще з передвоєнного часу, а зокрема першоджерело про УСС-ів, які подарував музеєві голова Українського Осередку в Парагваї Ом. Падучак.

Дуже цінними виявились для музею річники журналів, часописів з-під польської окупації та фотографії з українського життя в Парагваї, що їх вислав як дар Ів. Литвинович із кол. Сандової (Парагвай) відомий заслужений громадський діяч.

Парагвайський відділ у музеї започаткували 72 витинки з часописів, рукописи та статті про життя українців в цій країні.

Гарно репрезентуються ті південно-американські українські видавництва, які почали систематично посилати свої видання для У. Н. М.

Але ж цього так мало! А особливо мало, коли прийняти на увагу, що У. Н. М. в Каліфорнії стоїть поза груповим геттом, понад партійними аспектами, а росте в інтенції всеохоплюючої української загально національної акції. Власне це загально-національне значення У. Н. М. притягає до себе увагу українців найрізноманітніших поглядів і переконань, всіх, що по державницьки думають. Тому наведені кілька прикладів, як відгукнулись українці з Південної Америки на започатковане в Онтаріо велике діло, треба вважати, мабуть, лише початками.

Для нас сучасників цікаво замітити те, що наша жінка зберегла різні святощі релігійного чи подібного вірування; своїм мистецьким хистом жінка вводила у виді орнаментики символ тодішнього вірування в потреби щоденного життя. Під впливом жажди краси жінка віками доповняла, переробляла, збагачувала нашу орнаментiku й передавала як святість другим поколінням.

Нинішня жінка є спадкоємцем того цінного різноманітного та ніжного багатства народних взорів. Та ми можемо відкрито признатися, що теперішня жінка несвідомо нехтує цими дорожцями. Знання нашого мистецтва є цілком занедбане й недоцінюване. Чи маємо ми право хвалитися любов'ю до свого народу, коли не знаємо й не намагаємося пізнати ближче найбільші цінності нашого мистецтва? Дійсною причиною цього малого зацікавлення в народнім мистецтві є наша звичайна байдужність і брак свідомості.

Саме тут жінка може проявити свій мистецький хист. Вона може ближче пізнати скарби народнього мистецтва. Вона може його поширювати, плекати й примінювати до всіх прикрас домашньої обстанови й модерного убрання. Тим чином жінка може піднести

знання рідного мистецтва на вищий рівень.

Способи, яким можна пізнати ближче рідне мистецтво та зберігати для будучих поколінь:

1. Книжки:

а) "Начерк Історії Українського Мистецтва" Голубця. Видання Просвіти.

б) "Народне Мистецтво Підкарпатської Русі". Видавництво "Плам'я" у Празі.

2. Журнали:

а) "Нова Хата" — видавана Жіночою Кооперативою Українське Народне Мистецтво у Львові.

б) "Українське Мистецтво".

3. Стичність з українськими людьми в Канаді, які живуть ще старокрайовим життям. Збирати чи закуповувати в них типові українські речі з області убрань, тканин, килимів, різьби й подібного. Кожна околиця повинна мати щось у роді музею при Народнім Домі з життя українців, які в даній околиці мешкають.

8 березня, 1929.

(Цей реферат приготувала для Централі Союзу Українок Канади Савеля Стечишин).

Група українських політичних і громадянських діячів на Зеленому Клині в роках 1916-1920. Нижній ряд з-ліва на право сидять: Василь Ткалич, Кутенко, Юрій Мова-Глушко, полковник Федір Стешко, Іван Гудзаман, Олексій Макаренко, Микола Кібляський. Горішній ряд із-ліва на-право: Іван Орлик в уніформі американської армії, яка тоді стояла в м. Владивостоку, Гнат Кислиця, Віталій Жук, Кость Стрельбицький, Теодосій Ковтун, Микола Новіцький, Шкляренко, Лемішко, Григорій Кучеренко. Світлина знята 26-го січня 1920 року у Владивостоку з нагоди від'їзду полк. Ф. Стешка в Україну.

Взяти участь у розбудові цього діла, в популяризації його значення та в систематичному збиранні матеріалів для У. Н. М., на нашу думку, мали б крайові центральні українські установи. Вони мали б створити в себе спеціальні референтури або доручити музейну акцію окремій особі з свого складу, якій дирекція У. Н. М. могла б дати уповноваження бути її представником. Масою на увазі Українську Центральну Репрезентацію в Буенос-Айресі, Українсько-Бразилійський Комітет у Сан-Павло, Українську Громаду в Каракасі. Український Осередок в Асунсіоні вже поставив цю чинність в плян своєї організаційної діяльності. Але питома вага й значення парагвайської української колонії, з огляду на її скромне число, не може дорівнятися до того,

що могли б зробити щойно названі установи в країнах ширшого поселення українців у Південній Америці. Тому, за ними тепер слово.

Бо зберегти ще неутрачені докази української державної, духовної й матеріальної культури, доказати світові поцейбічному нашу правду, впливати наявністю музейних експонатів навіть на відношення й піднесення національної свідомості й гордості нас самих і нашої молоді, зробити те, чого не дозволяє і з чого обкрадає нас на Рідних Землях, а іноді і тут, Москва — є загальною ціллю і повинністю тих, хто як більш свідомий і освічений, за все це морально відповідає перед нашою історією, а зокрема перед історією визвольних змагань українців на еміграції.

Український Архів-Музей у Шікаго

Ще одна культурна установа повстала в місті Шікаго, стеїту Ілліной. Установа, на яку українська спільнота в Шікаго довго чекала. Ініціаторами стали пп. Олекса Ганкевич і Орест Городиський. Ідея повстала ще в 1953 році, але як кожне поважне діло розвивається планоно, поволі і будується солідно. Спочатку вибрали кураторію, в яку ввійшли пп. Ю. Каменецький, О. Кочан, О. Городиський, М. Баран, О. Ганкевич, А. Кочан і д-р М. Терлецький.

В 1954 році було скликано нараду, на якій було присутніх 60 людей. Перші Загальні Збори відбулись 18 вересня 1954 року й на них постановили оформити статут та ухвалено інші постанови. Головою був вибраний д-р М. Сіменович, відомий лікар, патріот і меценат. Від слів перейшли до діл. Д-р М. Сіменович зложив 5,000 дол. на купно дому для музею і цю акцію піддержали члени, які також зложили від 25 до 100 дол. кожний.

В осені 1955 року набули 3-поверховий дім рядом із домом СУМ у центрі, де мешкає переважно українська спільнота.

Д-р М. Сіменович відремонтував цей дім власним своїм коштом. Під музей зайнято другий поверх, а два поверхи віддано під наєм (ренд), щоб в цей спосіб сплатити довг, який тяжить на цьому домі.

Грошовими датками і безплатною працею кількох одиниць повстала довго мріяна культурна установа. Почали люди жертвувати різні речі, збирати експонати. Прийняли участь

Дім Українського Музею в Шікаго з-ліва, а з-права дім Спільноти Української Молоді.

панство Кочани, які мають чи не найкращі збірки вишивок та інші старовинні речі. Д-р М. Сіменович сам своїми експонатами заповнив одну кімнату.

Вітаємо такий культурний почин і віримо, що український загаль у Шікаго і околиці сам зможе зібрати для музею стільки речей, що заповнить цілий музей. Віримо в жертвенність нашої спільноти на культурні цілі. Такий Архів - Музей є необхідною установою для нашої спільноти в Шікаго, де є багато нашої молоді і науковців, які будуть користатися з тої установи, а також рекламуватимуть серед чужинців нашу культуру.

Повстав також музей у Клівленді. Віримо, що ще повстануть архіви, музеї в Нью Йорку і Філадельфії, і вони принесуть багато користі нашому визвольному рухові та принесуть ще більше користі тим, що зберуть усі речі, які ще уціліли перед знищенням і які є на руках наших людей, зберуть усе, що відноситься до минулого нашої іміграції в Америці, та будуть збирати все, що буде нести щоденне життя, бо те, що сьогодні ми творимо, це великі цінності для майбутності.

**"МИНУЛЕ ПІДГОТОВИЛО СУЧАСНЕ,
А СУЧАСНЕ ПІДГОТОВЛЯЄ БУДУЧЕ"**

Ніколи один музей в Америці не спромігся б зібрати все, що є порозкидане і що можна ще вибирати серед нашої спільноти, але коли будемо мати архіви - музеї у великих осередках нашої спільноти, то виконаємо наше завдання і збережемо для будучих поколінь зразки нашої культури.

Не важко хто буде збирати і де воно буде переховуватися, а важне є все зібрати, що лише можна і зберегти для прийдешніх поколінь. Це завдання наших музеїв, архівів та бібліотек і віримо, що ми це завдання виконаємо, коли лиш дамо працю та гроші і поведемо цю акцію по заздалегідь обдуманій пляні.

Робляться вже заходи скликати музейну конференцію, на якій усталено б спільний план праці для всіх архівів, музеїв та бібліотек, розкиданих по Америці, Канаді та в інших країнах світу, де лиш перебуває наша еміграція.

В наступному числі журналу "На Слідах" буде подано план скликання музейної конференції і буде подано справоздання, що в тім напрямку вже підготовлено та пророблено.

Редакція журналу "На Слідах"

МАРІЯ Т. ЯНІШЕВСЬКА

Перша українська радіова аудіція в Сао Павло в Бразилії

Від Редакції: Редакція нашого журналу нав'язала контакт із нашими поселенцями в Бразилії, а саме з українською громадою в Сао Павло, звідки дістали ми добрі відомості. Отож п. Марія Янішевська знала в краю на терені підльвівського округу культурно-освітня діячка, що часто від Союзу Українок виголошувала доповіді по довколишніх селах, дала почин в Сао Павло до українських радіо-аудіцій. Наші поселенці дали себе пізнати в тамошніх колах як солідні працівники і тому здобули попертя в лікаря д-ра Мігуеля Люцці, посла до федерального законодавчого тіла в Ріо де Жанейро, він є зараз власником радіостанції і радо відступив безплатно свою радіостудію для українських аудіцій.

Авторка допису переповідає нам захоплення, яке викликали перші українські аудіції в наших поселенців, що живо ними зацікавились, як також заінтересовані українськими аудіціями іншонаціональних елементів. Як наслідок цього може слугити обставина, що д-р М. Люцці знайшов симпатик українців на бразилійському терені, виголосив по радіо доповідь про нашого поета Т. Шевченка.

Належить велике признание та подяка д-р М. Люцці за так прихильне відношення його до українського народу. Побажати б тільки, щоб доволі численна колонія в С. Павло, яка має між собою поважне число інтелігентів із сенйором д-р Іваном Максимчуком на чолі та іншими, подбала про постійну передачу українських радіоав-

діцій, використовуючи прихильну нам кон'юнктуру місцевих впливових чинників.

Нижче містимо доповідь п. М. Янішевської, яку вона виголосила по радіо в Сао Павло. В першій частині авторка оповідає про підготовчі чинності до того виступу, а далі є сама тема про Св. Андрія на київських горах.

Бразилія! 1 українська радіопередача в Сан Павло! на радіостанції "Еміссора де Піратінінга".

Міцними обіймами охопила нас радість дома, коли д-р Мігуель Люцці — федеральний посол і власник радіостанції "Еміссора де Піратінінга", дав нам безплатний дозвіл на нашу українську радіоаудіцію, а радість підіймалась, росла й перекидувалась із одного дому в другий, де лиш жили наші люди, а є їх около 30 тисяч — розкинутих по тримільйоновому чудовому місті. Зацікавлені були теж і чужинці, почувши радіоголошення про українську аудіцію, що саме вперше в Сан Павло мала відбутись дня 26 вересня 1955 р. Перед нами лиш кілька днів до цієї нам святої хвилини і як стій, не гаючи часу в ім'я Боже — нумо ж до праці! І втрюх стали ми до неї.

П. Володимир Скульський полагав усі технічні справи — зв'язані із цією радіс-

ною хвилиною, п. Андронік Скульський піднявся опрацювати переклад з української на португальську мову, а мені припала роля виготовити тему та виголосити її в нашій рідній мові. Підшукавши грамофонові плити з нашими народними співками та музикою склали ми програму, в яку входила 1) тема в португальській мові: "Санто Андреас монтаніас де Кієв" виголошену директором мистецького відділу радіа — д-ром Нельсоном Мартінцем і 2) моя тема в українській мові: "Св. Андрій на київських горах"; обі ж мови переткані нашими народними піснями при акомпаньяменті музики.

26 вересень, очікуваний наш день — зближався і в год. 8 ввечорі спікер проголосив нашу програму, яка змістом і формою викликала справді подив — а ось і моя черга і на хвилях етеру вперше в Сан Павло поплила наша рідна мова і плила вона у світ і кожний, хто лиш слухав, почув найкращу частину з нашої історії, почув про велич, красу і могутність нашої золотої, княжої доби, а чудовий переказ-легенда про апостола Андрея, немов та рання зоря світляно заповідала наш історичний день — наше буття.

Св. Андрей на Київських горах! (звучно несло по радіо!). ...На синьому небозводі горіло золото ясних зір, тремтіли більші, підморгували свавільно собі й менші, всміхаючись віщували вони недалекий світанок, кидаючи в простір ультрафіолетне проміння і раз-у-раз роз'яснювали темряву на п'ятох наче вінок — київських горах. — У той же час саме причалило судно до Дніпрового берега з далекого півдня із Синопи і три подорожні мовчки й повільною ходою прямували на верх київських гір: це св. Андрій і двох його учеників. Світало! а вони розглянувшись довкола — захоплені красою положення, серед золотистих запаших зел, зелених нив, гсмону і реву Дніпра, що гордо б'ючи вправо і вліво хвилями об берег і гранітне своє підложжя, з тріумфом котив свої сріблісті хвилі в море. — Св. Андрей накресливши знам'я хреста, підніс руки вгору, торжественно благословив гори — пророкуючи, що саме тут місто стане, що красою й багатством своїм весь світ здивує! А нарід, що проживатиме на цій землі, своєю невтомною й незламною працею як правий володар пануватиме і заздрить на його добро — він прожене — бо буде сильний.

І стало ось тут — не лиш прозябати, але й стало процвітати наше державне життя. Саме тут стала творитись наша золота княжа доба і в цілій своїй величі, красі та багатстві засіяв Київ — столиця, матір — Україна.

І хоч не раз та не два серед тяжких труднощів і кривавих змагань славні наші князі зводили завзяті бої з ворогами — бо ж геополітичне становище України вже від початку поклало на неї велику місію, Україна знайшлась на грані двох культур — знайшлась вона на межі Сходу і Заходу, і стала Україна брамою між Азією й Європою. І наші славні князі в той час враз із своїми вояками ішли раз-у-раз не лиш поборювати й покорити ворогів тих заздрить на наше добро, але ішли вони відважні, що під трубами сповиті, під шоломом колисані — кінцем списа годовані, в далекі походи в неспокійні азійські степи, щоб рідному красві, найкращому між краями — здобути честь і славу, і захистити його від Сходу, а тим самим і Європу!

І ішов український нарід, ішов він і війками кривавивсь і клав свої буйні голови в глибокій вірі за священну ідею і переможно маяли стяги-прапори під ритм героїчного серця наших прадідів, що своїми грудьми, немов щитами, все захищали право на свою правду у власній хаті, але й гнались вони в походи, і гнались на водах Славуги, Дніпра, і Чорного моря, ген аж у Босфор і там з Отоманською імперією ставали до бою і разили її в саме серце — Царгород — за зневагу святинь, за зневагу прапорів і наших жінок та дітей.

В 980 році по смерті князя Святослава Завойовника обняв великокняжий престіл син його Володимир і цей добрий, розумний і могутній володар упорядкував і об'єднав усі свої землі в одну велику соборну державу і ідею соборності й самостійності саме князь Володимир влив у кров свого народу і історія назвала його великим, а наша держава за панування його сягала від Балтики до Чорного моря, від Німану й Буга по Волгу і Каспій. І тоді була Україна найбільшою державою в Європі і велично і могутньо сидів Володимир Великий — володар всієї України на княжому київському престолі, над яким сяло знам'я щастя, краси, сили і віри. — Тризуб — знам'я самостійності й соборності. Подбав теж Володимир і про рівень культури і освіти, а в роках 988—989 завів він Христову віру в Україні, подбав про церкви і церква назвала Володимира Великого Святим.

Сьогодні розгублені і розкинені трагічно по всіх світових дорогах твої діти рідний краю! Серед світової темряви ген у синяву до стіп Всевишнього Бога витягають руки як колись св. Андрея і кличуть: Коли ж вернеться та доля й слава, — коли ж станеш знову великим і незалежним, о краю мій найкращий між краями!

НОСІЙ ЗДІБНОСТЕЙ І ВАРТОСТЕЙ

(Пам'яті д-ра Пилипа Якова Кулика)

У тих часах, коли український нарід не мав ще своїх власних огнищ науки — високих шкіл (університетів, політехнік, академій, тощо), не переставав він бути джерелом великих творчих талантів та духових здібностей. Талант і здібність це речі вроджені. Вони є в дідачній субстанції одиниць і цілого народу, в т. зв. генах, і передаються з покоління в покоління за законами дідачності (спадковості) Менделя. Вони не можуть зникнути, пропасти, або бути унешкідливлені, хіба лише за зменшенням самих людей, чи всього народу, але ніколи, в наслідок таких смішних заходів, як заборона шкіл, освіти, науки, або рідної мови.

У таких випадках талант і здібності шукають собі інших шляхів чи інших форм до свого вияву. В наслідок заборони шкіл, освіти, науки, чи рідної мови твориться хаос і перманентний анархізм там, де талановитому і з природи здібному народові ставиться штучну греблю, щоб унеможливити його природний культурний ріст угору. З нашого недавнього минулого і з цілої нашої історії можемо навести на це безліч прикладів.

В даному випадку нас менше цікавить цей негативний бік справи, ніж безліч тих позитивних прикладів, коли то — і за найважчих об'єктивних умовин — люди нашого роду й крові вибивалися в житті високо понад пересічність, засвідчуючи властивим нашій расі¹⁾ здібностям і талановитості. У всіх, навіть найгірших часах нашої історії завжди були українські з уродження вчені, професори й адепти науки, що плодами невмирущої духа нашої раси кормили молоді генерації чужих народів, і свій науковий труд і знання мусіли здебільша передавати в чужих мовах, у чужих наукових осередках, нерідко далеко від рідного краю й народу. Вони збагачували і по-

множували матеріяльні й культурні цінності й скарбниці не лише Московщини і Польщі²⁾, і культурне життя Польщі, а лише 20% власних людей, але не так уже рідко навіть і таких народів, що їх цивілізаційний рівень, у результаті поживавленого й випередженого історичного, розиткового темпа, пересягав цивілізаційний рівень нашого народу.

Чимало з цих людей нашого роду й нашої крові переймали іноді також чужу національну свідомість і ставали національними амфібіями, або переходили складний душевний процес повної асиміляції. Однак ця новопрдбана неукраїнська національна свідомість ні в чому не міняла біологічного кореня цих людей, так що вони біологічно (як гено — і фенотип) залишались українцями і носіями тих вартостей і тих здібностей, властивих нашій "расі"³⁾.

При кінці 19 і на початку 20 століття можемо відмітити двох українських учених непересічної міри, що були професорами і навіть деякий час ректорами чужих високих шкіл: проф. німецької політехніки в Празі д-р Іван Пулюй і проф. лікарської хемії празького університету, передостанній міністер здоров'я австро-угорської монархії, д-р Іван Горбачевський. Обидва згадані професори, тернопільські земляки й учні тамошньої гімназії (перший уроженець Грималова, другий — Зарубинців), були національно свідомими українцями упродовж всього свого життя й поруч своєї фахово-наукової праці присвятили чимало труду загально-національним і суспільним українським справам, так, що їх постаті не викликають ніякого сумніву.

Зате хоч біологічно зовсім ні, але щодо національної свідомості і приналежності сумнівна є постать проф. д-ра Якова Пилипа, Кулика, людини безперечно нашого роду й походження, львівського земляка, що ще в першій половині 19 ст. опинився на чужині й був професором математики, фізики й астрономії

¹⁾ Людина — це маловідома й загадкова величина, якої суть і істота не лежить в морфологічних знаках, лише в різних групах генів. Комбінація різних генів, а властиво кореляція різних їх груп дає нам те, що в даному випадку називаємо расою. Раса — це жива, динамічна сила, яку можна збагнути і приблизно пізнати по знаках, які можемо студіювати, як в області тілесного, так і духовного та душевного.

²⁾ Див. Н. І. Бейер: *Das Schicksal der Polen*. Leipzig-Berlin, 1942, Teubner Verlag. — Згаданий автор, професор празького університету, підрахував, що 78 відс. людей, які в польському житті якнебудь визначилися (отже польська еліта), було не-польського походження й роду.

Він наводить там поіменно 711 провідних політичних і військових діячів і 60 духовних осіб не-польського походження і крові, між ними також чимало українців. За обрахунком проф. Баєра повних 47% людей німецького походження, 10% українського, 8% литовського і 13% іншого (жидівського, вірменського, татарського і т.д.) становили польську верхівку, що творила національне

³⁾ Див. В. Мартинець: "За зуби і пазурі нації", Париж, 1937 р., відповідну главу про питання асиміляції.

в університеті в Грацу, деякий час навіть ректором тамошнього університету, а пізніше професором математики празького університету.

Цього року, в лютому, минуло 93 роки з дня смерті проф. Кулика. Залишаючи фахову оцінку його життєвої творчості і праці фахівцям-математикам, а остаточне освітлення його національного профілю нашим дослідникам-генеалогам⁴⁾, поза своїми загальними увагами передаю тут сирий біографічний матеріал.

Народився проф. д-р Яків Пилип Кулик у Львові 1 травня 1793 р. Батьки його були: львівський міщанин Степан Кулик і мати Констанція з Березовських (з прізвищ, як видно, етнологічно, українськість обох родів б'є у вічі). У 1809 р. закінчив гімназію у Львові і там же 1811 р. філософічні студії. На бажання батька присвятився правничим студіям. Проте його улюбленою наукою була математика. Задля неї по трьох роках покинув права й без відома батька зайняв становище професора математики в ліцеї в Оломуці на Мораві. По двох роках став професором фізики в університеті в Грацу, а водночас у тамошньому Ате-неум викладав астрономію. У 1822 р. промунувався на доктора філософії, а за рік після того був уже ректором тамошнього університету.

1826 р. стрічаємо його, як професора математики празького університету. У Празі розгортає широко свою наукову діяльність і творчість. 1831 р. є надзвичайним членом королівської чеської академії наук, а за рік уже звичайним членом і залишається ним понад 30 років. За цей час виконував чимало визначних функцій, напр. від 1837—1840 рр. був бібліотекарем академії наук, 1837 р. перебрав від Франтішка Паляцкоґо керму директорії, 1840-41 рр. був секретарем математичного відділу, 1860 р. знову директором, а від 1861 р. аж до смерті — скарбником академії наук.

Як науковий працівник, був дуже діяльний і незвичайно продуктивний. Його численні твори появились у багатьох виданнях. З найбільш відомих його творів є: *Lehrbuch der hoeheren Analysis*, *Lehrbuch der hoeheren Mechanik*, *Der Tausendjaerige Kalender* та інші. За свої наукові заслуги був 7. II. 1851 р. іменований цісарським радником.

Проф. Кулик був дуже добрим і пристрасним шахістом та великим любителем музики. Ніколи не забував про свій рідний край.

⁴⁾ Дослід роду, споріднень і походження має до діла — так би мовити — з історичними фактами, отже генеалогія є частиною історії. Самозрозуміло, мусить вона бути документована і об'єктивно ґрантована, в противному випадку не має вартости.

Коли в 1848 р. згоріла львівська університетська бібліотека, передав їй із своєї бібліотеки понад тисячу томів наукової літератури. Авторські примірники і куплені свої книжки роздавав здебільша шкільним бібліотекам по цілій колишній монархії. Перед своєю смертю — 28. II. 1863 р. — записав усю свою бібліотеку новозаснованій "Єдноті чеських математиків".

Одружений був проф. Кулик із Катериною Дегль, донькою львівського міщанина Бенцеля Дегля і Варвари з роду Гріндль. Вінчання відбулося у Львові 4. XI. 1828 р. По-дружжя Куликів мало двоє дітей: сина д-ра Юстина Кулика (нар. 30. X. 1837 р. в Празі), адвоката в Празі, про якого ніяких ближчих даних не маю, та доньку Ангелу (нар. 17. VII. 1841 р. у Празі). Ангела Куликівна одружилася з відомим чеським правником і діячем, проф. празького університету, пізніше членом палати панів, дійсним тайним радником, міністром-крайном і т. д., д-ром Антоном, лицарем Рандою.

Про національність проф. Кулика маємо дві мало міродатні згадки⁵⁾. У "Хроніці Єдноті чеських математиків" пише проф. д-р В. Посейпаль, що він "викладав дуже швидко і говорив польським акцентом, висловлюючи "к" і "г" дуже твердо й гостро; нулю називав завжди "зером". Внучка проф. Кулика, донька-одиначка подружжя Рандів, Неля, (шл. Круліш-Ранда) пише в інтимних родинних споминах таке: "Родичі побралися з великої любови й ця любов тривала аж до смерті. Батько був поважний і знаходив найбільшу радість у своїй науковій праці, мати була веселою вдачі й дуже товариська. Мала великий музикальний талант. Батьки моєї матері були поляки (моє підкрес.); їхні обоє діти, дядько Юстин і моя мати народилися в Празі і ходили до німецьких шкіл (моє підкрес.). Моя мати вміла добре по французьки і кепсько по чеськи. Коли одружилася, було головною працею батька виховати з неї чешку"...

Проф. Кулик — це, по-перше: типовий приклад пливкої й мінливої національної свідомости, що не було рідким явищем і серед усіх, без винятку, інших народів австро-угорської монархії, і то не лише на початку 19 століття, але майже до кінця її існування, навіть уже тоді, коли ця свідомість міцно була викристалізувалася й зафіксувалася, і коли національний момент і національне питання грало,

⁵⁾ Мало міродатні тому, що тодішня генерація чехів зараховувала всіх поголовно, хто жив трохи далі на схід від Праги, переважно до москалів, чи — в найкращому випадку — до поляків, а українців зовсім не помічали на світі.

як у житті одиниці, так і народів, важну роль, чого на початку 19 ст. ще не було.

По-друге: це також клясичний приклад національно-біологічної або скорше — соціально-антропологічної основи крові в колишній монархії. Сьогодні кров цих попольчених нащадків українських і німецьких львівських міщан пливе в жилах репрезентантів чесько-моравської важкої індустрії: д-ра г. к. монт. наук Стокара рицаря Круліша-Ранди, президента Центрального Союзу Промисловости в Чехії і на Мораві та його брата, інж. Іво, риц. Кр. Ранди, директора "Збуту Об'єднаних Залізарець".

На цьому конкретному прикладі бачимо,

що рід, походження та з ним спаяні талант і здібності — отже чисто біологічні прерогативи — були безперечно українські. Проте талант і здібності розвиваючись тут по лінії соціального добору, коштом притуплення й недорозвитку національного почуття доводять до пливкості й мінливості національної свідомості і майже повної затрати національного обличчя, так, що сьогодні не легко вирішити питання, якої національності був, власне, проф. Кулик — української, польської, німецької, чи нарешті чеської, хоч національно-біологічно він "кість від кости й кров від крові" безперечно українець і носій здібностей та вартостей, притаманих українському народові.

Проф. Вадим Щербаківський

Українське громадянство розкинене по всіх країнах світу (поза окупованою ворогом національною територією) відзначає 80-літній ювілей від дня народження визначного нашого вченого професора Вадима Щербаківського.

Сам Ювілят перебуває під цей час в Англії — де в день працює в Бритійському Музеї, а ввечері невидлячись на поважний вік досі займається науковою працею в користь української нації.

Ми не будемо повторяти всіх біографічних даних про особу вельми шановного Ювілята, а звернемо увагу на ділянку музейництва і археології — як спеціальності ювілята.

Ювілят, вийшовши з сім'ї національно-свідомого священничого роду на Київщині, покічив середню освіту в Ніженській гімназії, а на провокативний донос начальника царської охрани відсидів 3 місяці в арешті в Москві і був висланий у рідне село під "гласний надзор" з заборонаю вчитися в якому-небудь університеті впродовж 4 років. В тому часі брат його Данило (пізніший директор київського музею) допомагав йому книжками й порадами в науці.

В році 1902 за порадою проф. В. Антоновича вступає Ювілят на історично-філософічний факультет у Києві, що давало йому змогу вступити на працю в музеї, до чого мав змалку нахил, і від тоді почав їздити по селах Київщини, фотографував дерев'яні церкви та пізнавав український фолклір. Вже в році 1905 мав він доповідь про українські дерев'яні церкви на археологічному з'їзді в Катеринославі — захоплюючи нею слухачів. Зааре-

шований опісля кількакратно — сидів по в'язницях та був призначений до висилки на Сибір, однак завдяки заходам директора київського музею замінено Ювілятові висилку — на виїзд закордон Росії. Він вибрав Галичину, куди прибув перед Різдвом 1908 р. Там стрінувся з митрополитом А. Шептицьким, який пізнавши в нім фахівця, запропонував йому становище помічника директора митрополитичого церковно-археологічного музею. За Львова їздив Ювілят на студії мистецтва до Франції та Італії, а кожного літа збирав по селах Галичини й Буковини церковні матеріали для музею. В році 1910 вернувся до Києва, де працював в київському музеї та перевів в Україні около 600 розкопів по селах з великим науковим вислідом.

Проф. Щербаківський займався також мистецтвом і в році 1913 видав друком у Відні книжку "Українське Мистецтво" (т. I).

В році 1917 був Ювілят директором губерніяльного музею, а також викладачем на українських курсах для учителів. В хаосі революції проф. Щербаківський на селянському з'їзді полтавської та катеринославської губерній в році 1917 переконував учасників, щоб долю України рішати збройною силою.

В році 1918 як мистецький аташе амбасадора українського уряду В. Липинського їде з ним до Відня і там видає 2 том "Українське Мистецтво".

В році 1922 у Вільному Українському Університеті в Празі обіймає катедру етнології і археології і там розгортає широку працю в напрямку познання західно-європейського світу з українською археологією, бе-

ручи при тому участь у численних наукових конгресах із відповідними доповідями. Проф. Щербаківський був діяльним основоположником Музею Українського Визвольної Боротиби в Празі. Працюючи в університеті в Празі, захворів і виїхав на лікування до Німеччини. По вилікуванні студіює там же німецьке музейництво, відвідавши там численні музейні центри.

По закінченні II світової війни організує Ювілят в Мюнхені Український Вільний Університет і на перших Зборах обрано його ректором. В році 1951 переїжджає Ювілят на постійне до Лондону, де також працює науково.

Перечислити всі ділянки праці проф. Щербаківського в одній статті не можна. Його багатогранна діяльність у всіх ділянках культурного життя української нації — це неначе жива історія України останніх кількадесяти літ.

Нас вельми тішить, що проф. Вадим Щербаківський є в живому контакті із нашим Українським Національним Музеєм в Онтаріо — тому присвячуючи Вельми Шановному Ювілятові цих кілька скромних слів — бажаємо йому кріпкого здоров'я та продовжування плідної для української спільноти наукової праці ще довгі роки.

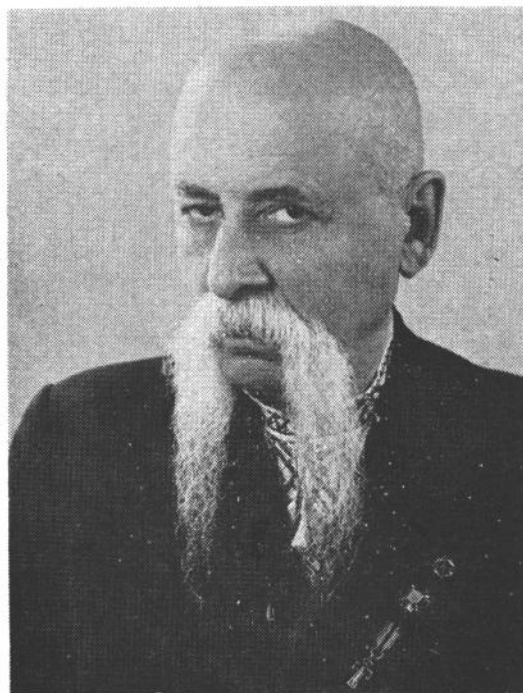
Генерал Борис Палій Неїло

5-го лютого ц. р. в Детройті помер генерал Української Армії Борис Палій Неїло. Походив із Полтавщини, зо старої шляхетської родини. Прадід, дід і батько його були військовиками. Родина була національно свідомою, багата й жертвенна. В домі батька генерала висіла на стінах стародавня козацька зброя, а в гостинній висіли портрети гетьманів. Мاستок родини Неїлів знаходився в чисто українських селах. Це оточення, свідомість батьків та добрі виховники в школі дали початок його національної свідомості.

Молодий Борис кінчив кадетський корпус у Полтаві, фахову військову освіту одержав у Москві й Петербургу. Учасник 4 воєн. Першу світову війну перебув у ранзі полковника артилерії. За свою хоробрість дістав найвищі відзначення, включно до золотої зброї й хреста св. Юрія.

З початком української революції зголосився до української влади. Його призначають командантом артилерійського дивізіону в Полтаві. Пізніше Головний Отаман Петлюра затвердив його командантом військ Полтавщини. Вів завзяті бої з більшовиками. За часів гетьмана був помічником столичного отамана. В боях під Вінницею був ранений. 1-го липня 1930 року Головний Отаман С. Петлюра іменує його генералом для особливих доручень.

По визвольних змаганнях очолював філію УЦКомітету в Перемишлі. Тут же відкрив малярське заведення й займався розмальовуванням церков. На цьому полі використав своє замилювання до іконописання; до речі, бл. п. Неїло закінчив малярську школу в Москві ще в молодих літах. На полі іконописання мав великі заслуги, бо розмальовував церкви в у-

Генерал артилерії Борис Палій-Неїло
* 10 січня 1878 р. — † 5 лютого 1956 р.

українському стилі. Нам відомо, що розмальовував 39 церков і 17 іконостасів, майже усі в Галичині.

Був дуже віруючою людиною і цікавився церковним життям.

Похований із великими почесностями 11 лютого ц. р.

Генерал Б. Неїло чесно служив Українській Владі й залишився вірним Україні до кінця життя.

Л. Б.

МУЗЕЙНІ ВІСТІ

СТОРІНКА УКРАЇНСЬКОГО МУЗЕЙНИЦТВА

ПОЖЕРТВИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ В КАЛІФОРНІЇ

Поступлення від 16-го березня по 10-го червня 1956

ГРИШМИ ПОСТУПИЛО:

К. Пакулець, Онтаріо, Кал.	\$50.00	Д-р В. Попович, Ганд, Бельгія	1.00
Д. Касків, Шікаго, Ілл.	50.00	Г. Каріка, Шікаго, Ілл.	1.00
І. Б., Монреал, Канада	30.00	І. Стебельський, Шікаго, Ілл.	1.00
Віліям Стофер (американець), Санта Анна, Кал.	20.00	І. Павлиш, Шікаго, Ілл.	1.00
Український Конгресовий Комітет, Порейн, Огайо	13.00	В. Чуйко, Ст. Луї, Монтана	1.00
Парафія св. Володимира, Лос Анджелес, Кал.	10.00	Й. Ярема, Плямфіл, Н. Дж.	1.00
Д-р Т. Олесюк, Кервілле, Тексас	9.00	Ю. Варлей, Гарісбург, Пенс.	1.00
Д-р А. Сидоряк, Сиракус, Н. Дж.	9.00	Д. Янківський, Міннеаполіс, Мінн.	1.00
Кооператива Базар, Філадельфія, Пенс.	5.00	Т. Остапів, Нью-Йорк, Н. Й.	1.00
Д-р М. Міщенко, Джемстон, Н. Дакота	5.00	Е. Ф. Мельник, Сан Франциско, Кал.	1.00
С. Кокіль, Едмонтон, Канада	5.00	Д-р А. Литваківський, Клівленд, Огайо	1.00
І. Настоящий, Шікаго, Ілл.	4.00	І. Хімка, Клівленд, Огайо	1.00
М. М. Санчук, Сонома, Кал.	4.00	М. Чернокошинський, Бафало, Н. Й.	1.00
С. Рейнарович (збірка), Н. Гевен, Конн.	2.00	Софія Стефанович, Бафало, Н. Й.	1.00
Ю. Тамарський, Сао Павло, Бразилія	2.00	О. Козловський, Н. Гейвен, Конн.	1.00
І. Кравчук, Клівленд, Огайо	2.00	Б. Заячківський, Гартфорд, Конн.	1.00
І. Белей, Рочестер, Н. Й.	2.00	М. Войтович, Ютика, Н. Й.	1.00
Агафія Бундзяк, Н. Гейвен, Конн.	2.00	Е. Форостівський, Торонто, Канада	1.00
Геля Слоцька, Шікаго, Ілл.	2.00	В. Різник, Бронкс, Н. Й.	1.00
Л. Павлович, Пронкс, Н. Й.	2.00	Г. Качалуба, Нью-Йорк, Н. Й.	1.00
В. Муленіч, Торонто, Канада	1.00	М. Березовський, Лос Анджелос, Кал.	1.00
С. Задоренко, Топека, Канзас	1.00	С. Захвалинський, Трентон, Н. Дж.	1.00
		О. Шаповал, Детройт, Міш.	1.00
		Н. Ковалиско, Клівленд, Огайо	.60
		Разом	\$253.20

МАТЕРІАЛАМИ ПОСТУПИЛО:

425. Н. Старовіт, ЗДА — 2 книжки і 1 журнал.	433. А. Дідківський, ЗДА — 1 фотографія.
426. Архiep. І. Бучко, Рим — 2 книжки.	434. А. Рис, Англія — 2 книжки.
427. Інж. І. Сапіга, Німеччина — 2 печатки УНР.	435. І. Морикіт, Англія — 1 книжка з р. 1742.
428. К. С. Пакулець, ЗДА — 3 книжки, 1 табакерка і 1 вишивана подушечка.	436. І. Козакевич, ЗДА — 1 книжка
429. І. Крохмалюк, Аргентина — 2 книжки.	437. В. Петрух, Німеччина — 9 фото, 4 дерев'яні писанки, 1 дерев'яна тарілка, 1 рельєф і 6 штук (малюнки і фота).
430. Д-р В. Попович, Бельгія — 1 українська з життя в Бельгії, 1 журнал, 2 брошури, 3 бонди і 4 відозви.	438. С. Довгаль, Німеччина — 1 промова на тасьмі.
431. Ф. Пігідо, Німеччина — 3 книжки.	439. Ю. Лісовий, Англія — Біблія в 3 мовах (1657), твори Петрарки з 1553 р. в шкіряній оправі, 11 книжок англ. (від 1617-1816 pp.)
432. В. Гарасименко, Голландія — 3 летючки.	

440. Український Комітет, Англія — Меморіал до прем'єра Ідена.
441. "Українське Слово", Франція — 3 книжки.
442. Д-р Соколишин, ЗДА — 31 програмка.
443. "Сучасна Україна", Німеччина — 3 "ордер".
444. "Льогос", Німеччина — 1 книжка.
445. Комітет Українських Організацій, Н. Й. — 1 книжка.
446. Кап. Шрамченко, ЗДА — 1 журнал, витинки, 6 програмок, 1 бюл., 1 інформ. листок українських ветеранів і 3 часописи.
447. Инж. В. Сіак, ЗДА — 1 різьб. хрест і 1 вишитий рушник.
448. В. Чуйко, Ст. Луїс — 20 літер. нарисів, 16 журналів, 23 книжки, 1 фото і 1 вишив. закладка до книжки.
449. В. Охрименко, Австралія — 3 фота з образів, 3 копії і витинки з англ. час.
450. Український Нац. Дім, Бафало — 1 мапа і 43 летючки.
451. СУМ, Шікаго — 4 інформ., 16 летючок та спис жертводавців.
452. "Українське Громадське Слово", Бруклін — 1 книжка.
453. Битинський, Канада — 12 журналів, 1 фото і 50 програмок.
454. І. Чмола, ЗДА — 1 книжка.
455. Д-р Венгер, Канада — 1 книжка.
456. І. Костецький, Німеччина — 1 книжка.
457. С. Титаренко, ЗДА — 26 книжок і 26 часописів.
458. С. Душенко, ЗДА — 3 анг. час., 1 образок І. Хр., 1 мет. хрестик і 1 копія прот.
459. Д-р Т. Мацьків, Клівленд — 11 книжок.
460. СУМ, Н. Й. — 70 штук (матер. збірк. акцій, 2 фотоальбоми, журнали, книжки, мапа, календарі, 2 грамоти, проекти значка ЛПВ, 11 знаків фонду СУМ і 25 листівок).
461. "Клуб Приятелів Української Книжки", Канада — 1 книжка.
462. СУБ, Англія — 2 книжки і 2 звіти.
463. М. Ганицька, ЗДА — 2 книжки і 1 програма.
464. М. Мартинишин, Англія — 53 книжки, 8 журналів, 20 обіжників і рефератів, 38 лист. і 28 летючок.
465. Д-р Я. Рудницький, Канада — 1 книжка і 4 програмки.
466. Инж. В. Мартинець, Канада — 1 річник "Нового Шляху" і 443 вит. з часописів.
467. В. Васілевський, ЗДА — 1 фото, 1 бюлетень УПЦ, 2 афішки і 2 квитки.
468. "Український Робітник", Канада — 6 програмок.
469. В. Діберт, Німеччина — Знак нашивки для роб. в Німеччині.
470. О. Шкорупа, Англія — 1 книжка, 18 фото, 5 витинків і 13 лист.
471. Ліга Американців Українського Походження, ЗДА — 6 програмок.
472. Я. Станецький, Англія — 1 книжка.
473. Проф. Яр Славутич, ЗДА — 1 книжка.
474. О. Девлад, Аргентина — 1 книжка.
475. о. Й. Рейнарович, ЗДА — 1 образ.
476. О. Лятуринська, ЗДА — 8 писанок.
477. Ю. Оліяр, Англія — 3 книжки і 17 журналів.
478. Б. Левицький, ЗДА — 1 книжка.
479. П. Макуха, ЗДА — 1 книжка.
480. М. Кордишин, Канада — 1 книжка.
481. С. Куропась, ЗДА — 1 книжка.
482. П. Олексієнко, ЗДА — 1 альбом, 3 фота в рам. та 353 штук (108 кн., журнали, календарі, брошури, часописи, хрест Зимового Походу, срібні монети, мет. відзнаки, папка з документами, акти різних організацій).
483. Пані Палій (вдова по генералові), ЗДА — 388 штук пам'яток по ген. Борисові Палієві, а то: вишита сорочка, альбом зо зразками прикр., виш. краватка, грам. відзнака від митр. Діонізія, перс. коресп., часописи, журнали, витинки, фота і літографії мист. образів, святочні листівки, особ. документи, похор. бинди.
484. Проф. Б. Загайкевич, ЗДА — 2 книжки.
485. "Хр. Голос", Німеччина — 1 книжка.
486. Д-р Б. Крупницький (+), Німеччина — 2 книжки.
487. "Українська Вид. Спілка", Англія — 1 книжка.
488. "У. Літ.-Мист. Клуб", Детройт — 1 Вісті і 8 програмок.
489. "Карпатська Зоря", Н. Й. — 1 книжка.
490. "ДОВРУС", 7752 Стоут Ст., Детройт — 4 шт. "Цітаціон".
491. ФУП. "ДОВРУС", 7296 Гайден Ст., Детройт — 1 книжка.
492. "Листи до приятелів", Ньюарк — 1 книжка.
493. "Конфедерація Християнських Синдикатів", Белгія — 1 книжка.
494. Д-р Д. Куліковський, Мюнхен, Німеччина — 12 часописів.
495. Спілка Українських Робітників, Бельгія — 1 книжка.
496. Д-р К. Паньківський, Дерчмонт — 3 книжки.

СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК:

Неприємна помилка трапилась під числом 354 поступлень матеріалів. Має бути Українська Стрілецька Громада в Канаді, а написано є: "Союз Українських Воєнних Інвалідів". Просимо нам вибачити помилку.

* * *

На сторінці 13, в статті "Галерія І. К. Айвазовського в Феодосії" вкралась помилка. Евакуйовано було цю галерію в листопаді 1914 року, а не в листопаді 1814 року.

Редакція

ДО У.Н.М. ПОСТУПИЛИ ЦІННІ РЕЧІ

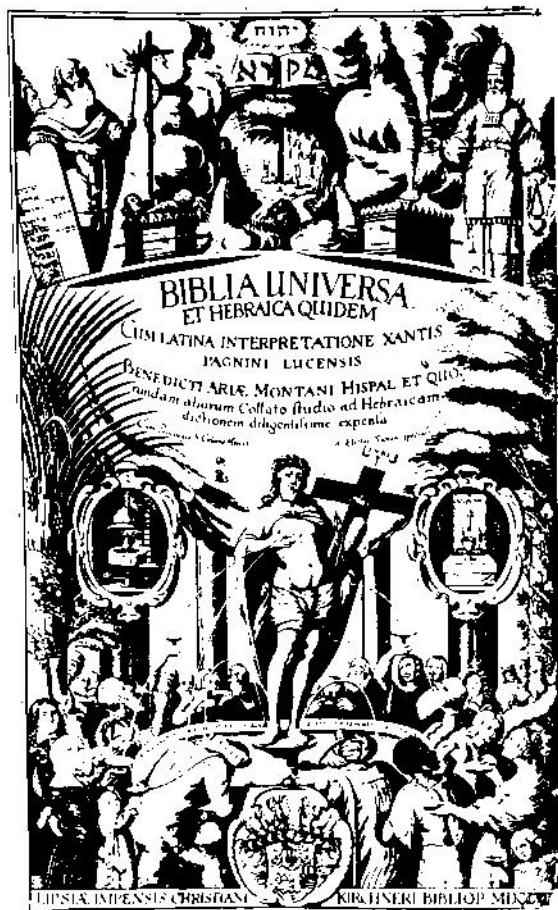
Український Національний Музей одержав у дарунку від інженера Юрія Лісового з Англії Універсальну Біблію видану в Ляйпцігу 1657 року в трьох мовах: латинській, грецькій і жидівській. Розмір 11 на 16 цалів і 5 цалів закругшки. (на світлині один з малюнків біблії). Також отримав твори італійського письменника І. М. Петрархи, видані в 1553 році та повний збір творів М. Пуліуса Цидерона видані в 1617 році.

Це є рідкі і цінні речі, що їх чужинці оглядають із великим зацікавленням. Біблію оглянули священники, рабін та з бібліотеки міста. Набуття Музеєм цих речей відзначено також в американській пресі.

Щиро дякуємо інж. Ю. Лісовому за цінний дар.

У. Н. М.

Універсальна Біблія видана в Ляйпцігу, Німеччина 1657 року.

ВІДЗНАКИ, МОНЕТИ, ЗНАЧКИ І МАРКИ ВИДАНІ УКРАЇНСЬКИМ НАЦІОНАЛЬНИМ МУЗЕЄМ

1. Український Національний Музей був заснований у 1954 році і тоді були видані значки в двох кольорах: синьо-жовтий ПРА-ПОР із надписом по-англійськи: "Український Національний Музей в Онтаріо, Каліфорнії 1954".

Значок в двох кольорах: синій і жовтий продається 98 штук (два листки) за ОДНОГО долара.

2. Офіційне відкриття УНМузею відбулось 15 жовтня 1955 року і з тої нагоди випущено пропам'ятну монету з металю ДУРО — срібно-нікльову. Монета розміру 50 американських центів, ніколи не ржавіє і може бути збережена століття. На одній стороні монети є тризуб і надпис по-англійськи: "Український Націо-

нальний Музей в Онтаріо, Каліфорнія", та дата відкриття "15 жовтня 1955". На зворотній стороні портрет Т. Шевченка з підписом внизу по англійськи "Т. Шевченко" і над головою по-українськи: "Чужого навчайтесь і свого не цурайтесь". Ця монета буде свідком майбутнім поколінням, що ми будучи на іміграції "чужого навчалися і свого не цурались".

Цю монету з металю дуро чи срібно-нікльову можна набути за ОДНОГО долара.

3. Крім цього, Музей видав серію значків з п'яти штук:

1. Українська культура,
2. Княжа доба,
3. Гетьманська доба,
4. Визвольна доба,
5. Будинок Музею з датою засновання 1954 р.

Марки є на гумованому папері, рубцьовані, в аркушах по 60 штук. Мистецька обробка і виконання п. М. Битинського з Торонта, Канада.

4. Далі УНМузей видав 15 штук листівок із експонатів Музею і нашої культури. Пош-

тові листівки мають надпис український і англійський. Така листівка йде через численні руки і робить пропаганду нашої визвольної справі і культурі.

5. УНМузей вкінці видав металеву відзнаку з тризубом, із шпилькою, для ношення на одягу. Відзнака емальована синя з надписом по-українськи: "Українська Культура", а також є з англійським надписом: "Українська вільна культура". Ціна відзнаки 1 дол. за штуку.

Український Національний Музей просить усіх громадян набути ці речі і поширювати між нашими людьми і чужинцями, реклямуючи нашу культуру і визвольні змагання.

Серія значків в кольорах з п'яти штук. Їх можна набутти 10 серій за **ОДНОГО** долара.

УВАГА! УКРАЇНЦІ

Український Національний Музей в Онтаріо, Каліфорнія, приймає на переховання пакунки, які повинні бути розміром не більші як 24 x 36 x 12 цалів, в дерев'яних пачках, а коли в паперових, то розмір має бути не більший як 12 x 18 x 6 цалів. Добре запаковані і об'язані шнурками чи дротом. Бажаним є, щоб були пакунки запечатані сургучем (ляком).

Приймаються лише речі, які мають зв'язок із українською культурою, як архіви, образи, скульптура, кореспонденція, прапори, відзнаки та інше. Образи, скульптуру чи ручні вироби Музей може виставити для оглядин у Музеї як експонати, на бажання власника.

Всі речі - пакунки, здані до переховання, залишаються власністю власника. Він має право відібрати їх коли захоче. Після смерті власника зде-

понованих матеріалів, всі пакунки, що їх він здепонував, переходять на власність Музею.

Всі матеріали в Музеї обезпечені від вогню, землетрусу, повені, вандалізму та пошкодження при переносці, а також від крадіж.

За переховання пакунків Музей нічого не рахує.

Подумайте, українці, як часто в нас по домах нищать музейні речі від пожеги, вогкості, випадковості, чи навіть по смерті власника все це викидається як "непотрібні речі" чи роздається сусідам.

Зберігайте все, що відноситься до української культури, і пересилайте до нашого Музею.

Управа Українського Національного Музею в Онтаріо, Кал.

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МУЗЕЙ

В ОНТАРІО, КАЛІФОРНІЯ

має такі органи і представників:

ТРОСТИСТИ:

П. Каленик Лисюк, Онтаріо, Кал.
Проф. Р. Смаль-Стоцький, Милвокі, Віс.
П. Теодор Ногаш, Лос Анджелос, Кал.
Пані Катерина Лисюк, Онтаріо, Кал.
Пані Стефанія Пакулець, Онтаріо, Кал.

УПРАВА МУЗЕЮ:

П. Теодор Ногаш голова
Доц. В. Гаєвський заступник
П. Гліб Старовіт секретар
Инж. В. Сіак фін. секретар
П. Константин Пакулець касир
П. Каленик Лисюк екзек. директор

КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ:

Полк. Михайло Деркач
Инж. Леонід Романюк
П. Антон Бунка

НАУКОВА РАДА:

Проф. Р. Смаль-Стоцький НТШ і УВАН
Дир. Володимир Дорошенко НТШ і УВАН
Доцент В. Гаєвський НТШ
Проф. М. Міщенко НТШ і УВАН
П. Богдан Кравців НТШ

П. Богдан Левицький — заступник директора

REPRESENTATIVES

Argentina: Mr. N. Denysiuk — Buenos Aires
Australia: Dr. E. I. Pelensky — Sidney
Canada: Prof. J. Rudnitsky — Winnipeg, Man.
France: Mr. Petro Plewako — Paris
Germany: Eng. I. Sapiha, Hannover - Buchholz.
Paraguay: Eng. Anton Kuschynsky — Asuncion.
Switzerland: M. Eremijew — Geneva

CORRESPONDENTS

Australia: P. Lopata — Sidney
Argentina: Mr. Eugene Onatsky — Buenos Aires
Belgium: Dr. Petro Popowych
Brazil: Mr. N. S. Dniprowyj — Sao Paulo
Canada: Eng. W. Martynec — Winnipeg, Man.
Mr. O. Hy-Holowko — Winnipeg, Man.
Germany: Prof. E. Kostetzky
U. S. A.: Eng. Leo Bykowsky — Denver, Colorado
Mr. Stephan Dushenko — Buffalo, N. Y.
Mr. Roman Kosyk — Rochester, N. Y.
Mr. Peter Oleksienko — Chicago, Ill.
Cap. S. de Shramchenko — Philadelphia, Pa.
Mrs. S. Hayevska, Irvington, N. Y.

ДРУКАРНЯ "НОВОГО ШЛЯХУ"

ДРУКУЄ:

● Часописи	● Календаріюми (педс)	● Обіжні листи	● Тикети до передержки
● Книжки	● Летючки	● Адресові наліпки	● Бизнесові картки
● Словники	● Шери (уділи)	● Прив'язки (Terc)	● Бизнесові форми
● Памфлети (брошури)	● Сертифікати	● Весільні запрошення	● Білянсові зіставлення
● Молитовники	● Грамоти	● Родинні повідомлення	● Стейтменти
● Каталоги	● Наголовні листи	● Тикети вступу	● Інвойси (рахунки)
● Календарі	● Коверти	● Базарові тикети	● Мапи

ТА ІНШІ ПРАЦІ З ОБСЯГУ ДРУКАРСЬКОЇ ШТУКИ. ПРИСТУПНІ ЦІНИ, СОЛІДНА І ШВИДКА ОБСЛУГА!
Замовлення з-поза Вінніпегу виконується в якнайскорішому часі. При більших або постійних замовленнях — відповідна знижка.

Замовлення на часопис і друкаські праці слати на адресу:

NEW PATHWAY

P. O. Box 785

Tel. 93-1976

Winnipeg, Man.

ЗАКЛИК

УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ В ОНТАРІО, КАЛІФОРНІЯ, ЗДА

Ми люди ХХ ст. є свідками незвичайно важких подій у світі і будучі покоління будуть нам завидувати, що ми жили в таких бурхливих часах, подібно як ми, сучасники теперішнього століття, мило читаємо про наполеонські часи ХІХ ст.

Ми пережили 1-шу світову війну 1914-19 рр. з її далеко ідучими наслідками — революцією 1917 р. у колишній російській імперії, повстанням нових держав в Європі. Ми пережили повстання Української Держави з різними формами її устрою. Ми пережили 2-гу світову війну 1939-45 рр. з її ще більше болючими наслідками — особливо величезними знищеннями мільйонів людей та величезними знищеннями матеріальної культури. Все це вимагає від нас українців утривалення в пам'яті для грядучого покоління наших визвольних змагань.

Особливим завданням нинішнього заклику є звернутись до українського громадянства живучого на еміграції, поза межами окупованої ворогом території, а спеціально звернутись до Українських Інвалідів, як учасників наших визвольних змагань зо зброєю в руках — допомогти Українському Національному Музеєві в Онтеріо, Каліфорнія, ЗДА, зібрати

дані про визначніших провідників визвольного збройного руху. Ми хочемо заховати прізвища та імена цих полковників і генералів, які були чинні у визвольних наших змаганнях, а то за час 1) Української Центральної Ради, 2) Гетьманату, 3) Західної Области УНР, 4) Української Народної Республіки і 5) на Закарпатті.

Сповнимо громадно й совісно цей наш обов'язок. Іде нам про те, щоб подати біографічні дані цих осіб — померлих чи живих, — в яких формаціях і на яким терені та в яким часі вони ділали, по можності з відповідними світлинами.

Український Національний Музей завів для кожної доби окремий альбом і окремий відділ — все маючи на меті вшанувати їх дії — для заховання в пам'яті грядучим поколінням.

Тому в зрозумінні цього спільного нашого обов'язку — хто живий, берімся до цього нетрудного діла, а будучі покоління оцінять належно нашу працю.

Всякі матеріали просимо слати на адресу:

UKRAINIAN NATIONAL MUSEUM
312 East "H" Street,
Ontario, Cal.

КОШТИ ОГЛОШЕННЯ:

Ціла сторінка на задній обкладинці зовні	60.00 дол.
Ціла сторінка в тексті	50.00 "
½ сторінки	30.00 "
¼ сторінки	17.50 "
⅛ сторінки	9.50 "
1/16 сторінки	5.00 "

ПРОСИМО ЗГОЛОШУВАТИСЯ НА КОЛЬПОРТЕРІВ ЖУРНАЛУ "НА СЛІДАХ".